

ՄԻՆ

ՅՈՒԼԻՍ
ՕԳՈՍՏՈՍ
ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ
ԹԻՒՆ 7 - 8 -
2000

ՄԻՈՒՆ

ԱՄՍԱԳԻՐ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ - ԳՐԱԿԱՆ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆ

ՀԳ. ՏԱՐԻ - ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

2000	ՅՈՒԼԻՍ - ՕԳՈՍՏՈՍ - ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ	ԹԻՒ 7 - 8 - 9
2000	JULY - AUGUST - SEPTEMBER	No. 7 - 8 - 9

SION

VOL. 74

A MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY
OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM

Proprietor : His Beatitute The Armenian Patriarch Of Jerusalem

St. James Press, Jerusalem

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՈՍ ԷԶՄԵԱՇԻՆ

SUPREME PATRIARCH

CATHOLICOS

OF ALL ARMENIANS

MOTHER SEE OF HOLY ETCHMIADZIN

**ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏ
Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ
ԱՆԴՐԱՆՆԻԿ ՍՐԲԱՏԱՌԻ ԿՈՆԴԱԿԸ**

*Գարեգին Բ. ԺԱՌԱՅ ՅԻՍՈՒՄԻ ԶՐԻՍՏՈՍԻ, ՈՂՈՐՄՈՒԹԵԱՄԲՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ
ԵՒ ԿԱՄՈՐՆ ԱԶԳԻՍ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՊԵՏ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ,
ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀԱՄԱԶԳԱԿԱՆ ՆԱԽԱՄԵԾԱՐ ԱԹՈՒՌՈՅ ԱՐԱՐԱՏԱՆ
ԱԴԱՔԵԼԱԿԱՆ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՍՐԲՈՅ ԿԱԹՈՒՂԻԿԷ ԷԶՄԵԱՇԻՆ*

*ԶՐԻՍՏՈՍԱԽԱՆԴ ՍԻՐՈՅ ՈՂՋՈՅՆ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ
ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԵԱՆ, ՊԱՏՐԻԱՐԺՈՒԹԵԱՆՅ ՀԱՅՈՑ
ՍՐԲՈՅ ԵՐՈՒՍԱԴԻՄԱՅ ԵՒ ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼՍՈՅ, ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ,
ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱՅ, ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ, ԶԱՀԱՆԱՅԻՅ ԵՒ ՍԱՐԿԱՒԱԳԱՅ,
ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՐԵՍՓՈՒՆԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՈՅ, ԹԵՄԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱՅՆԱՅԻՆ
ԽՈՐՀՐԴՈՅ ԵՒ ՊԱՇՏՈՆԷԻՅ ԵՒ ՍԻՐԵՅԵԱԼ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՌԱՏԱՅԵԱԼ
ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ ՀԱՅՈՑ*

*«Տէ՛ր, ուղղեալ զգնացս մեր ի ճանապարհս խաղաղութեան, Տէ՛ր, ուղղեա՛լ եւ
առաջնորդեա՛լ հոգեոց մերոց եւ ամենայն հաւատացեոց, զնալ յարդարութեան
ճանապարհն եւ ի կեանսն յաւիտենից»:*

*Աստծոյ եւ սուրբ նախնեաց հետ հայոց համահաւաք հանդիպման խորախորհուրդ
Միաձմեռէ Տաճարից խօսք «տեալ ի ձայն օրհնութեան հայրենի բարբառով»՝
Հայրապետական անդրանիկ Մեր Կոնդակն ենք յղում համայն ժողովրդեանն հայոց ի
Հայաստան, յԱրցախ եւ ի Սփիւռս:*

*Արարատի մաքուր հայեացքի դիմաց եռագոյնի վեհատեսիլ նոր ծածանումով հայոց
Ոստանում վերստին պատմական յուսատառ օրեր է ապրում Հայաստանեայց Առաքելական
Սուրբ Եկեղեցու Մայր Աթոռը՝ 1700-ամեայ յիշողութեամբ, աշխարհասփիւռ մեր ժողովրդին
ի հոգեւորս միաւորելու նուիրական առաքելութեամբ:*

*Բեթլեհէմեան կենարար աստղադրոյսով վառ է Հայոց երկնքում Լուսաւորչի
Կանթեղը, որ իր մշտադօթ լոյսով հորիզոնից հորիզոն կանչում է հայ հոգիները դէպի
հայրութեան հաւատքի օրրան՝ Սրբուբնն Սրբոց Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին:*

*Երուսաղէմի Սուրբ տեղեաց մէջ, Մարդեղացեալ Փրկչի Ծննդեան Արդում,
Յարուեցալ Տիրոջ թափուր գերեզմանի լուսնխորան սրբարանում, եւ այսօր վերստին
Միաձմնի Իջման Սուրբ Մեղանի առջեւ ծառայութեան Մեր ուխտը նորոգած Աստծոյ,
Ժողովրդին ու Հայրենիքիս առաջ, Հայրապետական առաքելութեան մեր ճանապարհին ենք
սկսում Հայ Եկեղեցու Նախապետութեան Աթոռների Գահակալների, Թեմակալ
Առաջնորդների եւ ծառայանուէր Բաժանայից դասի հետ Բարձրեալն Աստծոյ
ողորմութեանն ու առաջնորդութեանը ապաւինած, քաջալեր եւ յուսադիր մեր ժողովրդի*

հաւատի նոր արթնութեամբ, անկախ մեր Հայրենիքի գոյութեամբ, Հայ Առաքելական Մայր Եկեղեցուն հայրենի պետութեան զօրակցութեամբ: Բխր փառք Երկնաւորին, որ Հայաստանի անկախութեամբ ազատ գործունէութեան նոր հնարաւորութիւն պարգեւեց Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցուն իր Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնով:

Ամբենելի կամով Աստուծոյ եւ ժողովրդիս ընտրութեամբ 1999 թ. Հոկտեմբերի 27-ին, կոյտեցեցիք առաջին սպասաւորը լինելու Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու եւ Նոյեմբերի 4-ին, մասնակցութեամբ Մեր սիրեցեալ եղբայրների՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս ՆՍՕՏՏ Աբաւ Ա-ի, Երուսաղէմի եւ Ղուտ Վայոց Դատարարներ Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ արքեպիսկոպոս Մանուկեանի, Ամենապատիւ Տ. Մեսրոպ արքեպիսկոպոս Մուրաֆեանի, ստացանք Հայրապետական Առեւտրոյութիւն եւ օժուժ որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, որպէս Լուսաւորիյի Աթոռի 132-րդ գահակալ:

Հայրապետական ընտրութեան համազգային ուրախութիւնը մռայլուեց Հայաստանի Հանրապետութեան Ազգային Ժողովում՝ ի ցաւ համայն մեր ժողովրդի, տեղի ունեցած ողբերգութեամբ, երբ դատադրութեան զոհ դարձան Հանրապետութեան Ազգային Ժողովի Նախագահը, Վարչապետը, պետական եւս վեց պաշտօնեաներ: Հայաստանի հասարակական-քաղաքական կեանքում վճռական բարեփոխումներ ձեռնարկած պետական բարձրատեսիական այրերի սպանութեամբ մեծ կորուստ կրեց մեր ժողովուրդը: Յաւալի իրողութիւնն այսօր համազգային մտահոգութեան եւ անձնական պատասխանատուութեան է կոչում իւրաքանչիւրիս՝ յաղթահարելու ներքաքաղաքական լարուածութիւնը, ամրապնդելու երկրի անվտանգութիւնն ու կայունութիւնը՝ որպէս հիմնարար պայման յետագայ անշեղ զարգացման ու առաքելութեան:

Եզրափակեցինք 1999 թուականը: Այսօր ահա, Բրիտանիոյ Հրաշափառ Սուրբ Մննդեան «Երկրի խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն» հրեշտակաձայն ասետիսով նորոգեալ, լաւատեսութեամբ, փարուած մեր հաւատքին ու Հայրենիքին, քրիստոնէական մեր ինքնութեանը հաւատարմի, թնալոյսել ենք 2000՝ դարակազմիկ թուականը:

Բրիտանիոյ որդեգրեալներն ենք երկու հազար տարիներէ ի վեր, սուրբ ընկալը՝ «խաղաղութեան ասետարանիչների» ձեռքով հայրենի մեր հողում սերմանաւած հունդերի: 1700 տարիներ առաջ, երկնքի դռները բացուեցին հայոց երկնակամարում: Նահատակների արեանք սրբացեալ մեր երկրի սրտում Միաձին Արդու աստուածային էջքով «Եկն անանգնեղիկ լոյսն առ ամկայծեղի հրազն» ու Լուսաւորիյի հաւատի հիմնքի վրայ բարձրացաւ հրաշակերտ Տաճարը Սուրբ Էջմիածնի՝ ինքնութեան եւ գոյութեան խորհուրդը Թորգոմական Տան, Հայկեան մեր զարմի: Յարութեան յաղթական հաւատքը դարձրած արարող գործութիւն, աղօթարար մատեան ծաղկեցիք, գիտութեան կաճառ վանքեր իմանեցինք, դարերի մէջ մեզ բաժին ընկած փշտո ճանապարհներից երզ ու բառով, գոյն ու քարով երկնեցիք զարմանահարաշ մշակոյթը մեր: Արդար Արեգակի լոյս այգաբացի վատահութեամբ մեր իրաւունքը պաշտպանեցինք Աւարայրում, Մարդարապատում, Արցախի նորոգեալ հերոսամարտում: Աւետարանի կենսաւարգեւ Խօսքին ապաւինած՝ եղեռն վերաարեցինք, ահեղ երկրաշարժ:

Աշխարհապիկու մեր ժողովրդի համար ցեղապանութեամբ սկսուած դարն աւարտում է արցախեան ազատամարտի յաղթական շնչով, հայրենի հողի փոքրիկ մի հատուածում Աստուծոյ շնորհով ու ողորմութեամբ, մեր արի կամքով հաստատուած նոր անկախութեամբ: Տասնամեայ մաքառումների, զոհողութիւնների ու թանկ կորուստների զնով իրականացել է դարաւոր մեր իղձը: Արդ, Ինչպէ՛ս կարող ենք նախնեջէ ժամանակաւոր դժուարութիւնների առջեւ ինքնակամ տրուել ահագնացող մահաբեր արտագաղթին: Ինչպէ՛ս կարող ենք հեռանալ ազատութեան լոյսով արեւորում, անկախութեամբ գործութիւն առնող եւ կեանք պարգեւող Հող-Հայրենիք, երբ դարերի մէջ բազմիցս հիմնիւր վերաշինել ենք մեր տունը, որպէս փիւնիկ յառնել մոխիրներից: Արիանք յոյսով ու հաւատքով, գօտեպնդուենք վճռականութեամբ՝ մեր պատմութեան բնկումային ջրբաղարձը ապրելու: Չինուենք լաւատեսութեամբ, որ ի լոյսմ ժամանակաց, ի լոյսմ դարի՝ Աւետարանի յոյսով սիրոյ, խաղաղութեան, արդարութեան ու հաշտութեան նոր առատօտ է բացուելու աշխարհի վրայ, մեր Հայրենիքում:

Հայրական պատգամ ու կոչ ենք ուղղում մեր ժողովրդի բոլոր զաւակներին «հաւատի բարի մարտը» մղելու եւ նորոգելու հողիներում «սուրբ սրտից, բարի

խղճմտանքից, անկեղծ հաւատից» բխած սէրը: Սէրը առ մեր հայրերի Աստուած, սէրը առ Հայրենիք, սէրը առ հաւատքի անսասան վէմ Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին՝ մեր հոգու ծննդավայրն ու տապանը փրկութեան, մեր սիրտքեան ակունքը եւ յարատեւութեան շնորհը մեզ: Երկխոսութեամբ պահպանենք մեզ աւանդուած 2000-ամեայ սրբազան ժառանգութիւնը: Նոր ճանաչումով, նոր արժեւորմամբ, նոր ներշնչանքով կենանք դարձնենք՝ «Զի ժամանակ է սկիզբն լինելու» հայոց նոր դարձի: Ազգային արդար իդէերի իրագործման ճանապարհին լինենք հիմնամուր կամուրջ հայոց անցեալը, ներկան ու գալիքը կապող:

Տիրաւանդ սիրոյ ողջունիւ Հայրապետական հրաւէր եւ յորդոր ենք ուղղում մեր Մայր Եկեղեցու Նախագահութեան Աթոռների Գահակալ հոգեւոր եղբայրներին, ուխտաւար մարաւոթեանը, Հայրենիքում ու հայոց Սփիւռքում հովուական անսակարկ սպասաւորութեան կանչուած առաջնորդ հայրերին ու քահանաներին՝ լինել Տիրոջ այգու արի ու ժրպէս մշակին: Երկխոսել մեր Վարդապետի խօսքին՝ կենսատու աւիշ անող Բրիտանոսի Աւետարանից եւ ներշնչման աղբիւր ունենալով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը ու նոյնքան սուրբ՝ Հայրենիքը մեր: Համայն մեր ժողովրդի հետ միասնական ջանքերով ձեռնամուխ պիտի լինենք մեր հոգեւոր կեանքի բարեփոխմանն ու վերաշինութեանը, Հայ Եկեղեցու բարենորոգման մշակին: յաղթահարելով այդ ճանապարհին տարիներ ի վեր խռչող սոսիալ հանդիսացող եկեղեցական վարչա-իրաւական վէճերն ու տարաձայնութիւնները Ամենայն Հայոց եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնների միջեւ, վերականգնելով կանոնական վիճակը եւ ընդելուզուած գործունէութիւնը Առաքելական մեր Մէկ ու Սուրբ Եկեղեցու: Մեր լաւատեսութեան հիմքը ներկայ եղբայրական ջերմ յարաբերութիւններն են երկու Աթոռների միջեւ:

Հոգեւոր կեանքի զօրացման ճանապարհին առաջնահերթ կարեւորում ենք հոգեւորական նոր սերնդի պատրաստութիւնը, որպէսզի օր առաջ կենք մտնեն Աւետարանի ճշմարտութեան լոյսով զինավառ, շնորհներով լի, մեզ գործակից նուիրեն հոգեւոր սպասաւորներ՝ առաջնորդելու եւ համախմբելու մեր զաւակներին Մայր Եկեղեցու, հայրենական աւանդների շուրջ: Հայրական մշտական հոգածութեան ներքոյ պիտի պահենք Գէորգեան հոգեւոր ձեմարանը, Վազգէնեան հոգեւոր դպրանոցը եւ Շիրակի հոգեւոր քննադարանը, որոնքու նախատեսում ենք համակարգել ու բարելաւել ուսումնակրթական գործընթացի կազմակերպումը:

Շարունակելու ենք ջանքերը՝ բարձրացնելու խոնարհուած եկեղեցիները, վերանորոգելու ու բարեզարդելու հայրենի դարաւոր սրբավայրերը եւ կառուցելու նորերը՝ նուիրական երազով, որ ամէն բնակավայրում, մեծ քաղաքների թաղամասերում վեհաշուք յառնեն աղօթքի տները մեր, իրենց շուրջ սկիզբ տալով համայնքային բնականոն կեանքին:

Հոգեւոր սպասաւորների յաջորդական պատրաստութիւնը, նորաբաց եկեղեցիները յուսալի երաշխիքներ են դառնում Մայր Հայրենիքում եկեղեցական համայնքների լիարժէք կազմակերպման համար, որպէսզի Առաքելական մեր եկեղեցին՝ մշտապէս ներկայ իր հաւատարեցաւների առօրեայ կեանքում, լիարիւն իրականացնի մեր ժողովրդին հովուելու երկնաստոր առաքելութիւնը, չթողնելով բաց դաշտ օտարամիտ եւ օտարացնող հոսանքների գործունէութեան համար: Հրամայական ենք համարում քարոզչական ընդարձակ գործունէութեան ծաւալումը, որպէսզի լուսաբարձ Հայ Եկեղեցին շարունակի լինել Սիրոյ, Հաւատի, Յոյսի լուսառար կենարար աղբիւրը հայութեան կեանքի՝ Մայր Հայրենիքում եւ հայոց Սփիւռքում: Հայ Եկեղեցու խօսքը հաւատաւոր մեր զաւակներին պիտի մատուցուի աւանդական եւ արդի տարբեր միջոցներով՝ ինչպէս եկեղեցիներով, այնպէս եւ դպրոցներում քրիստոնէական դաստիարակութեամբ, եկեղեցապարսոց կազմակերպութիւնների գործունէութեամբ, հոգեւոր պարբերականների եւ զրականութեան հրաւարակութեամբ, ռադիօհեռուստատեսային ծրագրերով: Հոգեւոր կրթարդաստիարակչական գործունէութեան հիմնաշէնքը ուղղած ենք տեսնում

մասնատրաբար մատաղ սերնդին, որպէլզգի հաւատի ճշմարտութեամբ, քրիստոնէական քարոյականութեամբ, արդարութեան ոգով, ազատութեան շնչով, ազգային անանջ մեր արժէքներով սնուած եւ հասակ առած սերունդը կարող է յանձնառու լինի պահել գալիքի մեր երթը:

Հայ Եկեղեցին դարեր ի վեր եղել է անկախութեան սրբազան գաղափարի կրողը եւ արժանաւոր հայ հոգիներում, սրբօրէն պահպանողը սայ ինքնութեան, մշակութային գիւնձարանը հայոց: Առաքելաշարի իր ընթացքով, մեր սուրբ հայրերի աստածասէր ու հայրենասլաշտ ոգով Հայ Եկեղեցին պիտի շարունակի հայապահպան իր առաքելութիւնը Հայրենիքում եւ Ափսխքի հայոց կեանքում: Հոգեւոր կեանքը հայ գաղթօճախների վերաշինութեան ու վերածննդի հենքը դարձնելով, մեր Եկեղեցին՝ որպէս պատմականօրէն ձեւատրուած համազգային կառոյց, արծապնդելու է աշխարհի բոլոր ծագերում սփռուած հայութեան միմեանց ու Մայր Հայրենիքի հետ բազմակողմանի կապը՝ կենսունակ անցեալի մեր սուրբ յիշատակներով, անկախացեալ Մայր հայրենիքի գոյութեան հպարտութեամբ, մեր լինելութեան անվարան կամբով ու համազգային մեր իղձերով:

Շարունակելու ենք գործուն մասնակցութիւն ունենալ միջէկեղեցական կեանքում հաւատարիմ համայն աշխարհում խաղաղութեան պահպանման, ժողովուրդների՝ եղբարական սիրով համագործակցութեան մեր Եկեղեցու տաւանդներին: Նոր ժամանակների տարաբնոյթ մարտահրաւէրների առջեւ քրիստոնէական քոյր եկեղեցիների հետ մեր ջանքերը միարարած, հետեւողականօրէն իրականացնելու ենք հոգեւոր լոյսով մարդկութեան կեանքի իմաստատարման սուրբ առաքելութիւնը՝ յանուն քրիստոնէական սկզբունքների կենսագործմամբ բարու յաղթանակի եւ համընդհանուր երջանկութեան:

Անկախ ազգային պետականութեան պայմաններում անհրաժեշտօրէն նոր որակ են ներաւայում Հայ Եկեղեցու եւ Հայոց պետութեան յարաբերութիւնները՝ իրական եւ հիմքերով ամրագրուած: Հայ Եկեղեցին եւ Հայոց պետութիւնը հայ ժողովուրդն է իր ամբողջութեան մէջ: Ազգային կեանքի հոգեւոր եւ աշխարհիկ երկու այս կառոյցների միմեանց լրացնող ներդաշնակ միութեամբ միայն ի գորու ենք կերտել բարգաւաճ ու բարօր գալիքը մեր ժողովրդի: Հայալարած հայորդիք, ծնունդ առած Հայ Եկեղեցու աւագանից, սնունձ Անտարանի ճշմարիտ խօսքով, քրիստոնէական բարոյականով ու հայրենեաց ժառանգութեամբ, նորանկախ մեր Հայրենիքի քաղաքացիներն են, յենարանն ու շինարարները կայուն եւ գորեղ իրական կեանքութեան:

Բացուող նոր դարաշրջանի հրամայականներին համաշունչ Հայ Եկեղեցու համար արդիական է ներքին բարեկարգութիւնն ու բարենորոգումը, Սահմանադրութեամբ օժտելու վաղեմի անհրաժեշտութիւնը, որն իրագործելի է, երբ յաղթահարուած կը լինեն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան միջեւ՝ մեր ժողովրդին քաջ յայտնի խնդիրները: Լիայոյս ենք, որ առաջիկայում աւարտին պիտի հասցնենք եւ վաւերացնենք գործադրութեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Սահմանադրութիւնը՝ ձեռնարկուած Մեր երջանկաշիջատակ նախորդի՝ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից: Սահմանադրութեամբ առաւել յստակեցուած եւ կանտնակարգուած յարաբերութիւններով, մեր Եկեղեցու Նախագահութեան Աթոռները, բոլոր թեմերը՝ որպէս մէկ արմատի բազկատարած ճիւղեր, կարող պիտի լինեն լիարժէք արդիւնատրութիւնով ծառայել մեր ժողովրդին:

Հայ Եկեղեցու ներքին կեանքի նորոգութեան ուղղութեամբ կարեւորում են ժամանակի ոգուն եւ թելադրանքին ընդառաջ՝ եկեղեցական կանոնների յստակօրէն կեանքի կոչումը եւ ծիսաարարողական բարեկարգութիւնը՝ եկեղեցու սրբազան ու սրբացնող արարողութիւնները մեր ժողովրդին առաւել հասկանալի եւ հարազատ դարձնելու նկատառումով, նաեւ գերծ կամայական բարեփոխումներից: Կարեւորում ենք մեր հայրերի սուրբ տաւանդների ոգեշնչմամբ վանական կեանքի վերաթնաւացումը, որպէլզգի վաւերքը մեր, իբրեւ ջերմեանող աղօթքի տներ, ինչպէլզ դարեր շարունակ, լինեն հոգու եւ մտքի լուսատրութեան աղբիւր մեր ժողովրդի կեանքից ներս: Ուշադրութեան կենտրոնում ենք ունենալու հոգեւոր միաբանական կեանքի եւ վարչա-տնտեսական աշխատանքների վերակազմակերպումը Մայր Աթոռում, գործունէութեան առանձին բնագաւառներում գործուն համակարգերի ստեղծմամբ՝ համապատասխան բաժին-ենթաբաժիններով: Մայր Աթոռը լիարիւն կեանքով կարող է ապրել, նպատակամէտ գործունէութիւն ծաւալել, երբ

ի յաւելումն մեծագնիւ բազում բարերարների արդար վաստակից եղած նուիրատուութիւնների՝ եկամտաբեր հաստատութիւնների, հիմնադրամների հաստատման ճանապարհով կ'ունենայ ֆինանսական առաւել հնարաւորութիւններ: Եկեղեցու ունեցումը՝ որպէս համագգային սեփականութիւն, ծառայել ու ծառայելու է ազգային նպատակների՝ եկեղեցական, հոգեւոր-մշակութային, կրթադաստիարակչական, տնտեսական, ընկերային կեանքի այլազան ասպարէզներում:

Սօս է ժամանակը: 2001 թուականը ազգային մեր կեանքում նշանաւորուելու է Հայաստանում քրիստոնէութեան պետականօրէն ճանաչման 1700-ամեակի տօնակատարութեամբ: Յիշարժան յօբելեան չէ միայն, որ խնդրութեամբ ու հանդիսաւոր նշելու ենք ազգովի, այլ համայն ժողովրդով՝ հոգեւորական թէ աշխարհական, որպէս մէկ եկեղեցի, մէկ պետութիւն քայլ առ քայլ, հետեւողականօրէն կենսաւորելու ենք հրամայական նպատակները, առաջադրուած ծրագրերը: 1700-ամեակի տօնակատարութեան մեծագոյն իրագործումը Երեւանի Սուրբ Գրիգոր Լուսատրիչ Մայր Եկեղեցու կառոյցն է՝ կարօտ ֆինանսաւորման: Չունենք տարակոյտ, որ կենդանի է բարեգործութեան ոգին հայրդղեաց հոգում, եւ հայոց մայրաքաղաքի կենտրոնում իր ույշ շուքով շուտով յառնելու է Հաւատքի մեր Հօր նուիրական անունը կրող նոր սրբատեղին՝ որպէս հաւաստիացում ապրուած 17 դարերի մեր արժեւորման, որպէս մարմնաւորում երջանկայիշատակ Վազգէն Ա. եւ Գարեգին Ա. Հայրապետների լուսեղէն երակների եւ յաւերժախօս քարեղէն աղօթք՝ մեր սուրբ նախնեաց բարեխօսութեամբ առ Աստուած միտուած:

Ապրենք ու գործենք Հայոց մեծ դարձի 1700-ամեայ խորհրդով, Եկեղեցու, Հայրենիքի ու հայրենեաց վերաշինութիւնը իրական դարձնելու աներեր կամքով: Հաւատանք մեր միաբանութեան յաղթանակող կարողութեանը: Եւ թող Աստուած զօրացնի մեզ ամենքիս մեր պարտքի մէջ: Թող Հոգին Իր Ճշմարիտ, Հոգին Իր Բարի առաջնորդի մեզ յերկիր ուղիղ, ի ոյսն իմանալի:

«Տէ՛ր, ուղղեա՛ր զգնացս մեր ի Հանապարհս խաղաղութեան, Տէ՛ր, ուղղու՛ա առաջնորդեա՛ր հոգւոց մերոց եւ ամենայն հաւատացելոց, զնալ յարդարութեան Հանապարհն եւ ի կեանսն յախտենից»:

Շնորհք Տեառն մերոյ Յիսուսի Բրիստոսի եւ սերն Աստուծոյ քնդ Անզ ամենեայն. ամէն:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՅ

Տուաւ կոնդակս ի 5-ն Փետրուարի

Յամի Տեառն 2000

եւ ի թուին Հայոց ՌՆԽԻԹ

ի Մայրազանս Սրբոյ Էջմիածնի

Հմր. I

ՎԵՐԱԳՏՆԵԼ ԵՐԱՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Մեծ Պահոց ընթացքին, Բուն Բարեկենդան կիրակին մինչեւ Գալստեան ճրդ կիրակին, Աստուածաշունչէն կատարուած ընթերցուածները մեզի կը յիշեցնեն կեանքին նպատակը: Մե՛ր կեանքին նպատակը: Մե՛ր ապրիակերպը: Մե՛ր ազատ կամփով մե՛ր ընտրած համապարհը: Եւ անոր հետեւանման մեր ստացած երանութիւնը, վարձատրութիւնը. եւ կամ՝ Դատապարտութիւնը, տանջա՛մքը, կամ "դժոխքը":

Աստուածաշունչէն ընթերցուածները մեզի կը յիշեցնեն մարդուն անկումը իր երանական կեանքէն: Հեռանալը Աստուծոյ կամփէն: Եւ մարդուն կեանքի պայքարը՝ վերագոյնելու կորսնցուցած այդ երանական կեանքը:

Եւ ասիկա՝ մեզմէ ամէն մէկուն կեանքին պատմութիւնն է:

Առնենք Յիսուսի պատմած առակներէն մէկը, որ կը ներկայացնէ հարուստ մարդու մը կեանքը: Անոր նոխրութիւնը, անոր տունին մէջ կազմակերպուած ճաշկերոյթները:

Եւ միւս կողմէ անոր դուռին առջեւ նստող մուրացիկը, Աղքատ Ղազարոսը: Անտուն, անտէր: Վերքերով տանջուող, եւ հարուստին ճաշերէն աւելցածին եւ թափուելիք փշրանքներուն սպասող, որ իր անօթութիւնը յագեցնէ (Լուկ. ԺԶ 18-31):

Մեզմէ ամէն մէկուն մտքէն շատ մը հարցումներ պիտի անցնին:

Կը համարձակիմ ըսել թէ, ինչ հարցում որ անցնի մեր մտքէն, անոր պատասխանը կրնանք հանել այս պատմութեանէն:

Հարցումներ՝ կեանքի նպատակի մասին:

Հարցումներ՝ այս աշխարհի եւ հանդերձալ կեանքի մասին: Աշխարհը վայելելու, եւ կամ այս աշխարհի մէջ նեղութիւններ քաշելու եւ չարչարուելու մասին: Եւ կամ՝ մահուան եւ հոգիի անմահութեան մասին: Ինչպէս նաեւ մեր սիրելիներուն մասին՝ այս աշխարհի վրայ ապրող կամ հանգուցեալ:

♦ ♦ ♦

Հետաքրքրական առակ մըն է, հարուստին եւ աղքատ Ղազարոսին պատմութիւնը:

Տրամա մըն է, զանազան տեսարաններով եւ արարներով:

Եւ միայն Լուկաս Աւետարանիչ ունի այս պատմութիւնը: Եւ ան՝ իր պատմելու ռնով եւ տրամաբանական շարայարութեամբ, այդ տրաման կը հասցնէ խորունկ եւ իմաստալից եզրակացութեան մը:

♦ ♦ ♦

Հետեւինք այդ տրամային, Լուկասու Աւետարանի ԺԶրդ Գլուխ, 18րդ համարէն սկսելով:

Տե՛ս թէ՛ քու հարցումներուդ պատասխանը կը գտնե՞ս: Տե՛ս թէ՛ քու եւ կամ ճեզի ծանօթ մէկու մը կեանքէն եւ խօսքերէն պատկերներ, տեսարաններ կը քացուի՞ն աչքիդ առջեւ:

Եւ ամէն մէկ տեսարան որ կը կարդանք, պէտք է գայն իր ամբողջական եւ ընդարձակ տրամին մէջ տեղաւորենք:

♦ ♦ ♦

Առաջին տեսարանն է. —

Հարուստ մարդ մը կար: Անկեա "կը հագնէր քեհեզներ", որ կը նշանակէ ոսկեհիւս, մետաքսեայ զգեստներ, "եւ ծիրանիս", եւ ուրախ էր: Ուրախութիւն կար իր տունին մէջ: Միշտ եւ առատապէս:

Եւ երեսակայեցէ՛ք այդ հարուստ մարդուն տունին մէջ կատարուած բոլոր հաւաքոյթները, հանդէսները, ձեռնարկները, եւ ինչ որ կարող էր անկաւ ընել:

Եւ աղփատ մարդ մըն ալ կար, Ղազարոս անունով, վերքերով վիրաւոր, որ ինկած էր հարուստ մարդուն դրան առջեւ: Եւ կարեւոր է յիշել Ղուկաս Աւետարանիչին նկարագրութիւնը՝ “Եւ անկեալ դնէր առ դրան նորս”: Անոր դրան առջեւ ինկած կը մնար, եւ հարուստ մարդը զայն կը տեսնէր, անոր խօսքն էր կ’անցնէր, եւ անոր վերքերն ալ կը տեսնէր:

Եւ այդ աղփատ Ղազարոսը կը ցանկար իր որովայնը լեցնել այն փշրանքներէն, որոնք կը նետուէին հարուստին սեղանէն:

Եւ տակաւին, շուններն ալ կուգային եւ անոր վերքերը կը լիզէին:

♦ ♦ ♦

Կուգամք Երկրորդ տեսարանին:

Ղուկաս Աւետարանիչ կ’ըսէ.–

Եւ պատահեցաւ որ աղփատը մեռաւ: Եւ հրեշտակները առին զինքը ու տարին, եւ Հայր Աբրահամին խօսքը, անոր “գոգը” նստեցուցին:

Եւ ասոր հակադրաբար, Աւետարանիչը կը շարունակէ.– Մեռաւ նաեւ մեծատունը: “Եւ թաղուեցաւ”:

Պէտք է երեսակայեմք այն բոլոր հանդիսութիւնները, ծաղկեպսակները, թաղմանական արարողութիւնները, “սգակիր բարեկամները”, որոնք մաս կազմեցին հարուստին թաղման կարգադրութիւններուն եւ թափօրին:

♦ ♦ ♦

Երրորդ տեսարան.–

Այդ հարուստը իր աչքերը բացաւ դժոխքին մէջ: Եւ կը տանջուէր:

Աչքերը վեր վերցուց, եւ տեսաւ հեռուն Հայր Աբրահամը: Եւ անոր խօսքը տեսաւ Ղազարոսը: Այն Ղազարոսը որ իր տան դուռին առջեւ երկնցած կը մնար. որուն խօսքն ամէն անգամ կ’անցնէր, անոր վերքերը կը տեսնէր:

Այդ Ղազարոսը հիմա Հայր Աբրահամին “գոգը” նստած, հանգիստ կը վայելէր:

♦ ♦ ♦

Չորրորդ տեսարան.–

Այդ հարուստը ձայնը բարձրացուց, եւ աղաղակեց. “Հայր Աբրահամ, կ’աղաչեմ, ողորմէ՛ ինծի”:

Կարեւոր է այս խօսքը. “Կ’աղաչեմ, ողորմէ՛ ինծի”: Եւ լրկէ այս Ղազարոսը, որ եւ կը ճանչնամ, եւ ինքն ալ զիս կը ճանչնայ, զրկէ՛, թող իր մատին ծայրը ջուրին մէջ թաթխէ, եւ զայ եւ իմ տոչորոզ լեզուիս վրայ կաթեցնէ, որովհետեւ այստեղ այս կրակին մէջ կը տառապիմ, կը պապակիմ:

♦ ♦ ♦

Հինգերորդ տեսարան.–

Հայր Աբրահամ կը պատասխանէ.– “Որդեակ, յիշէ՛: Յիշէ՛ որ դուն այն կեանքին մէջ ամէն տեսակ բարիքներ կը վայելէիր: Յիշէ՛ նաեւ որ, այս Ղազարոսը դուռիդ առջեւ կը չարչարուէր, չարչարանքներու մէջ էր: Իսկ հիմա...: Ան հիմա կը մխիթարուի այստեղ, եւ դուն այդպէս կը պապակիս”:

♦ ♦ ♦

Վեցերորդ տեսարան.-

Հայր Աբրահամ կը շարունակէ.- “Ո՛չ միայն այսչափ՝ որ անիկա այսպէս կը միխթարուի, եւ դուն տաճութեան մէջ, կրակին մէջ կը պապակիս, այլ տակաւին, այնպիսի մեծ վիճ մը կայ, անդունդ մը կայ, ձեր եւ մեր միջեւ, որ եթէ մէկը ուզէ անգամ, ո՛չ կրնայ մեր կողմէն ձեր կողմը անցնիլ, եւ ոչ ալ ձեր կողմէն մէկը կրնայ այս կողմը անցնիլ:”

Այս խօսքերը կարեւոր են, որովհետեւ մեր Եկեղեցւոյ վերջին դատաստանի վարդապետութիւնը կը յիշեցնեն մեզ:

♦ ♦ ♦

Եօթներորդ տեսարան.-

Այս հարուստը, այլեւս յուսահատ, յանկարծ կը յիշէ որ եղբայրներ ունի երկրի վրայ, ետեւը թողած: Եւ կ'ըսէ “կ'աղաչեմ, Հայր Աբրահամ, դրկէ՛, Ղազարոսը դրկէ վարը, մեր տունը: Այնտեղ եղբայրներ ունիմ: Հինգ հաստ եղբայրներ ունիմ, բող անոնց պատմէ թէ ինչ կը պատահի այստեղ: Անոնք գիմֆը կը ֆանչկան: Թող անոնք լսեն իր վկայութիւնը, որպէսզի անոնք ալ այստեղ չգան: Եւ թող չը տանջուին, ինչպէս ես կը տանջուիմ”:

♦ ♦ ♦

Եւ վերջապէս ութերորդ տեսարան.-

Հայր Աբրահամ կ'ըսէ. “Տղա՛ս, անոնք մարգարէները ունին, Մովսէս Մարգարէն ունին, իրենց սորվեցնողները ունին, իրենց օրէնքները եւ Սուրբ Գիրքը ունին: Այդ բոլորը իրենց տրուած է: Անոնց մտիկ թող ընեն: Անոնց մտիկ կ'ընեն: Անոնց մտիկ կրնան ընել”:

Հարուստը կը պատասխանէ. “Ո՛չ, Հայր Աբրահամ, ո՛չ: Եթէ մեռելներն մէկը երթայ անոնց խօսի, այն ատեն կ'ապաշխարեն: Այն ատեն իրենց սխալներն ես կը դառնան: Նոյն սխալները չեն գործեր”:

♦ ♦ ♦

Հայր Աբրահամ կը պատասխանէ. “Որդեա՛կ, եթէ Մովսէսին, եթէ մարգարէներուն, անոնց խրատներուն, եթէ պատուիրաններուն եւ Աստուծոյ խօսքին մտիկ պիտի չընեն, մեռելներն ալ եթէ մէկը յարութիւն առնէ, եւ երթայ անոնց բացատրէ, դարձեալ օգուտ պիտի չընէ”:

♦ ♦ ♦

Այս պատմութեան մէջ մենք ունինք մեր Եկեղեցիին ամբողջ վարդապետութիւնը, ուսուցումը՝ մեր կեանքը ապրելու, գործելու, նաեւ ապաշխարանքին, վերջին դատաստանին, եւ այն բոլոր հարցումներուն մասին, որոնք մեր միտքէն կ'անցնին, երբ կը կասկածինք Աստուծոյ արդարութեան, դատաստանին, նաեւ հոգիին ազատութեան եւ ուրիշ շատ մը հարցերու շուրջ, որոնք մեր միտքը կը ճնշեն, կը չարչարեն:

♦ ♦ ♦

Մինչեւ անգամ մանուկներ հարցումներ ունին՝ Աստուծոյ ի՞նչ ըլլալու մասին: Երկինքի եւ արքայութեան մասին: Չարի եւ Բարիի, պատիժի եւ վարձատրութեան, եւ իրենց ամենօրեայ կեանքին հետ կապուած խնդիրներու մասին:

Մեր ծնողները պատրա՞ստ են իրենց գաւակներուն ձեռքէն բռնելու եւ Աւետարանի ճշմարտութեան ֆանապարիք ցոյց տալու, եւ սորվեցնելու:

♦ ♦ ♦

Հայաստանի երիտասարդ դեսպաններն մէկուն հինգէն-վեց տարեկան տղան, Բարիի մէջ, երբ առաջին անգամ ըլլալով կրօնական դասեր կ'առնէր, կրօնի մասին կը սորվէր, տուն կ'երթայ եւ իր մօրը նոյն

հարցումները կը հարցնէ: Մայրը, ընդունելով որ ինք եւս կրօնական դաստիարակութիւն չէ ստացած (Գօմիւնիստ երկրի մը մէջ ապրած եւ դաստիարակուած ըլլալով), իր ողջմտութիւնը կը գործածէ, եւ չը շփոթեցնելու համար իր գաւակը, ոչ միայն կասկած չի յայտնեւ, այլ ընդհակառակն, տրուած կրօնական տեղեկութեանց մասին իր համաձայնութիւնը կը յայտնէ:

♦ ♦ ♦

Ուրիշ մայր մը պատմեց թէ ինչպէս՝ իր եօթը տարեկան գաւակը հարցուցեր է. “Մամի՛, երկինք երբ երթանք, այնտեղ կրնա՞նք քալել եւ վագել: Մեր այս աչքերով կրնա՞նք իրար տեսնել, իրարու հետ խօսիլ”:

Այդ “Մամի՛ն” կրնար գոհացնել իր գաւակին հետաքրքրութիւնը, յիշեցնելով որ, գիշերները երբ մեր աչքերը կը գոցենք, եւ “ի քուն կը մտնենք”, կը շարունակենք ապրիլ մեր հոգիով, տեսնել մեր հոգիի աչքերով, նաեւ քալել, վագել ու երգել, եթէ երջանիկ ենք: Նոյնպէս կրնանք յիշել մեր կեանքին հետ կապուած անձերը, եւ ուրախանալ, կամ տանջուիլ:

♦ ♦ ♦

Հետեւաբար, Բրիտտոսի Աւետարանը, ինչպէս անոր մէջէն Հարուստ մարդուն եւ Աղփատ Ղազարոսին առակը, մեզի կը սորվեցնեն թէ՛ հոգիի կեանքը յաւիտենական է, իսկ ֆիզիքական մեր կեանքը ժամանակաւոր է:

Մեզի կը մնայ գիտնալ՝ ի՞նչպէս օգտագործել Աւետարանի ուսուցումը, ինչպէ՞ս հետեւիլ անոր խրատներուն, օրինակ առնելով հարուստին նախատագիւրէն, դատաստանէն:

Երանի մեզմէ ամէն մէկը հաստատուն մնայ Աւետարանէն իրեն փոխանցուած այս հաւատքին վրայ, եւ ժամանակաւոր այս կեանքէն անցնի նոյն հոգիով, եւ արժանի դառնայ նոյն հոգիին յաւիտենական կեանքը վերագտնելու երանութեան:

Թ.Ա.Մ.

ԻԳՆԱՏԻՈՍ ԵՊՍ.Ի ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ՂՈՒԿԱՍՈՒ ԱԻԵՏԱՐԱՆԻ

Գլուխ ԺԷ

1.- Յիսուս ըսաւ աշակերտներուն. – անկարելի է որ գայթակղութիւններ չգան. բայց վայ անոր, որուն ձեռքով կուգան: Անոր Համար աւելի լաւ է եթէ վրդէն երկանաքար մը կապեն և ծով նետեն քան այս փոքրիկներէն մէկուն գայթակղութիւն տայ: Զգոյշ եղէ՛ք ուրեմն դուք ձեզի Համար:

Արդ՝ ասոնք քննութեան բովին կ'անցնեն մեզ, որպէսզի քննութենէն վերջ վատթարները յանդիմանուին: Ըստ առաքեալին, գայթակղութիւնը կուգայ, որպէսզի ընտիրները երևան գան: Անշուշտ վերև նշուածը անպարտներուն Համար չէ խօսուած, այլ ամբարշտներուն, որոնք աւելի լաւ կըլլար որ ծովուն յատակը խորասուզուին, քան թէ վերջին դատաստանին օրը պատժապարտ մնան: Ուրեմն պէտք է զգոյշ ըլլալ, պատժապարտ չմնալու Համար: Այդպիսիները սաստ պիտի ունենան և ոչ թէ բարութեամբ թողութիւն, այլ արդարութեամբ Հատուցում: Ստամբակները մեղքերը աւելցնելով, պատժապարտ կը մնան: Հետև կենանք մեղքերէն: Ուղղութիւն Հայցենք Աստուծոյ և Հաւատք ունենալ սորվինք:

6.- Եթէ Հաւատք ունենաք մանանելի Հատիկին չափ և ըսէք այս թթենիին՝ արմատախիլ եղիւ և գնա տնկուէ ծովուն մէջ, պիտի Հնազանդի ձեզի:

Բազմաթիւ անգամ կրկնեց թէ ամէն ինչ դիւրին է անոր Համար որ կը Հաւատայ: Ոմանք յարգի գտնուելով գովուեցան, ինչպէս Փիլիսիկոսի կինը որ ըսաւ թէ շուները Հացի անկեալ փշրանքներէն կը կշտանան: “ Ով կին – ըսաւ անոր, մեծ է Հաւատքդ, եղիցի քեզ որպէս և կամիս: ” Հռովմայեցի Հարիւրապետին ունեցած Հաւատքին վրայ ալ դարմացաւ: Առաքեալները այս լսելով փափաքեցան Հաւատքի խօսքը ուսանիլ: Յոյց տուաւ թէ անթերի Հաւատքին Համար անհնարին բան չկայ: Միբով զօրացած Հաւատքը ամէն ինչի կը յաղթէ: Ի՞նչ աւելի անհնար է Հաւատալու, քան երկրի վրայ արմատացած ծառը որուն Հրամայմուելով կ'երթայ անհաստատ, Հոսանուտ ջուրերուն վրայ արմատանալու: Ուրիշ առիթով ալ լեռներու մասին կ'ըսէ որոնք տեղափոխուելով, ծովուն մէջ կ'իյնան: Արդ՝ առաքեալներու խումբը այս Հաւատքն ու զօրութիւնը ստացան: Ապա թէ ոչ այս մասին պիտի չզրէին, որպէսզի Հրեաները կամ Հեթանոսները այսպիսի Հրաշք չափնկալին իրենցմէ: Ստացուած զօրութեան մասին վստահ ըլլալով, այսպէս գրեցին: Սակայն և այնպէս Հարկ է դարձեալ քննել Հարցը: Առանց երկմտութեան, կատարեալ Հաւատք ընծայել Աստուծոյ, որպէսզի փորձութիւններու Հոսանքը կամ յաճախանքը չկարենան վրդովեցնել մեզ: Հաւատալէն ետք, ապահով է պատահելիքին մասին: Եթէ վարանումով, մեղքի դիտակցութեամբ, Հարցնենք, – Աստուած պիտի լսէ՞ մեզ: Աստուծոյ Հայցուածներ ներկայացնողը, իմաստութեամբ պէտք է խնդրէ, այլապէս ի դուր է և կը վրիպի:

Արդ՝ սուրբ Հոգիով սրբեց կամ առատացուց զանոնք, զօրութիւն և իմաստութիւն տուաւ, լեռները իրենց տեղերէն շարժելու աստիճան. աշխարհը հնազանդեցնելու. անհաւատութենէ աստուածապաշտութեան առաջնորդելու, արդարութեան տանելու: Աստուծոյ ժողովուրդը: Որպէսզի նման հրաշքներ կատարելով չի հպարտանան և չի վրիպին առաջադրուած գործէն, առակ մը պատմեց, ամբարհաւած մտածումներէ հեռացնելու համար:

7.- Զեզմէ ո՞վ եթէ ունի ծառայ մը հողագործ կամ հովիւ, երբ դաշտէն վերադառնայ, կ'ըսէ անոր. - եկուր և սեղան նստէ: Ընդհակառակը, պիտի չըսէ՞ անոր. - Ընթրիքս պատրաստէ և գօտին կապած ծառայէ ինծի, մինչև որ ուտեմ և խմեմ, յետոյ դուն ալ կուտես ու կը խմես:

Թէև անդուգական օրինակ մըն է, այնուամենայնիւ արժանի է իր աստուածային պատուին: Այլ խօսքով կուզէ որ մենք ևս այնքան հնազանդութիւն ցոյց տանք իրեն, որչափ ծառաները իրենց տէրերուն: Արդ՝ այստեղ ծառաները իրենց բնութեամբ հաւասար են տէրերուն և նոյնիսկ աշխատանքով աւելի զօրաւոր քան տէրերը. վասնզի անոնք ծառաներու սպասարկութեամբ կամ աշխատանքով կը փափկանան և կը հանգստանան: Ամբողջ օրը դաշտին մէջ աշխատած, յոգնած տուն կը վերադառնան. կը հրամայուին ոտքի մնալ և սպասաւորել: Ծառան ալ չի համարձակիր պատասխան տալ, պարզապէս կշտանալու, անօթի չմնալու համար: Արդ՝ նոյն բնութիւնը ունենալով, ծառան երբ անխօս կը հնազանդի, որքա՞ն աւելի ևս մենք պարտինք Աստուծոյ հնազանդիլ: Նա բնութեամբ տէր է, իսկ մենք ծառաներ: Նա արարիչ է, իսկ մենք արարածներ, կամ ստեղծածներ: Իշխանութեամբ ամենակալ ըլլալով և ամենառատ բարութեամբ, կը լսու ամէնքը, իսկ մեր ծառայութեան կամ սպասաւորութեան պէտք անգամ չունի: Իրեն պէտք չեղող մեր փոքր ճիգին համար իսկ, բազում վարձք մեզի խոստացաւ արդարութեամբ հատուցանելու: Այսպիսի պարգևներուն համար պէտք չէ ծովանալ այլ, հեղ ու խոնարհ ըլլալ, իբրև թէ գործ մը ըրած չենք:

10.- Նոյնպէս ալ դուք, երբ կատարէք ինչ որ ձեզի հրամայուած է, ըսէք, - ապիկար ծառաներ ենք. ինչ որ պէտք էր ընել, ըրինք:

Ամբարտաւանութիւնը, առաքինութիւններու ապականիչ է: Ուրեմն կ'ըզուշացնէ որպէսզի պահպանուած ըլլանք: Այս պատճառու ալ առաքելը կ'ըսէ. - եթէ կամովին աւետարանեմ, վարձատրութիւն ունիմ. իսկ եթէ ակամայ, ուրեմն սոսկ պարտականութիւն մըն է ինծի վստահուած. Ա. Կորնթ. 9.17: Դարձեալ իր առաքելական գործին ու քարոզչութեան վերաբերմամբ կ'ըսէ. - "ոչ թէ ես եմ, կամ իմ կարողութեամբս կ'ընեմ, այլ Աստուծոյ շնորհով որ իմ մէջս է": Ա. Կորնթ. 15.10: Ամէն ոք ի մօտ պէտք է ունենայ թէ մեր կրած նեղութիւններուն կամ չարարանքներուն կամ մեր բոլոր առաքինութիւններուն համար, զմեզ անպիտան ծառաներ հարկ է սեպել, իբրև թէ բան մըն ալ ըրած չենք:

Այն որ բոլոր պատուիրանները պահեց, Հաւածուեցաւ. ի՞նչ պիտի ըլլան բոլոր անոնք որոնք գործ մը չեն ընել և փքանալով կ'ամբարտաւանին:

11.- Եւ մինչ Յիսուս երուսաղէմ կ'երթար, անցաւ Սամարիայէն և Գալիլիայէն: Այս դէպի երուսաղէմ վերջին երթալն էր: Մօտ ժամանակ ետք, Ղազարոս Հիւանդացած ըլլալով, քոյրերը մէկը պիտի զրկեն բժշկութիւն Հայցելով: Այս ճանապարհով կ'երթայ, նախ Ղազարոսը մեռելութենէն յարութիւն առնել տալու Համար:

12.- Գիւղի մը մուտքին, տասը բորոտներ իրեն Հանդիպեցան: Հեռուն կանգ առին և իրենց ձայնը բարձրացնելով ըսին. – Յիսուս, վարդապետ, դի՛մա մեր վրայ:

Բորոտները կ'աղաչէին որ բժշկուին: Սակայն մօտենալ չէին Համարձակեր, կասկածելով որ կը գարշի իրենցմէ օրէնքին խտրութեան Համար: Վասնզի գիտէին թէ Եղիսէն չկրցաւ Նէշման տեսնել, թէ և Յորդանանի ջուրերով բժշկեց զայն: Դ. Թագ. 5. 9: Այս կարծիքին պատճառաւ, Հեռուն կեցած կ'աղաչէին: Անոնց այս կարծիքին Համար ալ Յիսուս կ'ըսէ որ երթան ինքզինքնին ցուցնեն քահանային, այսպէս կը պահանջէր օրէնքը: Մարդ երբ բորոտի, քահանային պարտ էր երթալ: Մարդ եթէ բորոտութեամբ Հիւանդանայ, քահանային մօտ կ'երթայ. ան ալ կը քննէ, մօրթը սպիտակ է, փայլուն թէ մուր գոյն, ըստ այնմ օրէնքը կը գործադրէ. Ղևտ. 13. 24: Արդ, ցոյց տալու Համար թէ այս օրէնքը կը պահէ, կը Հրամայէ որ քահանային երթան: Երթալու ժամանակ, բժշկուեցան: Թէ և օրէնքի սահմանին մէջ քահանային երթալ կը Հրամայէ, սակայն օրինօք չի բժշկեր, այլ արտաքոյ օրինաց, Աստուածային իր զօրութեամբ:

15.- Անոնցմէ մէկը որ Սամարացի էր, տեսնելով թէ բուժուած է, վերադարձաւ, Աստուծոյ փառք տալով բարձրաձայն: Երեսը դէպի գետին, ինկաւ Յիսուս ոտքերուն առջև և շնորհակալութիւն յայտնեց: Յիսուս Հարցուց – միթէ տասն ալ չմաքրուեցա՞ն. ու՛ր են միւս իննները: Այս այլազգիէն դատ մէկը չգտնուեցա՞ւ անոնց մէջ որ դար և փառք տար Աստուծոյ: Ըսաւ անոր – ոտքի ել՛ և դնա, Հաւատքդ քեզ փրկեց:

Ամենուրեք յայտնի է այս պարագան թէ Հեթանոսները պատշաճ Հաւատք ընծայեցին մեր տիրոջ, քան թէ Հրեաները: Հրեաները միշտ ալ ապերախտ գտնուեցան, ինչպէս մարգարէներու վերաբերմամբ, առաւել ևս և Քրիստոսի Հանդէպ: Սամարացիի գոհութիւն և փառք կը մատուցանէ Աստուծոյ, գիտնալով որ այս զօրութիւնը կամ Հրաշքները Աստուծով կը կատարուին և ոչ թէ Հրեաներու կարծիքին Համաձայն դեւերու գործակցութեամբ: Բայց այս բարեբարոյ Սամարացի մարդը, Յիսուսի ոտքերուն ինկաւ, շնորհապարտ ըլլալով, գոհանալով բարեգործելուն Համար:

Յոյց տուաւ նաեւ Հեթանոսներու փրկութեան խորհուրդը, զի աւազանին մկրտութեամբ սրբուեցան անօրէնութիւններէն, փրկողին շնորհիւ: Ըստ այմ, Հեթանոսները, Աստուծոյ յղորմութեան Համար, կը փառաւորեն զԱստուած. Հռոմ. 15.9: Իսկ ինները բոլորն ալ Հրեա, ապերախտ ըլլալով, չկամեցան զոհութիւն տալ կամ փառաւորել զԱստուած: Ասոնցմով ալ յոյց տրուեցաւ Հրեաներու խորհուրդը. Աստուծմէ խնամարկուեցան անապատին մէջ, Քանանու երկրին մէջ, ապերախտ գտնուելով, դեւերու կամ սատանաներու Հետ դաշինք կնքեցին: Այս պարագան բացայայտ է նաեւ մարգարէներու միջոցաւ որոնք կը պահարակէին Իսրայէլի անհաւատութիւնը: Փրկչին Հանդէպ անոնց ստամբակութիւնը բազմապատիկ աւելի էր: Երբ մանաւանդ խնամքին առատութիւնը բաղդատեմք անոնց ապերախտութեան Հետ: Արդ՝ ասոնց վերաբերումը պարսաւելով կը յարգէ այլազգին և քաջալերելով կը զրկէ ըսելով – Հաւատքդ քեզ փրկեց: Որպէսզի ուրիշներ ալ սորվին Աստուծոյ Հաւատք ընծայել ու գովութեան արժանի ըլլան:

20.- Փարիսեցիները Հարցուցին անոր. – Ե՞րբ պիտի գայ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը: Յիսուս պատասխանեց. – Աստուծոյ Թագաւորութիւնը չի գար տեսանելի կերպով: Պիտի չըսեն թէ ահա ահիկ Հոս է, կամ Հոն է. Աստուծոյ արքայութիւնը ձեր մէջն է: Փարիսեցիներուն Հարցումները լեցուն էին նեղութեամբ և կեղծաւորութեամբ: Ծշմարտութիւնը ուսանելու Համար չէր որ կը Հարցնէին, այլ Թակարգելու Համար, ամբարշտութեամբ: Եթէ պատահէր որ ըսէր թէ այլ ժամանակի մը պիտի գայ արքայութիւնը, ամսիջապէս ժողովուրդը խարբաւելով պիտի Հաւատէին թէ սա Քրիստոսը չէ: Իսկ եթէ ըսէր թէ ժամանակն է Հիմա, պիտի Հարցնէին թէ Եղիան ո՞րը է զի իրմէ առաջ Եղիան պիտի յայտնուէր: Յիսուս իրենց կարծիքին Համաձայն բան մը չըսաւ, Հապա, անխօս ձգեց զանոնք ու կարկամեցուց: Չըսաւ թէ Հիմա է, եկած Հասած է ժամանակը. ոչ ալ թէ պիտի գայ իր ատենին: Այլ

Աստուծոյ արքայութիւնը չի գար դիտարկումով: Պիտի չըսեն թէ ահա Հոս է կամ Հոն, զի արքայութիւնը ձեր մէջն է: Մարգարէները կը յայտնեն թէ երկուք է գալուստը: Առաջնոյն կարապտել Յովհաննէսն է: Իսկ երկրորդին Եղիան: Դպիրներն ու Փարիսեցիները անգիտացան այս պարագան: Երկուքը իրար խառնեցին, գալուստան մասին խօսելով և կարապտին տեղ Եղիան յիշեցին: Այս պատճառաւ ըսին թէ նախ Եղիան պէտք է գայ, ժողովուրդը խռորեցնելով: Ըստ մարգարէներուն, առաջին գալուստը խոնարհ էր. իսկ երկրորդը մեծութեամբ և սխառք: Երկու պարագաներուն Համար ալ Սաղմոսասաց Դաւիթ մարգարէացած է այսպէս. – “Իջցէ որպէս զանձրե ի վերայ գեղման, իբրեւ զցոյց ցողեալ յերկիր”: Առաջին իշխումը կամ մարմնաւորութիւնը, Ս. կոյս Մարիամի միջոցաւ եղաւ, խոնարհաբար մարդանալով: Իսկ երկրորդ գալուստը պիտի ըլլայ զօրութեամբ և փառք բազմօք:

“Տէրը խօսեցաւ, ամբողջ արարածները միասին Հաւաքեց: Աստուած մեր յայտնապէս պիտի գայ: Կրակը առջևէն պիտի երթայ և անոր շուրջ սաստիկ մըրիկ: Կոչելով երկինքն ու երկիրը ի մի, պիտի դատէ իր ժողովուրդը”: Դանիէլ ևս այս տեսաւ. Դան. 2.34: Երկրորդ գալստեան, “որդի Մարդոյ երկնքի ամպերուն վրայէն պիտի գայ” Դան. 7.13: Մարգարէներու մօտ այսպիսի յայտնատեսութիւններ շատ կան, ով որ կամի, կրնայ ընտրել: Բայց մենք տէրունական խօսքերուն իմաստը քննենք: Ի՞նչ ըսել ուզեց, “Աստուծոյ արքայութիւնը չի գար խտրանօք,” այսինքն երևութապէս, կամ դիտարկուածով: Դիտարկուածը սկսաւ Հեթանոսներէն. Հրեաները յամառեցան օրէնքին ու մարգարէներուն վրայ: Հեթանոսները աստղերը դիտելով, ճակատագիր և բախտագուշակութիւն սորվեցուցին: Աստուծոյ նախախնամութիւնն ու մարդոց անձնիշխանութիւնը վերցուցին, մոռցան. երկնքի լուսաւորները ըստ իրենց, բաշխել կարողացան: Ուրեմն ոմանք կրնային բախտաւոր, ուրիշներ ալ անբախտ ըլլալ: Ժամանակն ալ կրնար չար ըլլալ կամ բարի: Այսինչը, այսինչ ժամանակին կրնար յաջողակ ըլլալ կամ ուրիշ մը ձախողիլ: Մարգարէները որոնք Ս. Հոգւոյն իմաստով խօսեցան, զանոնք ի բաց վանեցին: Յիսուս կը կշտամբէ անոնց անմտութիւնը որոնք անշունչ տարբերու ծառայութեան մէջ եղան, ըսելով. – Աստուծոյ արքայութիւնը երևութական կերպով չի գար, ըստ ձեր անիմաստ կարծիքներուն: Ձեռն ըսեր թէ Հոս է կամ Հոն է: Աստուծոյ մասին բոլոր դիտողութիւնները մէկ անգամէն Հաւաքեց, փակեց: Աստուած ամենակալ է, ուրեմն ամէն տեղ է անոր տէրութիւնը ոչ թէ Հոս կամ Հոն, ամէնքին ալ մօտ է: Ով որ կամի անոր մերձեանալ, ըստ Մովսէսի իր ներսիդին է: “Մի ըսեր թէ ով պիտի ելլէ երկինք, կամ ո՞վ անդունդին մէջ պիտի իջնէ, այլ նա մերձ է քու սրտիդ: Օրի. 30.12: Նաև “Աստուած մերձաւոր եմ և ոչ Աստուած Հեռաւոր” Երե. 23.23: Երկրորդ գալստեան, քարոզներու պիտի չկարօտի, այլ պիտի ծագի սաստիկ լոյսով. որովհետև ոչ մէկ բան պիտի կարենայ զայն ծածկել, Հապա ի վերուստ իջեալ, պիտի տեսնուի ամէնքէն: Տակաւին անոնց միջև կը գտնուէր, դիւրամերձեանալի, կը բացատրէ թէ միշտ այդպէս շօշափելի չին կրնար ունենալ զինք:

22.- Պիտի գան օրեր, երբ պիտի ցանկաք տեսնել միայն մէկ օրը Մարդու Որդիին օրերուն և պիտի չտեսնէք: Այսպիսով Փարիսեցիները կ’արթնցնէ որոնք իր գալստեան մասին կը Հարցնէին: Ձրսաւ պարզապէս թէ ես եմ, որպէսզի ամբողջարկութիւն չընեն, սակայն աշակերտներուն լսելի կերպով կ’ըսէ թէ իր օրերուն պիտի ցանկային, երբ այսքան մեծ ու Հրաշալի տեսութեան մը առջև կը գտնուին ու անշնորք ու անչարժ կը մնան: Անոր յայտնուելէն առաջ մարգարէները փափաքեցան բայց զինք չտեսան: Հիմա նոյն ինքն է որ անոնց միջև կը շրջի: Յիսուսի վերանալէն ետք, անբերելի ցանկութեամբ կը բորբոքէր անոնց սրտերը Յիսուսի սիրով, երբ յիշէին թէ տեսան զայն, իրեն Հետ շրջեցան ու անոր խօսքերը լսեցին: Սրտակիզուեցան, պէտք է ճանչնային զայն երբ իրենց Հետ էր և չգիտցան:

Ըստ առաքելալի՝ «այսուհետև մենք ըստ մարմնի զինք չենք ճանչնար, թէև կը ճանչնայինք Քրիստոսը ըստ մարմնի, սակայն զինք այդպէս չենք ճանչնար»: Բ. Կորնթ. 5.16:

26.- Ինչպէս որ եղան նոյի օրով, այնպէս պիտի ըլլայ նաև Մարդու Որդիի օրը:

Անոնք որոնք իրենց միտքերը կը հոսեցնեն լոյծ ցանկութիւններու, մարմնի և որովայնի մասին մտածելով միշտ, ապականիչ լոյծ բնութիւնը ջուրերու, անոնց մարմիններուն և որովայններուն մէջ կը հոսի: Իսկ այն որ կ'արդիւն ինքզինքին անոնց գէշ խառնակութիւններուն կցորդ ըլլալ, խեղդող այդ ջուրը չկրնար մօտենալ անոնց:

28.- Այնպէս եղաւ նաև Ղովտի օրերուն. կուտէին, կը խմէին, կը գնէին, կը ծախէին, կը տնկէին, կը շինէին:

Սոդոմացիները զանազան ախտերու մէջ ինկան, խայտառակութիւններ ըրին. թէ Աստուած պիտի պատժէ իրենց, երբեք չմտաբերեցին, սանձարձակութեամբ դժոխացուցին ինքզինքնին. «անյազ եղան, մահուան պէս»՝ Ամբ. 2.5: Այս պատճառաւ, դժոխքը բացուեցաւ, զիրենք կլանեց, մահը բոլորովին ապականեց զանոնք: Անոնց ցանկութիւններէն վարակուած չըլլալով, Ղովտը ազատեցաւ: Արդարներու և մեղաւորներու պատկերը կը կերպարանաւորուի, որպէսզի փախչին Սոդոմացեցոց կրակի կործանումէն: Սոդոմացեցոց միջոցաւ զարհուրեցուց անհատները: Իսկ հաւատացեալներուն ալ կ'ըսէ - «յիշեցէք Ղովտի կիւնը»: Որպէսզի հարկաւ չնային, չկապուին այն բոլորին որոնք մերը չեն: Մեր բնութեան յանկարծակի այլալիման և փոփոխութեան, տաժանաբար մեր հաւաքած իրերու անպիտանացման համար կ'ըսէ

31.- Այն օրը եթէ մէկը տանիքն է և իր կարասիները տունն են, թող չիջնէ զանոնք առնելու: Իսկ ով որ դաշտն է թող չի վերադառնայ: Զի տագնապի շփոթ, տարակոյսներու վտանգ և անհնարին արհաւիրքներ կան: Ամէնքին շուրջ երկիրը կը դղրդի, երկինքը կը բացուի, արարածները կը կերպարանափոխուին, աղաղակներ կը լսուին: Երկնաւորները գալարափողբով կը հաւաքուին, երկրաւորները կը հառաչեն: Յիշեցէք որ ես չդառնալու պատուէրը չպահեց, որպէսզի նախապէս ախտացեալ, վերջը չի տուեմ:

36.- Տարակուսած այս խօսքերու ազդեցութենէն աշակերտները կը հարցնեն. - «Ու՞ր Տէր:» Պատասխանեց անոնց, ուր որ անկեալ մարմին մը կամ գիւղ մը կայ, հոն կը հաւաքուին արծիւները: Երկրորդ գալստեան և դատաստանին առնջութեամբ, աստուածային պատժին վերաբերմամբ ահաբեկած էր զանոնք, Հիմա ալ նոր առակ մը պատմելով, ցոյց կուտայ թէ ինչպէս կարելի է գերծանիլ պատիժէն: Առանց ծուլանալու ամէն ատեն պէտք է աղօթել և չճանճրանալ:

ՅԱԿՈԲՈՍ ՏԵԱՌՆԵՂԲԱՅՐ

«Մի՛ երկնչիք յայնցանէ որ սպանանեն զմարմին և զոգի ոչ կարեն սպանանել, այլ երկերուք դուք առաւել յայնմանէ որ կարողն է զոգի և զմարմին կուրուսանել ի գեհենի»։ (Մատթէոս Ժ:28)

Անձկութիւնը կամ վախը նկատուած են ամենազօրաւոր ազդակներէն մին որ կրնայ Հիմնովին փոխել –նոյնիսկ երբեմն խաթարելու չափ– մեր վարուելակերպն ու բնաւորութիւնը։ Հոգեբաններ կը զգուշացնեն թէ անձկութիւնն ու վախը անխուսափելի մասը կը կազմեն իւրաքանչիւր անհատի կեանքին ու միաժամանակ մեզ կ'ազդարարեն Հեռու մնալ ընկերակցութենէն անոնց՝ որոնք կը յայտարարեն թէ իրենք բնաւ չեն վախնար, որովհետեւ անոնց ընկերակցութիւնը երբեմն կրնայ վտանգաւոր՝ Հետևաբար ճակատագրական ըլլալ։ Թերևս ոմանք խորհին թէ անձկութիւնը տեսակ մը ապահովութեան մեքենայ մըն է որ ինքնաբերաբար գործի կը լծուի երբ մենք սպառնալիքի կամ ճնշումի տակ գտնուինք։ Միակ բանը որ պարտինք գիտնալ այն է՝ թէ վախն ու անձկութիւնը անբաժան մասնիկն են մեր կեանքերուն և Հետևաբար պէտք է անոնց Հետ վարուիլ ըստ այնմ։ Ահա այդ է որ կը թելադրէ մեզի Մատթէոս Աւետարանիչ մեր այսօրուան բնաբանով։

Իբր մարդ–արարածներ, մենք բոլորս ունինք մեր մանր կամ խոշոր վախերն ու անձկութիւնները, որոնք երբեմն կը նեղացնեն մեզ. բաներ՝ որոնք յաճախ մեր քունը կը փախցնեն։ Մենք բոլորս անխտիր կը սարսափինք Մարդուն ներսիդին գտնուող և զինք մինչև խելագարութիւն առաջնորդելու ատակ եղող ատելութեան անսահման ոյժէն։ Մենք կը սոսկանք մարդկային տարրական կարիքներու փոխադարձ Հասկացողութեան պակասէն։ Իսկ ամենաշատը՝ մենք կը սարսափինք մեր չուքերուն նման մեզմէ անբաժան Հիւլէական պատերազմի մը սպառնալիքին Հաւանականութենէն, որ ի վիճակի է մի քանի վայրկեաններու մէջ բնաջինջ ընել կեանքի ամէն Հետք և կործանել մեր երկրագունդը։

Այսօրուան մեր բնաբանով սակայն մեր Տէրը՝ Քրիստոս, յստակ բառերով ու դրական մօտեցումով կը խօսի անձկութեան, վախի մասին, ըսելով թէ անոնք որոնք իրեն պիտի Հետևէին, իրենց կեանքի ընթացքին պիտի անցնէին չեշտուած անձկութիւններու ընդմէջէն։ Աստուածորդին լաւ գիտէր թէ ինչ կրնար պատահիլ իր աշակերտներուն որոնք Աւետարանի բարի լուրը պիտի տանէին աշխարհին. աշխարհ մը՝ որ էր և տակաւին լեցուն էր չարիքով, անհամաձայնութեամբ և Հակառակութեամբ։ Առաքելաւոր իրենց Տիրոջմէ և Վարդապետէն ստացան Հրահանգը շարունակելու անոր սկսած գործը. սակայն Հակառակ իրենց առաքելութեան կապուած բոլոր զգուշացումներուն ակնյայտ վտանգներուն ու փորձանքներուն, Յիսուս բնաւ յետս չկոչեց «Կենաց Բանը» աշխարհով մէկ տարածելու իր Հրամանը։ Առաքելաւորներ՝ որոնց Հետ մեր Տէրը կը գործակցէր, մեզի անհրաժեշտ թուող գերմարդը կամ գերհերոսներ չէին, ան քաջ գիտէր թէ ինչպիսի մարդոց Հետ էր իր գործը, մեզ նման սովորական մարդիկ. ուրացող մը՝ Պետրոսի նման, մաքսաւոր մը՝ Մատթէոսի նման, խտվարար մը՝ Միսէլոն նախանձայոյզի նման, և վերջապէս մատնիչ մը՝ Յուդա Իսկարիովապցիի նման. ասոնք բոլորն ալ սովորական մարդիկ էին, մէկ կողմէն եթէ անոնք լեցուն էին որոշ առաքինութիւններով և դրական գիծերով, միւս կողմէն սակայն անոնք լեցուն էին նաև մոլութիւններով, մարդիկ՝ իրենց տկարութիւններով, բարդոյթներով և անձկութիւններով, մարդիկ՝ որոնք գիտէին վախ բառին իմաստը իր ամբողջական առումով։

Ասոնք էին ահա մարդիկը որոնց Քրիստոս խօսեցաւ և սորվեցուց: Եւ ան նոյն այս մարդոց էր որ ըսաւ. «Զի՞նչ օգտիցի մարդ եթէ զաշխարհս ամենայն շահեցի և զանձն իւր տուժեցի»: Ի՞նչ էր արդեօք մեր Տիրոջ թելադրածը. ի՞նչ կը նշանակէ օգտուիլ, շահիլ, եթէ ոչ մեր ունեցածէն ու մեր կարիքներէն աւելին հաւաքել: Եւ ո՞վ պիտի ըլլայ օգտուողը եթէ ոչ միայն ա՛յն որ հարստութիւն կը ցանկայ: Մարդ-կութեան մեծ մասը հեքոտ վազքին մէջ է իրեն պէտք ունեցածէն աւելի նիւթական կարելիութիւններ՝ ինչպէս ոսկի, կալուածներ և շահաբեր գործառնութիւններ ապահովելու. իսկ անդին կան ուրիշ դասակարգի մարդիկ՝ որոնց հետաքրքրութիւնները կը պատկանին տարբեր սեռի, նման զարգացումի, կրօնական և հոգևոր բաներու, և մենք պարտինք -առանց կանխամտածուած կաղապարումներու- դրական մօտեցում տալ ասոնց յաջողութեան և ժամանակի փորձին տոկալու կարելիութեան:

Կ'ըսուի թէ երբ Ֆրանսայի առաջին քրիստոնեայ կայսրը՝ Շարլըմէյն կը մեռնի, զինք չեն թաղեր պառկած վիճակի մէջ, այլ նստած իր գահին վրայ, իր կայսերական պատմութեանով, ծունկին վրայ բաց Աստուածաշունչ մը, աջ ցուցամատով մատնանշելով մեր այսօրուան բնաբանին խօսքերը, «Զի՞նչ օգտիցի մարդ եթէ զաշխարհս ամենայն շահեցի և զանձն իւր տուժեցի»: (Մատթէոս ԺԶ:) Հոգին տրուած չէ մեզի Աստուծոյ կողմէ պարզապէս պահ դնելու մեր մարմնին մէջ, սպասելով որ Կիրակնօրեայ արարողութիւններուն մասնակցելով զայն փրկենք, մինչ անդին մեր Ֆիգիբական մարմինը կը մնայ աշխարհիկ: Հոգին մեր Եսն է, մենք ենք: Ինչո՞վ կրնայ օգտակար ըլլալ մեզի մեր հարստութիւնը եթէ կորսնցուցած ենք մեր առողջութիւնը: Մենք բոլորս ալ լաւ գիտենք թէ դրամը չի կրնար առողջութիւն, երջանկութիւն և սէր զնել: Հետեաբար չատ խեղճ փոխանակութիւն մը կատարած պիտի ըլլանք եթէ ձգտինք հարստութեան ու փառքի և անտեսենք իրա՛ւ արժէքաւորը՝ հոգեկան աշխարհը: Մենք միշտ յիշելու ենք թէ արտաքինէն զատ կայ ներքին Ես-ը ու նաև Դատաստան մը: Մենք պիտի չդատուինք մեր Ֆիգիբական բարեմասնութիւններուն և կամ մտային կարողութիւններուն -որոնց համար մեր իսկական Ես-ը պիտի ըսէր «Այդ ես չեմ», այլ մենք պիտի դատուինք մեր ներքին Ես-ին համար: Մենք պարտինք ըլլալ ա՛յն ինչ որ Քրիստոս պիտի ուզէր որ մենք ըլլայինք: Ի՞նչ կրնանք տալ վերագտնելու մեր Ես-ը երբ զայն անդարձ կորսնցուցած ենք. այլևս ոչինչ ունինք տալիք քանի մենք մեր ամբողջ ունեցածը տուած ենք արդէն և տեղը ստացած ոչինչ:

Քրիստոս լաւ գիտէր անձկութիւն և չարչարանք բառերուն իմաստը: Ան ևս ճաշակեց հոգեկան լլկումի և յուսահատութեան պահեր, քանի իր ճամբան կ'անցնէր Գեթսեմանիէն՝ զինք առաջնորդելու Գողգոթա: Ասոր համար ալ ան չփորձեց մըլխ-թարել կամ տրամաբանական տարազում մը տալ իր անձկութիւններուն կամ վախերուն. սակայն անոր փոխարէն, ան իր աշակերտներուն մտավախութիւններն ու անձկութիւնները շատ լուրջի առաւ և անոնց փոխարէն ուրիշ բան մը առաջարկեց, երկիւղ՝ Աստուծոյ հանդէպ: Թերևս ոմանք մտածանք թէ Քրիստոս իր աշակերտներուն մէջէն ուզեց հանել վախը միայն անոր փոխարէն աւելի մեծ վախ մը դնելու անոնց սիրտերուն մէջ: Անկապած որ այդ չէ պարագան, որովհետև Աստուածավախութիւնը բազմիցս կրկնուած բառ մըն է Հին Կտակարանին մէջ և Աստուածորդին անպայման ուզեց որ այդ Հին ճշմարտութիւնը վերապրէր իր հետևորդներուն մէջ. քանի այդ վախը հիմնովին տարբեր իմաստ մը ունէր անձկութիւն բառէն, որ մեր դէպի Հայր Աստուած ունեցած հաւատքին, վստահութեան և հնազանդութեան յստակ արտացոլացումը պէտք է նկատուի:

Անձկութիւնն ու վախը, սիրելի հաւատացեալներ անխուսափելի ազդակներ են իւրաքանչիւր ապրող էակի մէջ: Միայն մէկ ոյժ կայ որ կրնայ ժխտել վախն ու

անձկությունը՝ այդ պլ Սէրն է: Եթէ մէկ կողմէն վախը կը կաշկանդէ՝ միւս կողմէն սակայն սէրը կը ձեռքազատէ: Վախը կրնայ մարդը խորշեցնել ու հեռացնել իր ընկերային շրջանակէն, մինչ սէրը՝ առիթ կու տայ որ մարդիկ աճին հոգիով ու մարդանան: Վախը՝ ատելութիւն, անհանդուրժողութիւն, անվստահութիւն և անհիւն կասկածներ կը սերմանէ, քանդելու աստիճան մեր մարդկայնութիւնը, մինչ սէրը՝ որ կը ձգտի խաղաղութեան, կրնայ չէզոքացնել մեր ատելութիւնները և փարատել մեր անձկութիւններուն ու վախերուն մշուշը: Մեզմէ իւրաքանչիւրիս գլխաւոր հարցումը պէտք է ըլլայ ո՛չ թէ ուրկէ կու գան մեր վախերը, այլ ո՞ւր և ե՞րբ կորսնցուցինք մեր սէրը:

Սուրբն ու Առաջին Պատրիարքը երուսաղէմի՝ Յակոբոս Տեառնեղբայր, որուն յիշատակը մենք կը տօնենք այսօր, և որուն աճիւններուն վրայ Հիմնուած է այս Հոյաւսքանչ տաճարը նման իր Տիրոջ ունեցաւ իր մանր ու խոշոր վախերը: Ան անցաւ բովէն մարդկային անհասկացողութեան, արժանացաւ իր ազգակիցներու ատելութեան և ինչու չէ յաճախ ծաղր ու ծանակին, սակայն Աստուածորդւոյն Յարութեան և նամանաւանդ Հոգեգալուստի փորձառութեան և ետք ան ամբողջովին Հոգեփոխուած ո՛չ միայն քարոզեց ըսելով, «Հոգին է կենդանարար, մարմինն ինչ ոչ օգնէ», այլ անայլալ և անվախժ զինեց մահուան երբ պահակները զինք կ'առաջնորդէին Տաճարի այտարակը գահավէժ ընելու: Դարեր ետք, զոյգ Յակոբներու, Տեառնեղբօր և Գլխադիր Առաքեալներու քաղցր նայուածքին տակ, Աստուածվախութեան բերրի Հոգին վրայ անոնց ցանած սերմերը աճեցան ու տուին իրենց պտուղները: Ամբողջ սերունդներ եկան տալու իրենց կեանքերը որպէս բանաւոր պատարագ Աստուծոյ և անոր զոյգ Մեծ Սուրբերուն: Այսօր, Ս. Աթոռի այս տօնին, բարձրացնենք մեր ձայները առ Աստուած, խնդրելով որ անասան և Հաստատուն պահէ մեր առաքելահիմն Աթոռը իր միաբանութեամբ և ժողովուրդին ու երկար և առողջ օրեր պարգեւէ անոր գահակալին՝ Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Իբր Բրիստոնհաներ, քսան դարեր ետք մեզմէ իւրաքանչիւրիս պարտականութիւնն է ընտրել վախի ու սիրոյ միջև: Վախը՝ սիրելիներ կը ջլատէ մեր ոյժերն ու կարողութիւնները, մինչ մարդկային մտքի յաւերժական փնտռտուքին միա՛կ և Հարազատ պատասխանը սէրն է՝ որ խաղաղութիւն և արդարութիւն կ'որոնէ. սէրը՝ որ կարող է վախն ու անձկութիւնը Հեռացնել մեր մէջէն: Թող Տեառնեղբայր Առաքեալի նուիրուածութեան ոգին լեցնէ մեզմէ իւրաքանչիւրիս սիրտը, որպէսզի վառուած այդ սիրով Հեռու վանենք մեր մարդկային անձկութիւններն ու վախերը, միշտ յիշելով Սբբազան Աւետարանիչին խօսքերը լէ՛ «Հոգին է կենդանաբար, մարմին ինչ ոչ օգնէ», որպէսզի ի վիճակի ըլլանք մեր սիրտերուն մէջ՝ տեղ տալու մեր Տիրոջ քարոզած Աստուածային խաղաղութեան, այժմ և միշտ. Ամէն:

ՆՈՒՐՀԱՆ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ ԻՄ ԿԵԱՆՔՍ Է

Յաւերժալոյս Տէր,

Իմ կենաց ուրախ եւ վշտահար օրերուն, Դու՛ն միայն ունկնդիր եղար հոգեբույժ աղօթքներուս եւ փալեցիր ինծի հետ հայրախնամ հոգածութեամբ, ամբողջ ութսուն վեց տարիներ, անսխալ առաջնորդութիւն տալով ճակատագրիս, որ երանաւէտ օր մը բոլոր վախճանած սուրբերուն եւ արդարներուն հետ, ես՝ անարժան ու մեղաւորս՝ ողջունեմ տիեզերալոյս փառքը:

Ով անմեկնելի էՌԻԹԻԻՆ եւ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻԻՆ, ի՛նչ խղճով կրնամ անտեսել զրկուած շնորհած բարիքներուդ անբաւութիւնը:

Ի՛նչպէս կրնամ անգիտանալ, տեսանելի ու անտեսանելի վտանգներէ զիս ազատագրող՝ փրկարար Աջիդ սրբութիւնը:

Ի՛նչպէս կրնամ չքացայտել Փառաւորեալիդ սիրաբերմ գեղումներով առջուն՝ շնորհապարտ սիրտս, որ պարգեւեցիր ինծի գերիմաստութենէդ շողեր, որ անգոր գրչովս ցոյց տամ աստուածային օրէնքներէդ գայթաժ մեղաւորներուն՝ յաւերժափառ մեծութիւնդ:

Դու՛ն միշտ ալ՝ հանգստաւէտ բարձ մը եղար մահացու հիւանդութիւններուս, ամբանիստ յենարան՝ տկարութիւններուս, զօրավիգ յուսալուումներուս, սփռփամբ անձկութիւններուս եւ անսպառ փաղցրութիւն ամենօրեայ ապրումներուս:

Ո՛հ, ո՛րքան պիտի ըզճայի կեանքիս տեւողութեան բոլոր օրերուն տալ՝ յաւերժութեան արժէք: Միայն Քեզմով յագեցնալ, Քեզի հետ համաձուլուիլ եւ Փառաւորեալիդ անբեկոյ լոյսերուն մէջ ապրիլ, որպէս երկնափառաբացի, ազատագրուած այս

մեղապարտ աշխարհին կապանքներէն:

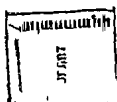
Երկրի վրայ՝ նուազագոյն օրեր տուիր մահկանացու կեանքիս, որ բազմապատիկ փորձութիւններու մէջ թրծուելէ ետք, բիւրեղացած հոգիով որդեգրուիմ Աստուածութենէդ ու երկնային երանութեան օթեաններուն մէջ փառաւորուիմ Միածին Որդւոյդ հետ, համապատիւ ու համափառք:

Ա՛յնքան անհամեմատօրէն մեծ ես Դու՛ն եւ ա՛յնքան համեստութեամբ տիեզերանճանչ, որ հրաշալոյս ստեղծագործութիւններուդ ետեւ՝ կը մնաս անթափանցօրէն սփռուած, որ մահկանացու աշխարհն անտեսածային կերպարիդ ճառագայթող վսեմութիւնը:

Դու՛ն, բարեխնամ Տէր, անհունութիւնն ես, անեզր ու անպարագրելի: Դու՛ն՝ Անեղանելի էութիւն, անչափելի մեծութիւն, անհասանելի բարձրութիւն: Դու՛ն՝ տիեզերքն ես, նիւթական եւ հոգեկան, որ ոչ կը փոխուիս, ոչ կը սպառուի, ոչ կը մեծնաս, ոչ կը փոքրանաս, ոչ կ'աւելնաս եւ ոչ կը պակսիս: Դու՛ն ստեղծիչն ես ժամանակին եւ սկիզբը արարչագործութեան: Դու՛ն էութեամբ անհպելի ես եւ հոգեւորապէս ներգգալի:

Ոհ, ո՛րքան պիտի ուզէի հիմաւորց սուրբերուն բոցաշունչ հաւատով վերանալ եւ ընդելուզուիլ Անհասանելիդ հոգիին եւ մշտնջենական լոյսերուդ մէջ յաւերժանալ:

Քեզմով մեծահարուստ եմ, Քեզմով փառառոյդ, Քեզմով յաղթական, Քեզմով անպարտելի եւ Քեզմով յաւիտենական:

Միայն Դու ես, որ կը լսես երկայնամիտ համերկութեամբ զոյգումով քաղցրացած աղօթքները ճշմարտութենէ մոլորած մեղաւորներուն եւ վեհանձնօրէն անպարտ կ'արձակես զանոնք մեղքի եւ կապաւններէն:

Դուն տուիր սահմանաւոր կեանքիս երկնային տարածք, որ ողջ էութեամբդ իմ մէջ պարունակուիս ու զիս դարձնես Ամենակալիդ երկրպագու սպասարկու մը:

Կ'ուզեմ միայն Քեզմով լիանալ, Քեզմով փառաւորուիլ եւ ըլլալ մշտապառ կանթեղ մը երկնային Կայսրութեանդ մէջ:

Առանց գթութեանդ շնորհին, խաւարակուռ գիշերուան մէջ պատանդուած դիակ մըն եմ, սիրոյդ շերտին ճառագայթներէն զրկուած որբ մը, գթառատ հոգածութենէդ անտեսուած տարաբախտ տարագիր մը:

Քեզի համար գոյութիւն չունի անցեալը եւ ո՛չ ապագան, ո՛չ երէկը եւ ո՛չ վաղուան օրը, ո՛չ ալ ճշդուած սահմաններ ու հանգրուաններ:

Դուն անծայրածիր տիեզերքն ես, որպէս նիւթ, որպէս հոգի, որպէս անպարագրելի մարմին եմ որպէս անմեկնելի եւ անսահմանելի իմաստութիւն:

Դուն ամէն ինչ եւ մեզի համար եւ մենք ոչինչ՝ Քեզի համար:

Ջերօ մըն է մարդը, առանց Ամենագործի պաշտպանութեան: Բայց այդ գէրօն, երբ սրբալոյս Անունիդ իմ կը դրուի, կը դառնայ միլիոնատեր, կը դառնայ յաւիտեական արժէք երկրի վրայ ու երկնի մէջ:

Դուն, ո՛վ Բարեբար, կրնաս առանց հրկիզուելու արեւները գրկել, մոլորակէ մոլորակ սաւառնիլ, ովկիանոսներու յատակը սուզուիլ եւ տիեզերքը փետուրի թերթութեամբ օդին մէջ

բառնալ:

Մացառուտի ամենավայրագ գազաններուն անզուսպ բնագոյները կը սանձուին ու երկիւղով կը խոնարհին Աստուածութեանդ կամփիդ առջեւ:

Ափսո՛ս սակայն, որ մարդ արարածը ապերախտ ու ապերասան է եւ անպաշտօրէն կը ժխտէ հայրագործով մատուցումներդ:

Դուն միայն, ո՛վ առաքինագարդ հոգի, ի բնէ բարի ես, ի բնէ սէր, ի բնէ ողորմած, ի բնէ բարեգութ եւ ի բնէ վեհանձն ու անկիշաչար:

Տէր, կը պաղատիմ սիրոյ շերտին գագաւմով, որ Հոգւոյդ ճառագայթներէն շնորհագրկուած ամբարիշտներուն իմաստութիւն եւ շնորհք տաս, բայց կը խնդրեմ քեզմէ, որ նախ ինձմէ սկսիս:

Ո՛րքան մեծ է երկայնամատութիւնդ, որ անհատնում ժամանակ կը սպառես ու կը սպասես, որ մեղաւորը դարձի գայ եւ զոյգումի արցունքներով քաւէ իր մեղքերը:

Ի՛նչ փառք ու պատիւ մոլորածներու համար, որ ամենեւեւին համբերութիւնդ չի սպառիր, հոգատարութիւնդ չի դադրիր, հսկողութիւնդ չի պակսիր, բարութիւնդ չի տժգունիր, սիրոյ պարգեւներդ չեն կասիր, առատաձեռնօրէն եւ վեհանձնօրէն կը ներես, առանց անիրաւին եւ արդարին միջեւ զանազանութիւն դնելու:

Ո՛րքան մարդկային ապերախտութիւնը կը կարծրանայ եւ ողորմութիւններուդ դէմ կը շղթայագերծէ իր գրաստական բնագոյներուն վայրագութիւնը, դուն կը ներկայանաս առաւել՝ բարի, առաւել՝ ներողամիտ եւ առաւել՝ գթած:

Երբ վիշտերուս մէջ խորատոյգ՝ ապաւինեմ եմ գթութեանդ, չեմ

յուսախարուեր: Երբ մահացու փորձութիւններու դէմ՝ փարեք եւ Ամենագօրիդ, չեմ յուսախարուեր: Երբ անիրաւութիւնը չարամիտ վկաներով մաքաւեց եւ անմեղութեանս դէմ՝ վստահեք եւմ Ամենակալիդ պաշտպանութեան:

Դու, ո՛վ խոնարհներուն մէջ խոնարհագոյն Տէրը, Օրհնութիւններովդ ողորդեք եւ երկար կեանքիս օրերն ու տարիները եւ չես թողեք, որ բշտիմ մեղէին տղմոտ հոսանքներէն:

Ամէն անգամ, երբ գրկուածիս

ինչքէն, բան մը տուեր եմ հացակարօտ չխաւորին, Դուն տուեր ես ինծի ամէն բան:

Տուեր եմ ուրիշին ժամանակաւորը եւ անցողականը, Դուն շնորհեք ես ինծի յաւիտեանականը:

Երկէն աննշան նուէր մը տուեր եմ ժողովուրդիս ու հայրենիքիս, Դուն տուեր ես ինծի ամբողջ երկինքը:

Յաւիտեաններու մէջ փառաւորեալ ես, Քեզի ԿԱՆՁԵԼԷՍ ԱԼ ԱՌԱՋ, ինչպէս ըսած է, բոլոր ժամանակներու անգուգական աղօթողը, հանճարեղ ԳՐԻԳՈՐ ՆԱՐԵԿԱՑԻՆ:

ՄԻՆՁԵՒ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

(Հետագայ դաստիարակիչ մանրավէպը գրած եմ այս աղօթանուէր գրութեան առիթով:)

Կրօնական մը մարմնով պարտասուն, դար մը կը կշռէր իր կեանքը հասուն: Մէկ ռոտը գործին եւ միւսը փոսին, Կ'աշխատէր անդուլ, Ս. Գիրքը ծոցին: Բարեպաշտ մարդիկ մօտեցան իրեն, եւ խուհուրդ տուին, որ բաշտի գործէն:

Հերիք տփեցար՝ ըսին խղճահար, հանգիստ տուր մարմնիդ ու սրտիդ տկար:

- Մօտ է վախճանս ըսաւ ծերունին, հեռու չէ ինձմէ սահմանը լոյսին: Պայքար է կեանքը անձուրաց մարդուն, փառքի չի հասնիր կէս բուն, կէս արթուն:

Իրական ծերը՝ զառամածը չէ, որ կննիր ունի ու կը դողդոջէ:

Այլ՝ հոգին է սեւ, որ ունի բիծեր,

Նոյնիսկ դեռատին կը դարձընէ ծեր:

Մրցում է կեանքը վերելք տեւական,

Այս մրցումէն դուրս ի՞նչ կայ իրական,

Եթէ մարգիկ մը կենար կէս ճամբան,

Լէր մրցումը, չհասնէր սահման.

Միթէ՞ կու տային անոր երանի,

Եւ կ'ըլլա՞ր մարդոց ծափին արժանի:

Այս քաղցր լուծը կը կրեմ յաւէտ,

Որքան դեռ ունիմ օրեր արփաւէտ:

ՎԱՐԴԱՆ Ա. ՔՀՆՅ. ՏԻՒԼԿԵՐԵԱՆ

Խոնարհութեան Դասը

**"Այն անհատը որ ինձգիմ կը բարձրացնէ՝ պիտի խոնարհի,
 Եւ ով որ խոնարհեցնէ պիտի բարձրանայ."**

Որքա՛ն արժէքաւոր խօսք է այս՝ խօսուած մեր Փրկչին կողմէ: Որքա՛ն կը պատշաճի մեր օրերուն, վասնզի ամէն մի անհատ՝ փոքր կամ մեծ, հարուստ կամ աղքատ, կին կամ այր մարդ կը փորձէ ինձգիմ բարձրացնել, ինձգիմ առաջ բռնել առանց նկատելու որ արժանաւոր է թէ ոչ: Այսպիսի վերաբերում մը հոգեկան հիւանդութեան նշաններէն մին է: Ահա թէ ինչու Յիսուս իր խօսքը ուղղեց օրուան Փարիսեցիներուն եւ փորձեց խոնարհ ըլլալու դաս մը սորուցնել անոնց:

Երբ ճաշկերոյթի հրաւեր ստանալ, մի նստի՛ք այնպիսի տեղ որ նշանակուած է մասնաւոր անհատի մը համար: Հրաւիրողը պիտի գայ եւ քեզ հանէ այդ գրաւած աթոռէն եւ ուրիշ տեղ նստեցնէ: Աւելի լաւ պիտի ըլլար որ վարը նստէիր եւ հիւրընկալը քեզ պաշտօնապէս հրաւիրէր վերը բազմելու: Վասնզի **"Ով որ ինձգիմ կը բարձրացնէ պիտի խոնարհի, եւ ով որ խոնարհեցնէ պիտի բարձրանայ:"**

Ի՞նչ է նշանակութիւնը այս առակին: Շատ պարզ եւ քնական: Մեզմէ ամէն մէկը ինձգիմ արժանի կը նկատէ յարգանքի եւ պատիւի: Մանաւանդ երբ դրամական յաջողութիւն ձեռք բերած ենք, ուսումի մէջ մասնաւոր վկայական ստացած ենք, որոշ պաշտօնի կոչուած ենք, նոյնիսկ երբ եկեղեցական ասպարէզի մէջ ընդունուած ենք: Այսպիսիներ կը սպասեն որ պատուուին եւ ճաշկերոյթներու եւ կամ ձեռնարկներու ժամանակ նախաթոռներու վրայ նստին: Այսպիսի մարդիկ տարօրինակ հպարտութեան զգացում մը կ'ունենան որ եկեղեցւոյ մէջ կը նկատուի եօթը մահացու մեղքերէն մին որմէ փախուստ պէտք է տանք:

Մեզմէ շատերուն ծանօթ է, երբ կազմակերպութիւններ՝ եկեղեցիներ ալ մէջը ըլլալով, ձեռնարկներ տան եւ ճաշկերոյթ պատրաստեն, քաւական սրտի ցաւ կը պատճառուի, տոմս գնած են քայքայ իրենց ակնկալած տեղը չի տրուիր իրենց: Այսպիսիներ կ'ուզեն առաջին կարգի վրայ աթոռ գրաւել, կարծես թէ աւելի յարգուած պիտի ըլլային եւ կամ աւելի համեղ կերակուր պիտի հրամցուէր իրենց: Այսպիսիներ կը մոռնան որ այդ ճաշին կուզան ոչ թէ յարգուելու համար այլ նպատակին օգնած ըլլալու համար:

"Խոնարհէ որպէսզի բարձրանաս" սխալման նշանաբան մըն է բոլորիս կողմէ գործադրելի: Երբ ուրիշ մը քեզ բարձրացնէ դուն աւելի մեծ պատիւ կ'ունենաս քան թէ եթէ ինձգիմք բարձրացնես: Պատմութեան մէջ, եւ նոյնիսկ մեր օրերուն եղած են, եւ կան առաջնորդներ՝ աշխարհական եւ եկեղեցական, որոնք կը գովաբանուին իրենց քարեմասնութեանց եւ գործերուն համար եւ մատով կը ցուցուին: Կան սակայն ուրիշներ ալ որոնք աթոռի կառչած միայն կը հրամայեն եւ կը սպասեն որ ուրիշներ ծառայեն իրենց, փոխանակ իրենք՝ ի պաշտօնէ, հետեւելու իրենց Տիրոջ Յիսուսի սրբազան օրինակին, ծունկի գալու եւ

հասարակ մարդոց ծառայելու: Մեծութեան արժանի է այն մարդը որ գիտէ խոնարհ ըլլալ:

Օրինակ կրնամք առնել այն մեծ գիտուններն որոնք յօգուտ մարդկութեան գիշեր ու ցորեկ կը տփնին նոր դեղեր գտնելու, նոր գիտեր ընելու: Կը մոռնան իրենց հանգիստը: Ասոնք եսասէր մարդիկ չեն: Ահա թէ ինչու առաւել չափով արժանի են պատիւի եւ փառաբանութեան:

Մեր եկեղեցւոյ մէջ մեծ կոչուած հայրապետները եղած են անոնք որ իրենց խուցերուն մէջ խօսած են Աստուծոյ հետ, գրած են մեր եկեղեցւոյ հոգեշէն աղօթքները եւ շարականները: Ո՞ւր են անոնք այսօր: Մեր եկեղեցականութեան մէջ ո՞ւր է այսպիսի հոգի ունեցողը: Քանի՞նք կ'ապրին եւ կը գործեն Աստուծոյ սիրոյն, Անոր փառքին եւ ժողովուրդին հոգեւոր սնունդ մատակարարելու համար:

Եկե՛ք, կարդամք հրատարակուող նոր գիրքերը, աչէ՛ անցնենք հայախօս եւ անգլերէն լեզուով տպուող անթիւ, անհամար թերթերը, հոն ինչի՞ մասին կը խօսուի եւ կը գրուի: Գրուածները ցոյց կուտան որ որքան հեռու ենք գացած այն պատմական եւ փառաւոր օրերէն երբ Մեսրոպ Մաշտոցի նման վարդապետ մը, Սահակ Կաթողիկոսի պէս առաջնորդ մը հոգեւոր յեղափոխութիւն ստեղծեցին մեր պատմական ժողովրդի կեանքին մէջ: Ո՞ւր են այսպիսի վարդապետներ եւ առաջնորդներ: Արդեօք ի՞նչ է պատճառը անոնց բացակայութեան մեր ներկայի կեանքէն ներս:

Անոնք գիտէին թէ ինչ էր որ Աստուած տուած էր իրենց: Հաշկերոյթի հրաւիրուող անհատի նման բարձր տեղ նստելու մարմաջէն չէին բռնուած, այլ խոնարհաբար կ'ընէին իրենց գործը լոյսայն եւ առանց աղմուկ հանելու: Արդէն ակնարկեցի ամէն տեղ պատկերներով երեսնալու կացութեան: Մեր եկեղեցւոյ հարիւրաւոր սուրբերէն քանիներո՞ւ պատկերները մեր առջեւ ունինք այսօր: Ունինք միայն անոնց խմբագրած գրութիւնները, շարականները, աղօթքները: Ահա, ասոնք մեզի ցոյց կուտան անոնց հոգիներու պատկերները:

Եկե՛ք, այսօր եւ վաղը զբաղինք ոչ թէ մեզի զմեզ մեծցնելու մտահոգութեամբ, այլ խօսեմով, կեանքով եւ վերաբերմունքով օրինակ հանդիսանալու մեր գաւակներուն եւ մեզի յաջորդող սերունդներուն: Վասնզի, "Ով որ ինքզինք բարձրացնէ պիտի խոնարհի, եւ ով որ խոնարհեցնէ պիտի բարձրանայ:" Ամէն:

ՇԱՀԷ Ա. ՔՀՆՅ. ԱԼԹՈՒՆԵԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾ ՀՈԳԻ Է, ԼՈՅՍ Է, ՍԷՐ Է

Ցով. Դ.24, Ա. Ցով. Ա.1, Ա. Ցով. Դ.8, 18

Անբաւելի և Անպարփակ, Ամենատես և Ամէնուրէք Տէրը՝ Աստուած Ի՛նքն է: Պատմութեան սկիզբէն ի վեր, մարդ արարած եղած է աստուածապաշտ: Անաստուածութիւնը *atheism* սկսաւ 18-րդ Դարէն յետոյ: Հեթանոս կամ վայրենի կոչուած բոլոր մարդկային քաղաքակրթութիւնները հիմնուած են աստուածապաշտութեան՝ բնականօրէն անբացատրելի զօրութեան մը վրայ:

Աստուած, գերբնական և գերզգայական, ենթակայ չէ սահմանումի, բանական կամ զգայական ծանաչման, այլ Յայտնութիւնն է Իր Յիսուս Որդւոյն մարմնացեալ՝ Մարդեղութեամբ միայն:

Գտնել զԱստուած վերջնականապէս ու ամբողջապէս անհնարին է, իսկ չփնտռելը՝ կործանարար: Մարդկութիւնը աւելի շատ պէտք ունի Աստուծոյ, քան երկիրն ու միւս մոլորակները՝ Արեւի: Իմացականութիւնն ու կամքը մարդկային հոգւոյն վրայ կը նշմարեն լո՛յսը հզօր էակի մը, որ կ'իրագործէ մարդոց մէջ ծշմարիտը, բարին, օրինականը բացարձակ և անհուն կերպով, անիկա Աստուած է: Աստուած Բարեհաճ է չարերուն և ապերախտներուն հանդէպ: «Գթա՛ծ եղէք, ինչպէս որ ձեր Հայրը գթած է» ըսաւ Յիսուս:--Ղուկ. 2.35:

Սկզբնական շրջանին կրօնքի մէջ ընդունուած են բազմաթիւ աստուածներ որոնցմէ մէկը համարուած էր գերագոյն աստուած: Յոյներու մօտ՝ Զեւսը, իսկ Հայերու մօտ՝ Արամազդը: Նախնական մարդուն համար, Աստուած մարդակերպ էակ մըն էր, յետոյ Ան դարձաւ Հոգի, անհուն Զօրութիւն և ի վերջոյ բարեգութ Ողորմութիւն և Սէր՝ Յիսուս Որդւոյն յայտնութեամբ:

Ըստ Եզնիկ Կողբացիի, միակ և իրական էութիւնը Աստուած է, մշտնջենական, ոչինչով պայմանաւորուած, բայց ամէն ինչի պատճառ հանդիսացող էակը: Իդէալիստական փիլիսոփայութեան ըմբռնումով՝ մշտնջենաւոր է Իր տիեզերական զօրութիւնը, Ի՛նքն է նախապատճառը և նախասկիզբը ամէն բանի:

Եզիպտացիի կը պաշտէին արեգակը՝ Օզիրիս անունով որպէս աստուած: Պարսիկներու համար Որմիդդը բարի արարածներու աստուածն էր, իսկ Ահրիմանը չարերու: Հեփեստոսը յունաց դիցաբանութեան մէջ ծարտարարուեստի աստուածն էր, Աթենասը իմաստութեան աստուածուհին: Յունաց դիցաբանութեան մէջ, Զեւսը երկնքի և երկրի աստուածն էր, Պոսիդոնը Մովու, Պլուտոնը ստորերկրեայ աշխարհի:

Միաստուածեան կրօններու մէջ, ան ծանցցուած էր որպէս գերագոյն էակը, որ ստեղծած է երկինքն ու երկիրը և ամէն ինչ որ կայ, և կը խնամէ զանոնք: Եբրայեցիք եհովա կը կոչէին Զայն, Իսլամները՝ Ալլահ, Քրիստոնեաները՝ Հա՛յր Երկնաւոր: Այժմ անուանական քրիստոնեաները ուրանալով

իրենց Աստուածը կ'երկրպագեն դրամը, հեշտանքը և փառամոլութիւնը, ու կ'ըսեն. «Բնութիւն, դո՛ւն ես մեր աստուածը միայն Բեզի կը հնազանդինք...»:

Պօղոս Առաքեալ ներշնչման ու հոգեկան յափշտակութեան մը պահուն կ'ըսէ.

«Օ՛, ի՛նչ խորունկ են Աստուծոյ առատ ողորմութիւնը, իմաստութիւնն ու գիտութիւնը: Որքա՛ն անհնելի են անոր վճիռները, և անզննելի են անոր ծամբաները: Եւ իրապէս, "Ռ՞վ կրցաւ երբեք Տիրոջ միտքը կարդալ, Կամ ո՞վ երբեք խորհուրդ տուաւ անոր. որ փոխարէնը առնելիք ըլլայ անկէ": Որովհետեւ ամէն ինչ իրմէ է, իրմով և իրեն համար գոյութիւն ունի: Յաւէտ փա՛ռք Իրեն: Ամէն»--Հռոմ. ԺԱ.33-36:

Աստուած մէկ է իր իսկութեամբ և բնութեամբ և բազում իր յատկանիշներով և հանգամանքներով: Աստուած գիտականօրէն ապացուցանելի չէ, որովհետեւ վերանցական է transcendent. Աստուած տարրեղէն կերպարանք չընդունիր և մարմնի՝ աչքի տեսողութեան չի ենթարկուիր: Ոչ միայն ձեռքով չի շօշափուիր, այլ մտքով ալ չվերլուծուիր, իսկ եթէ ինք կամենայ կը ծանցցուի իր արժանաւոր հաւատացեալներէն: Աստուածորդի Յիսուս, սապէս յայտնաբանած է Հա՛յրը, ըսելով.

«Ամէն ինչ տրուեցաւ ինծի իմ Հօրմէս. և ոչ ոք կը ծանչնայ Որդին, եթէ ոչ՝ Հայրը. և ոչ ոք կը ծանչնայ Հայրը, եթէ ոչ՝ Որդին, և ան՝ որուն ուզէ յայտնել Որդին»

Մատ. ԺԱ.25-27:

Գոյացութիւններու իսկութիւնը անխուզարկելի է: Նիւթ ըստած բանին իսկութիւնը անխորաչափելի է: Տիեզերքի իրականութեանց իսկութիւնը հասկնալու համար, երբ չափէն աւելի մօտենանք, մայր բնութիւնը կ'արգիլէ:

1. Երեւոյթները որոշ հեռաւորութենէ մը դիտելու ենք:

2. Քանի ստեղծագործութեան ստեղնաշարին վրայ բարձրանանք, գործօն սկզբունքն ու տիրապետող երեւոյթը հետզհետէ որպէս լո՛յս կ'երեւի:

Սրբութիւնը ո՛չ թէ Աստուծոյ ստորոգելիներէն մին պարտ է ծանչնալ, այլ՝ խորագո՛յն իսկութիւնն է Աստուծոյ: Հայ Պատարագամատոյցը կը սկսի.

«Խորհուրդ Խորին, անհաս անսկիզբ»:

Ոհ, ի՞նչ հիաստանք Արարիչ է Աստուած:

1. Տիեզերք մը ուր 100 միլիար ծիր կաթիններ (galaxy), որոնց իւրաքանչիւրը կը պարունակէ աւելի քան 100 միլիար աստղ, որոնք կը յայտնացուցանեն ստեղծագործ զօրութիւնը անճառելի Արարիչին:
2. Մարդկային ուղեղը 3.3 Լճ. կշռող հիստուածքի զանգուած մը կը ներկայացնէ, որ 50-100 միլիար ջղաբջիջներ neurons ունի, որոնց իւրաքանչիւրը

10,000 օդակներով շղթայուած են իրարու: Միթէ ասոնք ապացոյց մը չե՞ն իմաստալից և արարչագործ Զօրութեան մը գոյութեան:

Հակառակ այդ բոլորին, Աստուած անանուն Մէկը չէ: Աստուած, "անիկա" մը, "անոնք" մը, "թաղեցի" մը չէ՛, այլ *Բարեկամ* մըն է, որ Անուն ունի ու Անոր հետ կրնանք յարաբերիլ: Աղօթքը կը սկսի երբ այդ Ամենակալը և Հեռաւորը կը դառնայ Մերձաւոր և հետը կը խօսինք որպէս *Հայր երկնաւորը*, "Դուն"-ով եզակի, ու ոչ յոգնակի:

Պայծառ երկնակամար մը կը յիշեցնէ մեզի, թէ Արարիչ Աստուած իրապէս, ստուգապէս և անհամեմատօրէն տարբեր է արարչագործ ստեղծագործութենէն: Ինչպէս փայլատակող աստղ մը հակադրութիւնն է իր խաւար շրջապատ միջոցին, նոյնպէս է նաեւ աստուածային Լոյսը մարդու մտքին:

Մարդկային մօտեցումը առ Աստուած պարտ է ըլլալ խո՛ր ու ծնրադիր յարգանքօք ու խոնարհութեամբ: Աստուածաբանակա՛ն խորհրդաբանութենէ յետոյ իսկ, մեր ընելիքը՝ միա՛յն դպչիլ է Անոր հագուստի փղանցփին... : Մեր մտային և հոգեկան ձեռքը շատ կարճ է Զինք ողջագուրելու: *«Իրմով է որ կ'ապրինք, կը շարժինք և կանք»* կ'ըսէ Պօղոս առաքեալ Աթէնքի մէջ Արիստագոսի իմաստասէրներուն--Գործք. ԺԷ. 28:

Մեր Տէրը Յիսուս ըսաւ.

«Հոգի է Աստուած, և անոր երկրպագողները պէտք է հոգիով և ճշմարտութեամբ երկրպագութիւն ընեն»:

--Յով. Դ.26:

"Հոգի" բառը կը նշանակէ ու կը յայտնաբանէ այդ անտեսանելի գործօն Զօրոյթը, որ կը շարժէ մարդկային, ընկերային, մշակութային, գաղափարական և բաղաձայնական ընթացքը, ըմբռնումը և կամեցողութիւնը: Հոգի Աստուած կը գերազանցէ՝ նիւթին ներկայութեան: Ոգին որեւէ կապակցութիւն կամ յարում ունենալու չէ նիւթականին կամ "ես"ին հետ: Յիսուս ըսաւ իր աշակերտներուն.

«Եթէ մէկը ուզէ ինծի հետեւիլ՝ թող ուրանայ իր անձը, առնէ իր խաչը և ետեւէս գայ»--Մատթ. ԺԶ.24, Մարկ. Ը.34, Ղուկ. Թ.23

Աստուծոյ Հոգւոյն կարեւորութիւնը անոր աստուածաբանական յատկանիշները չեն, այլ Անոր *դե՛րք* մեր կեանքին մէջ: Մարդ արարած մարմին և հոգի է, սակայն իրապէս մէկ է: Մարդկային մարմինն ու հոգին Աստուծոյ բարի կամքին արտայայտութիւնն են: "Հոգի" բառը կ'ակնարկէ մարդկային կեանքին և անոր ընդհանուր անձնաւորութեան: "Հոգի" նաեւ կ'ակնարկէ մարդու ներքին սկզբունքը և համոզումը:

Աստուած տիեզերքի մշտահոս կեանքին Աղբիւրն է, ու մարդը Անոր շունչէն անմահական կեանքի կայծ մը՝ անձնաւորութիւն մը ընդունած է: Տիեզերքի մէջ ամէն ինչ Անով կը ծնի ինչպէս որ բնութեան ծոցին մէջ,

գարնան, նոյնպէս մարդկային կեանքը կը վերակենցաղի Յիսուսի Յարութեան շնորհիւ: Աստուած Հեղինակն ու Ակնադրիւրն է համայն տիեզերքին, ծայրագոյն գիտակցութեան ու ամբողջական զօրութիւններուն: Ծրջանակի մը նման որուն կեդրոնը ամէն տեղ է, ու անոր շրջագիծն ալ ամէն տեղ:

Արարիչ Աստուած բոլոր գոյերէն ու արարածներէն գերիվեր է: Աստուած խորհուրդ խորին է՝ անհաս և անսկիզբ: Կարելի չէ Աստուծոյ որեւէ գոյացական մասնիկ կամ յատկանիշ վերագրել: Աստուած Խօսք է, բայց այդ Խօսքը որչափ զուգահեռ է մարդկային խօսքին ու ըմբռնումին, անճառելի է, ուստի կարելի չէ նմանը Աստուծոյ վերագրել: Այո՛, կարելի չէ նոյնիսկ Աստուծոյ մասին ըսել՝ Ան գոյ է: Որովհետեւ իւրաքանչիւր գոյութիւն նիւթին գոյացութեան և պատահարներու, այսինքն՝ որակի, քանակի, չափի, գոյնի, ձեւի, համի, հոգիի յարաբերութեանց մէջ է, որ կ'ըմբռնենք ու կ'իմանանք, որպէս մարդկային արարածներ, մինչդեռ Աստուած գերիվեր է այս բոլորէն:

Ռայնհոլտ Նիկիպոր, Աստուծոյ վրայ դրաւ իր վստահութիւնը, որ աշխարհէն անդին է, սակայն գործօն պատմութեան մէջ: Անոր սէրն ու ներողամտութիւնը կ'ազնուացնէ ու կը բարձրացնէ մարդկային ապրումը և Անոր յուսադրիչ խոստումը կ'ազատէ մարդը հիասթափութենէ: Այսպիսի յոյս մը կուգայ մի միայն Աստուծոյ վերջնական յաղթութեան հաւատէն:

Աստուածաշունչը ցոյց կու տայ, թէ Աստուած «անմատչելի լոյսի մէջ կը բնակի», և «մարդոցմէ ոչ ոք տեսած է և ոչ ոք կրնայ տեսնել Ձայն»--Ա. Տիմ. 6.16:

«Այդ յայտնութիւնը իր ատենին պիտի կատարէ Աստուած ինք, ան՝ որ երանելին է և միակ հօգորը, Թագաւորներու Թագաւորը և տէրերու Տէրը, միակը՝ որ անմահ է. Ան՝ որ անմատչելի լոյսին մէջ կը բնակի. և ոչ ոք կրնայ տեսնել Ձայն: Յաւիտեան Անո՛րն են պատիւն ու զօրութիւնը: Ամէն»--Պօղոս առաքեալ:

Ահա թէ ինչո՞ւ յաճախ Աստուած կը պատկերանայ լոյսի փայլատակումով: Արարիչ Աստուած ոչ միայն նիւթին ստեղծիչն է ոչինչէն, այլ Ան շնչաւորող, ձեւաւորող, կարգաւորող բացարձակ Ոգին է և Սկզբունքը:

"Աստուած" անունը կը բխի Անոր **"արարիչ"** իմաստէն:

"Տէր" անունը կու տանք Աստուծոյ մեզ սիրած ըլլալուն համար:

Աստուած ո՛չ թէ որեւէ տեղ է Ան, այլ Ի՛նքն է տեղը (Վայրը, Միջոցը): Ոչ թէ որեւէ ժամանակ գտանելի է Ան, այլ Ի՛նքն է ժամանակը և ժամանակներու գոյացութիւնը: Աստուած անժամանակ է, իսկ երբ կամեցաւ ստեղծել արարածները, սկիզբ ու վերջ դրաւ անոնց կեանքին (զանոնք մահկանացու ստեղծեց): Մարդ արարածներուն շնորհուած ազատ կամքը, ա՛յդ աստուա-

ծային մասնիկը մարդ էակի մէջ, պարտ էր ապացուցուի՛լ, նախ քան որ մարդ էակ արժանանայ յաւիտենական կեանքի--Յով. Ա.10-12

Աստուած *անբան* աշխարհը հոգացած է իր հրաշագեղ հոգածութեամբ, որբա՛ն աւելի Ան պիտի հոգայ իր *բանաւոր* ստեղծագործութիւնը (մարդ էակը) և ցոյց պիտի տայ իր սէրն ու գթութիւնը որպէս Հայր երկնաւոր: Ինչպէս որ Աստուած ստեղծեց աշխարհը իր իրագործող Խօսքով, նոյնպէս ալ Յիսուս ծնաւ կոյս Մարիամէ Անոր անհասանելի Խօսքովը: Որովհետեւ մարդը անկարող էր տեսնել անտեսանելին՝ զԱստուած, ու մերձեանալ Անմերձեանալիին, ԱստուածՈրդին մարդացաւ (եղաւ Մարմին) որպէսզի մենք ալ հաւատալով Անոր, ըլլանք Աստուծոյ որդիներ: Մարդ էակի գոյութեան նպատակը *նմանի՛լ* է Աստուծոյ:

Աստուածային ստեղծագործ Սէրը, (Յիսուս) ինչպէս որ խոնարհեցաւ (իջաւ) աշխարհ պարգեւելու սէր և իմացական կեանք մարդ արարածին, մարդ՝ ի՛նք եւս բարձրանալու է դէպի տիեզերական Սէր և Կեանք ուր պիտի գտնէ իր Արարիչը և Տէրը: Աստուած ոչ միայն Ինքզինք բացատրեց մարդուն. այլ՝ *հաղորդակի՛ց* եղաւ անոր: Ս. Գրիգոր Նարեկացին, ներշնչումի և հոգեկան յափշտակութեան մէջ կը գրէ, ըսելով իր արիւնակիցներուն.

**«Ձի դու միայն ես երկնքում անճառ և երկրում՝ անգնին,
Գոյութեան տարրերի մէջ և աշխարհի բոլոր ծագերում,
Սկիզբն ամէն ինչի, և ամէն ինչի մէջ՝ ամբողջ լրումով»:**

ՐԱՆ ԽԱ.

Առանց Աստուծոյ ոչինչ կրնայ ընել մարդ, բայց առանց մարդուն ոչինչ կ'ուզէ ընել Աստուած: Մէկը *կարենալու* խնդիր է, իսկ միւսը *կամենալու*: Աստուած կ'ուզէ որ համագործակցինք իրեն հետ, և հրաւիրենք Ձինք մեր կեանքին մէջ: Աւելի խորապէս կարելի է երեւակայել զԱստուած, քան բացատրել Ձինք, և ալ աւելի իրապէս գոյ է Ան, քան թէ կրնանք երեւակայել Ձինք:

Թէեւ Աստուած Սէ՛ր է, սակայն սէրը Աստուած չէ՛ Յիսուս Քրիստոսի ըմբռնումով: Ինչպէս որ Աստուած մէ՛կ է, սակայն մէկութիւն մը Աստուած չէ: Աստուած *անանձնականութիւն* չէ՛, կոյր զօրութիւն մը, մեծութիւն մը և գիտութիւն մը չէ՛: Յիսուսի շրթներուն վրայ Աստուած գերազանցապէս ու վեհափառօրէն *Հայրութիւն* է, որ կը զբաղի նոյնիսկ պարզ ծնճողկներով: Միայն Աստուած է որ սիրուելու է՝ հոգւով, սրտով, մտքով և բոլոր զօրութեամբ, իսկ *դրացիին* սէրը կը հաւասարի ենթակային անձին: Աստուած ինչու կը սիրէ մեղաւորները: Ան կը սիրէ, ո՛չ որովհետեւ մենք մեղաւոր ենք, այլ որովհետեւ Աստուած Սէր է: Քրիստոսով՝ Աստուած կը թափանցէ մարդկային իրականութեան ու կը յայտնացուցանէ իր սէրն ու ողորմութիւնը: Աստուած ինքնաբացայայտման յայտնութիւնն է, կարելի՞ է որ առաջին

դարէն յետոյ դադրի ինքզինք յայտնելէ: Դէպի Աստուած կան բազմաթիւ և զանազան ճամբաներ, գլխաւոր ճամբան դէպի Աստուած, Աստուած ինքն է: Պոստայականութեան մէջ չկայ Աստուած, չկայ գերբնական Ուժ, չկայ Արարիչ, չկայ արտաքին Փրկչի գաղափարը: Աստուած եղած էր շունչ, եղած էր ձայն, եղած էր երեսում: Քրիստոսով՝ Անոր Մարդեղութեամբ, Ան եղաւ Մարմին: Յիսուս Քրիստոս ոչ ուսմունք է, ոչ տեսութիւն, այլ Ան իր ապրումով բացայայտեց Աստուած անիմանալին:

**«Խորագոյն վիշտի և յուսախաբութեան մէջ, կայ յոյս
և ահագնազօր ցաւի ու տառապանքի մէջ երբ տիեզերք
յանկարծ կործանի, և ամայանայ, կայ Աստուած»:**

Երբ կ'ըսենք Աստուած սէր է, այդ կը նշանակէ թէ, Ան ճառագայթում, Լուսաւորում, Անձնանուիրում և Մառայութիւն է: Տիեզերքի ստեղծագործութեան ոյժը Սէ'րն է: Մարդու կեանքի երջանկութեան աղբիւրը Սէ'րն է: «Սէրը կ'արտայայտուի կեանքով ու գործով, ծառայութեամբ ու բարիքով կը մարմնանայ և, ի հարկին, խաչով կը կնքուի»--Գարեգին Ա. Կաթողիկոս: Սէր բառը չէ եղած *Բարոգուելու* համար, այլ՝ *կիրարկուելու* մեր կեանքի բոլոր շրջաններուն: Եթէ սիրենք մեր թշնամին՝ իր հոգին մեզի աւելի յստակ պիտի ըլլայ և որքան աւելի թափանցենք անոր մէջ, այնքան աւելի պիտի տեսնենք թէ իրաւունք ունի ան մեր գութին և մեր սիրոյն:

**Յիսուս Քրիստոս Լոյսն է բանականութեան, Յոյսն
է Հոգւոյ, և սէրը անհունօրէն ջերմ սրտի մը:**

Լոյսի հիմնական մեծութիւններէն մէկը, բնութագրումն է տեսանելի ճառագայթման աղբիւրը՝ Աստուծոյ: Աստուած նախ կը ցուցունէ իր լոյսը, ապա այդ լոյսին ընդմէջ ինքզինքը: Քրիստոնէութիւնը հայ ժողովուրդին աչքին լոյս է, ուստի անոր մատակարարը "Լուսաւորիչ": "Աստուած մատակարարած է իր շնորհները թէ՛ հրեաներուն և թէ՛ հայերուն, մէկուն տասը պատուիրաններ տալով, միւսին՝ երեսունըվեց երկաթագրեր"--Կորին:

Հայը երգած է աստուածալոյս շարականները ցուացնելով զԱստուած.

«Լոյս,

Արարիչ Լուսոյ,

Առաջին Լոյս

Բնակեալդ ի Լոյս անմատոյց,

Ի ծագել Լուսոյ առաւօտուս

Մազեալ ի հոգիս մեր

Չլոյս Բո իմանալի»--Ս. Ներսէս Ծնորհալի

Մարդու յոգնած մարմինը կազդոյր կը փնտռէ, իսկ հոգին լոյս: Առաքելներու կեանքը համակ, եղաւ զրկանք ու տառապանք, նուիրում, պայքար ու նահատակութիւն որպէսզի չկորսնչի յաւերժութեան Լոյսը՝ Յիսուս Քրիստոս: «Աստուած դեռ նոր Լոյս ունի ծագեցնելիք իր Սուրբ Խօսքին»--Երեց Ռօպինսոն: Նոր Լոյս և յայտնութիւն կ'որոնէ սպասող մարդկութիւնը: Աստուած ըսաւ. "Թող Լոյս ըլլայ": Տիեզերք լուսաւորուեցաւ, բայց մարդոց սրտերը ոչ: "Խաւարէն թող լոյս ծագի" եղաւ յաջորդ հրամանը, և ծագեցաւ մեր սրտերուն մէջ ալ Աստուծոյ փառքի գիտութեան Լոյսը: Աստուածային Լոյսը խաւարէն՝ լոյս, մահէն՝ կեանք, ապականութենէն անապականութիւն և անգիտութենէն դէպի Իր Ճշմարիտ գիտութիւնը առաջնորդեց մարդկութիւնը:

Ինչ որ է արեւը բնութեան համար, նոյնն է Յիսուս մարդոց հոգիներուն համար: Անարժէք նկատուածը Յիսուսի՝ լոյսով, կ'արժէքաւորուի, աննշան կարծուածը՝ Անով նշանակութիւն կը ստանայ: Կեանքը լոյսի և խաւարի պայքարն է, Բարիի ու չարի կռիւն է: Լոյսի ու խաւարի պայքարին մէջ, լոյսի յաղթութիւնը աներկբայելի է: Խաւարը Լոյսին դիմաց կը փախչի:

«Լոյս, Արարիչ լուսոյ, Առաջին լոյս»:

«Լոյս, իմանալի լոյս»:

«Առաւօտ լուսոյ, Արեգակն արդար, առ իս լոյս ծագեա»:

Առաջին Բրիստոնեաները ապրեցան Յիսուսի լոյսով, և իրենց կեանքին օրինակը վարակիչ դարձաւ: Խօսքէ աւելի, Բրիստոնեաները եղաւ ապրուած կեանք՝ իրականութիւն և ոչ միայն դաւանանք ու հաւատամք: Անոնց կեանքը համակ եղաւ ծառայութիւն և նուիրում: Ինչո՞ւ անոնց կեանքին օրինակը եղաւ վարակիչ: Որովհետեւ անոնց "հաւատոյ հանգանակը" Յիսուսի Խօսքերն էին, զորս պատուիրեց Իրեն հետեւող Բաշխրուն ըսելով.

«Եթէ դուք զիրար սիրէք՝ առով ամէնքը պիտի գիտնան թէ դուք իմ աշակերտներս էք»--Յով. ԺԳ.35:

Եկեղեցական "հայրեր" մոռնալով կամ անտեսելով Յիսուս Քրիստոսի ճառագայթող վերոյիշեալ պատուէր՝ Հաւատոյ Հանգանակը, Իրենք ուզեցին գրել հանգանակ մը ցոյց տալու իրենց իմաստասիրական կարողութիւնը: Մարդկային անսէր փառամոլութիւնը պատճառ դարձաւ Քրիստոսի Մարմնին (Եկեղեցիին) բաժանման, տկարութեան և Միջին Արեւելքի, հիւսիսային Աֆրիկէի և Սպանիոյ Բրիստոնեայ եկեղեցիներու կորուստին, Յրդ դարուն:

Ուստի ի՞նչ կարելի է ընել այսօր:

Ս. Մեսրոպ իր գիտը ըրաւ հայուն տալու համար այն Գիրքը որ կը սորվեցնէ. «Սիրեցէք զմիմիանս»: Հարկ է որ հաղորդուինք այդ ոգիին, և

ըլլանք արժանատի որդիները մեր նախահայրերուն ու հաւատարիմ ծառաները մեր ազգին:

«Ով որ կ'ըսէ, թէ զԱստուած կը սիրէ, բայց իր եղբայրը չի սիրեր, ստախոս է»--Ա. Յով. Դ.20: Ահա՛, այսպիսի յորդորներով Հայրապետը զգուշացուց ժողովուրդը ծայրայեղ աշխարհապաշտութենէ (secularism), որ հոգին կը մթագնէ: «Ով որ զԱստուած կը սիրէ, պէտք է իր եղբայրն ալ սիրէ»: Խոնարհութիւն կը նշանակէ սիրել, և սէր կը նշանակէ ծառայել: Յիսուսը խաչեցին, որովհետեւ Ան ուսուց ա՛յն տեսակ սէր մը, որ վտանգ էր փառասէր կրօնաւորներու, սէր մը որ ամբողջական նուիրում և անձնատուութիւն կը պահանջէր:

Խրիմեան հայրիկ, իր ողջութեան ու մահէն յետոյ իսկ կ'ըսէ. «Զաւակներս, զիրար շատ սիրեցէ՛ք, որովհետեւ եթէ դուք իրար չսիրէք, ոչ մէկը ձեզ պիտի սիրէ»:

Աշխարհակալներ կը տիրեն իրենց նմաններուն նուաճելով ու յաղթելով զանոնք իսկ Աստուած սիրելով ու ինքզինք մատուցանելով աշխարհի, ուղարկելով Իր Միածին Որդին Յիսուս: Քրիստոս այնքան սիրեց մարդկութիւնը, որ իջնելով զօրութենական բարձունքներէ ոչ միայն «մարմին եղաւ», այլ և լուաց իր աշակերտներուն ոտները և այսպէսով եղաւ բացառիկ օրինակը սիրոյ և խոնարհութեան: Կեանքի իսկական գեղեցկութիւնն ու զօրութիւնը սիրելու հրաշագործ արտայայտութեան մէջ կը կայանայ:

Փետուրով մը կարելի է ժայռերը կաղապարել, եթէ փետուրը սիրոյ ձեռքի մը մէջ է: Տալն ու տրուիլը սիրոյ արտայայտութիւններ են՝ հնարաւոր չէ մէկու մը համար աճիլ բարոյապէս և հոգեւորապէս՝ առանց տալու շնորհին: Մեր աճումին չափանիշը՝ մեր սիրելուն և տալուն մէջն է: Մի միայն Անմերձենալի Սուրբն է որ կը գերազանցէ մարդը, փրկելով զայն իր անձնակեդրոն փառասէր մոլութենէն որ կը կործանէ միաբանութեան պաշտամունքա՛յին միասնականութիւնը և կ'ուղղէ զայն դէպի մահ:

Գողգոթան միայն աշխարհագրկան անուն մը չէ բարձունքի մը, այլ Քրիստոսի Արեամբ ու վկայութեամբ նուիրագործուած դէպք մը ու ցուացումն է Աստուծոյ սիրոյն: Մարդկային այլազան սէրերուն մէջ՝ Աստուծոյ սէրը բառերով չի բացատրուիր, ծանրութեամբ չի կշռուիր, թուանշաններով չի չափուիր և զգացումներով չի թարգմանուիր, ո՛չ ալ մարդկային բարոյականը վսեմացնող առաքինութեան մը հետ կը բաղդատուի: Այս անզուգական սէրը՝ հաւատացեալին բոլորանուէր ընծայումն է Աստուծոյ առաքելութեան և վկայութեան:

Յիսուս երկար չապրեցաւ, սակայն իր ապրումով ու նուիրումով ապրեցուց ուրիշները: Նախատակներ կ'ապրին իրենց գործերով: Յիսուսի կեանքը գերազանց օրինակն է խոնարհութեան և անձնագոհութեան: Իր ապրումով, նուիրումով և անձնագոհ խաչելութեամբ ճշմարտապէս ցոյց տուաւ աշխարհա-

մարդուն Աստուծոյ իմանալի՝ նկարագիրը:

Կ'ուզեմ պատմել իրական դէպք եղելութիւն մը որպէս մանրանկար մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի սիրոյն.

Կարմիր բանակին յաղթարշաւ գնացքին, Համայնավարները կը փնտռէին կայսերական բանակի պատկանող կին մը որ երկու երախաներ ունէր: Իրիկուն մը երիտասարդ կին մը, Նաթալի անունով որ նոյն տարիքը ունէր, զարկաւ այս կնոջ տան դուռը և հարցուց թէ ինք այս ինչ կի՞նն է: Նաթալին զգուշացուց այս մայրը թէ ինք ծանչցուած է ու այս գիշեր պիտի գնդակահարուի: Նաթալին խրատեց որ կայսերական բանակին պատկանող այս կինը փախչի: Մայրը նայեցաւ իր զաւակներուն և ըսաւ. "ի՞նչպէս":

Նաթալին որ ցարդ միայն թաղին մէջ պարզ կին մըն էր միայն, ըսաւ. "Դուն պիտի կարենաս, որովհետեւ ե՛ս պիտի կենամ հոս և յայտարարեմ որ ես ձեր փնտռած կինն եմ": Մայրը ըսաւ. "Բայց պիտի գնդակահարեն քեզ": Նաթալին պատասխանեց. "Ես զաւակներ չունիմ": Յիսուս նոյնը ըրաւ Գեթսեմանիի պարտէզին մէջ:

Եկե՛ք ուրեմն միասնաբար, լայնախոհ մօտեցումով և սիրոյ ու նուիրումի ծանապարհով, մեր առջեւ դրուած հրամայական գործերը տանինք պատուով, միասնական ու ամբողջական գործելակերպով և միշտ առաջնորդուած մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խօսքով: Որովհետեւ Քրիստոնեւութիւնն էր, որ ձեւ ու մարմին, իմաստ ու նուիրում տուաւ հաւատքի պայքարին:

Յիսուսի կոչումը արտայայտիչն է հոգեւոր պաշտօնեայի հաւատքին, յուզումներուն, նուիրումին, ծառայութեան:

ԱԼՊԷՐ ՆՈՐԱՏՈՒՆԿԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԵԱԿԱՆ

ՄԵԾ ՀԱՅՐԻԿ

«Հայրիկ»-ութեան՝ փորձառու առանց որ ես ըլլայի,
«Մեծ հայրութեան» անցուցին անմիջապէս զիս այսպէս,
Նըման տըղուն այն ուշիմ, որ կը ցատկէ դասարան:
Ուշիմութիւն չէր սակայն իմ պարագաս, այլ անգոր՝

Զոհ մ'էի ես անտերունչ կեանքի անգո՛ւթ մէկ խաղին:
Թոռնիկներուս հետ մեծցող, եւ անոնց հետ մեծնալով՝
Ըմբռնանցի զանոնք լի. եղայ «մեծ հայր» փորձառու.
Ու մասնակից դարձայ ես անոնց անվերջ խաղերուն,

Աղօթքներուն, վէճերուն, եւ կրթութեան քացառիկ:
Անհետացան զրկանքներս եւ թանձրացեալ դառնութիւնս.
Եւ հիմա մեծ հայրերու նըման կ'ըսեմ՝ աննըման
Ե՛մ թոռնիկներս դայլայիկ. իրաքանչի՛ւրն ինքնատիպ,

Նոր կեանք եւ լոյս ու թովչանք, խի՛նդ կը բերէ հոգիիս,
Եւ զովութիւն մընացեալ, դիւրին, դժուա՛ր օրերուս:
Երկար ատեն մութին մէջ ապրելէ ետք վե՛րջապէս,
Այս նորածագ յոյսին դէմ՝ ես կը մոռնամ իմ ցաւերս:

ԱՆԵԼ

ԽՕՍՔ՝ ԱԴԱՄՈՐԴԻՆԵՐԻՆ

Հըրաշագործ է՛ք համարում դուք ձեզ,
 Ով ադամորդի՛ք, գոռոզ ու հպարտ:
 Հանդէսների մէջ ձեզ գովել գիտէ՛ք,
 Ձեզ համարում է՛ք հզօր ու անպարտ ...
 Դուք գիտէ՛ք ճեղքել միջուկն ուրանի,
 Ջրգիտէ՛ք «չափը» հենց ձեր բերանի ...
 Գիտէ՛ք երկնում անվախ սաւառնել,
 Գետնին՝ երկիւղով իրար տուն մտնել ...
 Գիտէ՛ք արեւի խաւարման մասին,
 Բայց ոչ՝ ... ձեր հոգու ...
 Պատրանքը յանախ կեանք է թւում ձեզ
 Եւ դիւթանք հոգու:
 Ձեզ կոչ եմ անում եւ հըրաւիրում,
 Հաւատում մտէ՛ք հոգեւոր «Բաղնիք»:
 Որտեղ հոսում է Արիւնն Յիսուսի,
 Որտեղ «խօսում է» Արիւնն Յիսուսի,
 Ձեզ՝ ձեր ախտերից մաքրելու համար ...
 Մաքրւէ՛ք, փրկուէ՛ք, նըրա շնորհքով:
 Քայլէ՛ք ու գործէ՛ք նըրա Սուրբ Կամօով:
 ... Հողանիւթ Ադամ, մի՛ կպիր հողին:
 Մի՛ ընկիր ի գուր քո կոպիտ կողին:
 Մէկ է՝ քո մարմինդ հող է դառնալու,
 Իսկ անմահ հոգիդ ո՞ր է գնալու ...

ՄԻՇԱ ՍՎԱՐԵԱՆ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Բ. ՄԱՏԵԱՆԻ ՌԻԹՄԱԿԱՆ ԵՒ ՏԱՂԱԶԱՓԱԿԱՆ ԲՆՈՅԹԸ

Կանոնաւորութիւնը տողի ներսում եւ անկանոնութիւնը տողը տողի յարաբերութեամբ Նարեկացու տաղաչափական համակարգի ակնառու յատկանիշներից է: Ոչ մի խորք բան չկայ, եթէ մի տող ունի այլ տաղաչափութիւն, վանկերի այլ ճանակ, երկրորդը՝ այլ, երրորդը՝ նոյնպէս, իսկ չորրորդը կարող է կրկնել նախորդ տողերից մէկի չափը եւ այսպէս շարունակ: Նարեկացուն չի կաշկանդում կշռոյթը, չափը, տողի երկարութիւնը: Եթէ ցանկանում է գրել անթերի չափով, անդամների մէջ հաւասար վանկերի թուով, հաւասար տողերով, ապա գրում է այդպէս, եթէ չի ցանկանում, փոխում է ուրիշ, կշռոյթը, չափը: ԶԹդ գլխի տաղաչափական պատկերը տարակարծութեան տեղիք է տուել լոկ այն պատճառով, որ թէ Արեղեանը եւ թէ Պապեանը հատուածը դիտել են իրրեւ բացառապէս տաղաչափական մէկ եւ նոյն կառուցութեամբ գրութեան ռոտմատը: Մինչդեռ նոյն հայրենի չափը նոյն հատուածում Նարեկացին մի դէպքում կիրառում է 8-7 բաժանմամբ, այսպէս՝ 3+2+3 // 2+3+2.

Պարտուցքն / Ժխտեալ / տաղանդացն // ննպով / մեծաւ ի / տուծի. (մէկ այլ դէպքում այսպէս՝ 7-8 վանկանի կիսատողերով)

Բիւր / Բանձարոյ / խնդիր // ես չունիմ / կշիռ / մի ունի:

Նարեկացին հայրենի չափն օգտագործել է բազմազան զուգորդութիւններով: 7-վանկանի կիսատողը կարող է լինել թէ՛ 5+2, 2+5 եւ թէ՛ 8+4, 2+2+8 վանկերից բաղկացած, իսկ 8-վանկանի կիսատողը թէ՛ 5+3, 3+5 եւ թէ՛ 3+3+2,

2+3+3 վանկերից բաղկացած: Կիսատողերից կարող է պակասել վանկ եւ լրացուել ամանակի շնորհիւ, այսպէս՝

Եւ / անարեւ / միգով // յամենայն / մասանց / պարփակեալ...

Այստեղ 6-վանկանի հատածն ամանակով հաւասարում է 7-վանկի, եւ հայրենի չափը պահպանում է իր կանոնաւորութիւնը: Արեղեանը հենց այսպէս էլ ընդունել է այն տողերը, ուր պակաս վանկեր կան: Նա կարեւոր է համարել 7-8-վանկանի կիսատողերի բաժանման եւ նրանց շեշտադրութեան պայմանը: Այս պայմանն անտեսելու դէպքում թերազանկ հայրենի տողը կարող է ընկալուել իրրեւ այլ չափով գրութեան ռոտմատը, 15-վանկանի տողը՝ այլ: Սրա մէջ է Ռ. Պապեանի սխալը: Մինչեւ իսկ ճշգրիտ հայրենների անթերի տողը Պապեանը համարում է 5-վանկ եռանդամ / 5+5+5 / ռոտմատը: Թէեւ միշտ չէ, որ հայրենի տողը պահպանում է 7-8 վանկանի կիսատողերի ճշգրտութիւնը, այլ վանկերի ճանակը կարող է 15ի փոխարէն տատանուել 16-18 վանկերի միջեւ, բայց միշտ էլ տողն ընկալում է իրրեւ հայրենի չափ: Դա նման է հայոց հին տաճարների առաջին հայեցակից խառն ու անկանոն, բայց միշտ սրբատաշ քարերին, ուր քարերի հաւասարութիւն չկայ, բայց կայ շարունածքի ներդաշնակութիւն:

Մտածանի տիրապետող չափերից մէկն էլ 4+5 երկանդամ չափն է, որ կարող է հանդէս գալ թէ՛ իրրեւ առանձին տող եւ թէ՛ կիսատող՝ այլ չափով տողի կազմութեան մէջ: Նոյնը պէտք է ասել նաեւ 5+4 երկանդամ չափի մասին:

9-վանկանի / 4+5 / երկանդամ՝
*վերածայնեալ՝ ի մեծ զարութեան,
 խնկաւորեալ՝ յողորմածութեան,
 Համբարեցեալ՝ յանմատ հեղութեան,
 Ճաշակեցեալ՝ ի խոնարհութեան...*

/ Բան 2է, ք /

9-վանկանի / 5+4 / երկանդամ՝

*Թէ հաւասար գոյր՝ ԲՍ գրէի
 Թէ զուգագործ գոյր՝ ցուցանէի,
 Թէ աւրինակ գոյր՝ ԲՍ ազդէի,
 Թէ յանցեալսըն՝ հայթայթէի...*

/ Բան ԺԵ, ք /

ԹՎ 4+5 եւ Բէ 5+4 չափերը կազմում են նաեւ կիսատողեր: Այս դէպքում նրանք կարող են նաեւ ամանակով հաւասարուել 5+5 չափին: Ահա, օրինակ՝ 4+5 // 4+5 18-վանկանի ռոտանաւոր.

*Երկչոտութեամբ / կարծեաց
 վարանեալ, // ամենայնիւ, / կայ ի
 վտանգի,*

*Հարազատաց / դաւանանութիւն
 // անհաշտելի / ի կոտորուածի...*

/ Բան ԽԶ, գ /

Կամ այս օրինակը, ուր 4+5 // 5+4 կիսատողերը մտնում են 20-վանկանի ռոտանաւորի կառուցութեամբ մէջ.

*Մի՛ երկարս ինձ / զվէր մեղացս
 // ի յախտալից / մարմնիս ծածկեցես,*

*Մի՛՛ զփտութիւն / նեխութեան
 ցաւոցս // ինձ տնկակից / մահու
 մնացուցես,*

*Այլ քա՛րձ քանիւ / էոյդ
 ողորմութեան // զժանտութիւնն /
 ապականարար,*

*Որպէս զի գատեալ / ի հիւծմանց
 ախտից // առողջութեանն /
 պատրաստեցայց:*

/ Բան ԽԸ, ա /

Մատեանի տաղաչափական նկարագիրը աչքի է ընկնում ռոտանաւորի չափերի քաղաքական կառուցութեամբով, ազատ ռոտանաւորի շարահիւսական միաւորների իմաստային ինֆնուրոյնու-

թեամբ, նարտասանական եւ արտայայտչական միջոցների հարուստ օգտագործութեամբ, որոնք էլ փոխադարձաբար պայմանաւորում են Մատեանի ռիթմական քաղաքականութիւնը, նրա դրամատիզմն ու ֆնարականութիւնը: Նարեկացին ոչ միայն քարմացրել է տաղաչափական աւանդական ձեւերը, ոչ միայն օգտուել է ժողովրդական երգարուեստի մաքուր ակունքներից այլեւ հանդէս է եկել իրրեւնոր չափերի օրէնսդիր:

Մատեանն ունի նաեւ այնպիսի մասեր, որոնց ռիթմը ԲէԵ չի կարելի լիովին նոյնացնել արձանի հետ, քայց եւ դժուար է համարել ազատ ռոտանաւոր: Արեղեանն այսպիսի մասեր է համարում այն հատուածները, որոնց մէջ «քանաստեղծը միանման կերպով բռնում է Աստծու ստորոգելիները կամ միեւնոյն միտքը յեղեղում է տարբեր արտայայտութեան ձեւերով, քայց նման կազմութեան խօսքերով: Այս մասերի մէջ էլ, սակայն, յաճախ նա դիմում է իր սիրած ռիթմին եւ կազմում է հնգապնակ անգամներով, երբեմն եւ ուրիշ տեսակ ռոտանաւորներ» (3):

Արեղեանն իրաւացի է, եւ Մատեանի գիտաֆնական նոր հրատարակութեան մէջ արձակ են տրուած ԼԴ, ՀԵ, ՂԲ, եւ ՂԳ գլուխները, ինչպէս նաեւ յիշատակարանը: Կարելի է այս գլուխներից բերել իսկապէս կանոնաւոր ռիթմով հատուածներ եւ, ընդհակառակը, տողատուած գլուխներից մասեր, որոնց ռիթմն աւելի մօտ է արձակին: Արձակին յարող այդ ռիթմին Նարեկացին դիմել է գիտակցաբար՝ Մատեանի ռիթմական հիւստածքը քաղաքատար դարձնելու նպատակով: Այդ գլուխները եւ առանձին արձակամէտ մասեր մի տեսակ միջնաբարի, ռիթմի դանդաղեցման դեր են կատարում՝ բռնում ակնոթութիւններից խաղաղեցնելով ընթերցողի հոգին, նրան մղելով խորհրդածութիւնների: Բոլոր

այն դեպքերում, երբ Նարեկացին դիմում է ռիթմիկ արձակի՝ նրա խօսքը հիմնականում ունի մեկնաբանական, բացատրական բնույթ, իսկ ստորոգծիկների բուարկման դեպքում՝ ներքողի:

Գրիգոր Նարեկացու ստեղծագործութեան տաղաչափական համակարգի ուսումնասիրությունը ցոյց է տալիս, որ բանաստեղծն ունեցել է ռիթմի նուրբ ու խոր զգացողություն, օժտուած է եղել երաժշտական բացառիկ ձիրքով: Նա որոնել է եւ միշտ էլ գտել է ասեղիքին համապատասխան ձեւը, երբեք չկաշկանդուելով որեւէ կանոնի նեղ շրջանակում: Նա ոչ միայն լատգիտակ էր նախորդ դարերի հայոց բանաստեղծութեան տաղաչափական ձեւերին, այլեւ մեծ սեր եւ հետաքրքրություն է ունեցել ժողովրդական երգերի եւ նրանց արուեստի նկատմամբ: Թե՛ հոգեւոր եւ թե՛ ժողովրդական երգերի տաղաչափական ձեւերի օգտագործմամբ՝ Նարեկացին ստեղծել է տաղաչափական նոր ձեւեր, ռուսնաւորի նոր կառուցումներ:

Թեւեւ յետագայ դարերի հայ բանաստեղծները, իսկ նոր ժամանակների բանաստեղծները առաւել եւս, միշտ էլ հաղորդակից են եղել հարեւան ու հեռաւոր շատ ազգերի գրականություններին, իւրացրել եւ ստեղծագործաբար ազգայնացրել են նաեւ տաղաչափական նոր ձեւեր եւ ռուսնաւորի այլ կառուցումներ, բայց, այդուհանդերձ, հայոց ազգային տաղաչափութեան հիմնական ձեւերը, ինչպէս գրել է Մ. Արեղեանը, «իրենց ենթատեսակներով ամենամեծ մասամբ գործածուած գտնում ենք 7-11-րդ դարերում» (4), եւ այստեղ, ասեմք անվերապահօրէն, մեծագոյն աւանդը պատկանում է Գրիգոր Նարեկացուն:

Ըստ Ա. Այտընեանի՝ մեր տաղաչափութեան մէջ ընտրելագոյնը եւ ազնուագոյնը համարուել են գրաբարեան

ձեւերը, այնպէս որ «կրնայ այսօրում օրըս կերպով մ'ըսուիլ, թէ արդի տաղաչափութեան լեզուն գրաբար է» (5): Գտնելով, որ «միջին դարերուս փերթածոց մէջ առանձին տեղ մը կը գրաւեն Գրիգոր Նարեկացոյ տաղերը», Այտընեանը միաժամանակ ընդգծում է, որ տաղերի մէջ «ինչպիսի որ ճշմարիտ բանաստեղծական շարժում ոգիւն իւր կենդանութեամբը՝ նախորդներէն եւ յաջորդներէն վերագոյն է, նոյնպէս ալ եզական է շէնքն՝ ինքնաստեղծ նորանշան լեզուան ու յատուկ դարձուածներովը, եւ մանաւանդ անով աւելի զարմանալի, որ շատ տեղեր ազգային նախնական / հեթանոսական / երգոց ճարտար մամուղութիւն է, որոնց, ինչպէս գիտեմք, դեռ կենդանի ձայներն այնչափ դար ետքը կրնային ներանձնացեալ փերթողին ակամըը հասած հնչած ըլլալ» (6):

Բանաստեղծի կենդանի հետաքրքրութեամբ եւ զգայուն սրտով Նարեկացին ինքն է ձգտել ոչ միայն լսել ժողովրդական բառ ու բանի, երգի ու մեղեդու մշտալուր այդ ձայները, այլեւ դրանք թրծելով իր ստեղծագործական հանճարի ճուրայում՝ վերադարձրել է ժողովրդին իրրեւ գրական յուշարձաններ՝ աւանդելով դարերին ու սերունդներին:

Ա. ՂԱԶԻՆԵԱՆ

(շարունակելի)

ԱՂԻԻՐՆԵՐ ԵՒ ՄԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

- 1.- Մ. Արեղեան, հ. Գ, էջ 692:
- 2.- Տես՝ Ռ. Պապայան, Ձշվ. յօդվ., էջ 194-195:
- 3.- Մ. Արեղեան, հ. Ս, էջ 628:
- 4.- Նոյն տեղում, էջ 692:
- 5.- Ա. Այտընեան, Գրականութիւն արդի հայերէն լեզուի, Վիեննա, 1866, էջ 498:
- 6.- Նոյն տեղում, էջ 426-426:

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

« Գրիգոր Նարեկացի Շարականագիր »

գրեց՝ Գրիգոր Փիտէճեան

Ուղիղ տարի մը առաջ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի տպարանէն լոյս տեսաւ «Գրիգոր Նարեկացի Շարականագիր» խորագրով 100 էջոց գրքոյկ մը, Հեղինակութեամբ Գրիգոր Փիտէճեանի, Հրատարակչութեամբ «Հայաստանում Բրիտանոնէութեան Պետական Կրօն Հոչակման 1700-ամեակի Գրասենեակ»-ին: Ինծի վիճակուեցաւ ճամբորդական պայուսակով լի բազմաթիւ օրինակներ բերել ու յանձնել Հեղինակին, որ ձրիօրէն կը բաշխէ զանոնք երաժշտագէտ բարեկամներու, Հաստատութեանց եւ այլ Հետաքրքրուող անձերու:

Իր «երկու խօսք»-ին մէջ Հեղինակը կը յայտնէ իր աշխատանքին նպատակն ու դրդապատճառը՝ ըսելով «նկատելով որ 2001 թուականին ամբողջ Հայ աշխարհը կը տօնախմբէ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հաստատման եւ Բրիտանոնէութեան պաշտօնապէս պետական կրօն Հոչակման 1700 ամեակը, ու այս պատմական թուականին կը զուգագիր մեծ աղօթագիր եւ խորիմաստ բանաստեղծ-երաժիշտ Ս. Գրիգոր Նարեկացիի ծննդեան 1050 ամեակը, սոյն երաժշտագիտավերլուծական աշխատանքովս, քննութեան առարկայ դարձնելով Գր. Նարեկացիի Յարութեան «Սայլն այն իջանէր» տաղը եւ «Փառք Բրիտանոնի ամենազօր Յարութեան» Յարութեան Տէր Յերկնից շարականը, պիտի փորձեմ տեսնելու թէ՛ Գր. Նարեկացի տաղասաց եւ գանձասաց ըլլալէ բացի, որոնցմով ծանօթ է մեզի որպէս բանաստեղծ-երաժիշտի, արդեօ՞ք շարականագիր այլ է եղած:

«Այս յայտնագործումին ձգտող աշխատանքով, իրրեւ Հայ երաժշտագէտի, Համեստարար կու գամ գոյզ մասնակցութիւնս բերելու Հայց. Եկեղեցւոյ Հիմնադրութեան 1700 ամեակի

պանծայլ տօնախմբութեան, ինչպէս նաեւ երախտագիտութեան պարտքս կատարելու Հայց. Եկեղեցւոյ երաժշտութեան, երգարուեստի պատմութեան մէջ նոր դարագլուխ բացող սուրբ եւ խոնարհ վանականին՝ Գրիգոր Նարեկացիի յիշատակին»:

Երկասիրութեան Հեղինակը՝ Գրիգոր Փիտէճեան, ինք եւ Համեստ բնաւորութեամբ ու լայնածաւալ երաժշտական գիտութեամբ ճանցցուած նախկին խոնարհ վանական մը, յաջողած է իր առաջադրութիւնը իրագործել եւ Հաստատել թէ արդարեւ մեր դասական աղօթասաց սուրբը, է՛ր նաեւ երաժշտական շնորհով օծուած շարականագիր մի վարդապետ:

Հեռու մնալով Հեղինակին մասնագիտական վերլուծականը վերլուծումն ենթադրելու փորձէն, զոր կը թողում երաժշտական հմտութիւն ունեցող անձի մը նախաձեռնութեան, կը բաւականանամ նետելով Հայանցիկ ակնարկ մը սոյն երկասիրութեան արժէքին եւ Հեղինակին արժանիքին վրայ, որպէսզի Հատորիկի ծնունդը չմնայ անծանօթ Հետաքրքիր ու ընթերցասէր Հայ Հասարակութեան:

Գրիգոր Նարեկացիի մասին եղած ունէ աշխատասիրութիւն ունի մասնաւոր Հրապոյր եւ Հետաքրքրութիւն բոլոր անոնց Համար, որոնք կ'առնիքնութիւն սուրբին «Մատեան Ողբերգութեան» աղօթմատեանով, որ Հանդիսացաւ իր վերջին գործը, որմէ քիչ ժամանակ վերջ, 1011-ին, վաթսուե տարեկան Հասակին վախճանեցաւ, ետին թողով Աստուածաշունչի մերձաւորութիւն վայելող «Նարեկ»ը: Փիտէճեան կը յիշեցնէ ընթերցողին որ խնդրոյ առարկայ տաղի ու շարականի յարակցութեան Հարցով ուսումնասիրութիւն

կատարած է Մանուկ Արեղեան, որ սակայն նկատի առած է շարականին մէկ բաղադրիչ տարրը միայն, բանաստեղծութիւնը ու յանգած եզրակացութեան, առանց քննարկելու տաղին ու շարականին երկրորդ տարրը՝ երաժշտութիւնը: Այդ մէկը ինք կը նախաձեռնէ ընելու: Իսկ Նիկողոս Թաւմազեան, խորիմաստ երաժշտագէտ-բանասէր, իր մեծածաւալ աշխատանքին («Գրիգոր Նարեկացին և Հայ Երաժշտութիւնը v - xv դդ.») մէջ արդէն իսկ կը հաստատէ թէ « ամենայն հաւանականութեամբ նրա՝ (Նարեկացիի) դեռեւս նորահաս գրչին պատկանող միակ շարականը » է:

Հետաքրքրական տեղեկութիւններով լի է այս փոքրիկ Հատորը: Այսպէս, բացատրելով «բարդումնային ոճ» ըստածը, Փիտէճեան կը գրէ. «Տեսնուած է, որ երբ մարդիկ տակաւին գրական լեզուին չեն ծանօթացած իրենց մտքերը կ'արտայայտեն՝ առաւելաբար, բարդումնային կերպով, այսինքն, նախադասութիւնները պարզապէս «եւ» չաղկապով իրարու վրայ աւելցնելով, բարդելով»:

«Փառք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան» շարականի քննարկման առնչութեամբ Հեղինակը կու տայ սահմանումը չաքական բառին՝ ըսելով թէ «շարականը յատուկ ոճով մշակուած երգատեսակ է: Շարականը ունի յատակ կերպով ձեւաւորուած, տիպականացած, ճշգրտեամբ հաստատուած և կայունացած մեղեդիական սկզբնաձևեր, բանաձևեր, յանգաձևեր, որոնք կը կազմեն անոր Հիմնական կառուցողական նիւթը»:

Ուրիշ Հետաքրքրական ծանօթութիւն մը շարականներու «կանոն»ի դրութեան մասին: Կը գրէ Փիտէճեան՝ «Եկեղեցիներու մէջ կարգ ու կանոն պահելու համար և ժամերգութեանց ընթացքին խառնաշփոթութիւն յատեղծելու մտահոգութեամբ, ութերորդ դարուն, Ստեփանոս Սիւնեցի կարգ ու

կանոնի մտցուց շարականները հաստատելով «Կանոն»ի դրութիւնը: Այլ խօսքով, շարականները, որոնք ազատ ընտրութեամբ կ'երգուէին ժամերգութեանց ընթացքին, իրենց բովանդակութեան համաձայն բաժնեց խումբերու և մասերու ու հետեւեալ կերպով կազմեց Կանոն. 1- Օրհնութիւն, 2- Հարց, 3- Գործք, 4- Մեծացուցէ, 5- Ողորմեա, 6- Տէր յերկնից, 7- Ճաշու, 8- Մանկունք, 9- Համարաճի»:

Անդրադառնալով զբքի բուն նիւթին, Հեղինակը խղճամիտ ու մանրակրկիտ քննարկումէ ետք կը յայտարարէ «Երաժշտական գետնի վրայ կատարած այս քննական վերլուծումին որպէս եզրայանգում, կու գամ ըսելու, որ «Փառք Քրիստոսի ամենազօր յարութեան» Յարութեան Տէր Յերկնից շարականը պէտք է ընդունիլ որպէս 10րդ դարու Գրիգոր Նարեկացիի գրչին պատկանող գործ, և եզրափակիչ խմբերը Յարութեան «Սայն այն իջանէր» տաղին, որ մեղի հասած է՝ անկախ տաղէն՝ իբրեւ ԴԿ. Յարութեան Տէր Յերկնից շարական:

Գրիգոր Փիտէճեան փոքր տարիքէն ունեցած է բուն Հետաքրքրութիւն հանդէպ երաժշտութեան, սկսեալ իր երաժշտասէր ընտանիքէն: Իր պատանութեան՝ մաս կազմած է Կարպիս Ափրիկեանի «Յառաջդիմասէր» երգչախումբին: Անթիլիասի դպրեմանքին մէջ եղած է դասապետ ու դպրապետ, երաժշտութեան դասընթացքի ուսուցիչ ունենալով ականատու երաժիշտ Համարաճում Պէրպէրեան: Դպրեմանքի չրջանը աւարտելէ յետոյ յաճախած է Պէյրութի Պետական Երաժշտանոցը, ուր հետեւած է երաժշտական տեսութեան, յօրինումի և դաշնակի դասընթացքներու և միաժամանակ դասաւանդած է եկեղեցական երաժիշտութիւն և եւրոպական ձայնագրութեան ընթերցում և երաժշտութեան տեսութիւն: Նիւ Եորքի մէջ յաճախած է Մաննէս երաժշտանոցը, ուրկէ վկայ-

ւած է որպէս ղեկավար՝ Պսակաւորի տիտղոսով: Ապա Հանթըր Գոլէճի մէջ խորացնելով իր երաժշտական ուսումը, ստացած է Մագիստրոսի տիտղոս, մասնագիտանալով տոհմային երաժշտութեան մարզին մէջ:

Տարիներով եա դասաւանդած է Նիւ Եորքի Պետական Վարժարանէն ներս որպէս վկայեալ երաժշտութեան ուսուցիչ: Տարի մը վարած է երգչախումբի փոխ ղեկավարի պաշտօնը Մաննէս երաժշտանոցին մէջ:

Նիւ Եորքի մէջ Հիմնած է ու տարիներով ղեկավարած «Գուսան» երկսեռ երգչախումբը և նաև ղեկավարած Նիւ Եորքի Ս. Վարդան Մայր Տաճարի երգչախումբը:

1969-ին, որպէս սփիւռքահայ երաժիշտ, Հայաստանի Արտասահմանի Հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի կողմէ հրաւիրուած է Հայրենիք մասնակցելու Համար Կոմիտաս վարդապետի ծննդեան Հարիւրամեակի տօնակատարութեանց:

Վերջին տարիներուն, Գրիգոր Փիտէճեան չարք մը երաժշտական գործեր յորինած է Հայրենասիրական, յեղափոխական և սրբազան երաժշտութեան

ընդթնրով: Հրատարակած է ծաւալուն գործ մը «Հայ Յեղափոխական Երգերուն Տեղը Հայ Երաժշտութեան Պատմութեան Մէջ» խորագրով:

Ան ղեկավար ըլլալէ դատ է նաև յօրինող, մշակող, դաշնաւորող, երաժշտագէտ և վերլուծող: Փիտէճեան հեղինակաւոր կերպով կը մօտենայ Հայ երաժշտութեան, որուն սակաւաթիւ ու որակաւոր ուսումնասիրողներէն մին կը Հանդիսանայ: Իր ցանկութիւնն ու կոչը եղած է, որ մեր վանքերուն մէջ երաժշտական տաղանդ կամ խառնուածք ունեցող սաներ ու վանականներ քաջայերուին պատրաստուելու երաժշտագիտութեան մարզին մէջ իրենց զրարարի գիտութեան, ազգային զօրեղ գիտակցութեան և հոգեւոր արժէքներու գնահատանքին աւրնթերթծուելով որպէս հարազատ Հայ հոգեւոր երգերու ուսումնասիրողներ:

Իր ներկայ փոքրիկ հատորով Գրիգոր Փիտէճեան Հայ հոգեւոր երաժշտութեան անդաստանէն ներս ակօս մը ևս փորած կ'ըլլայ, այդու իսկ նպաստելով անոր ուսուցման:

ԳԱՐԵԳԻՆ Ա. ՔԼՆՅ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՅՈՒՆԱԳՐԱԿԱՆ

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ ՕՐԵՐ

Ուրբաթ 22 Հոկտ. 99

Լոմոնոսի Հիդրո Օդակայանէն գիշերուան ժամը 9.30ին ճամբայ կ'ելլեմ դէպի Երեւան, ընկերակցութեամբ Բրիտանահայոց Առաջնորդ Բարձր. Տ. Նիդշէ Ս. Արք. Կիզիբեանի, որպէս պատգամաւոր մասնակցելու Ս. Էջմիածինի մէջ կայանալիք Ազգային-Եկեղեցական ժողովին: Օդանաւին մէջ մեզի կը միանան ԱՄՆ-ի Ուսղըրէն՝ Արթ. Տ. Տանատ Ա. Քենյ. Դաւթեան, Արժանթինահայեր՝ Գէորգ Գարամանուկեան եւ Աւետիս Սահակեան եւ ուրիշ պատգամաւորներ:

Կը նստիմ Սրբազանին եւ Տէր Հօր միջեւ եւ շատ ապահով կը զգամ. եթէ ճամբան րան պատահի՝ վստահ եմ որ իրենց աղօթքներու թեւերուն վրայ՝ հոգիս ալ երկինք պիտի բարձրանայ: Սրբազանը եւ Տէր Հայրը, Ամերիկահայ կեանքի մասին կը գրուցեն եւ հին յուշեր կը փոխանակեն: Տէր Հայրը, հարուստ կենսափորձով՝ հետաքրքրական եւ հաճելի խօսակից մըն է, որուն հետ մեր ազգային մտահոգութիւնները կը քաժենեմք, կ'անդրադառնանք մեր Մայր Եկեղեցւոյ ներկայ վիճակին եւ յոյսը կը յայտնենք, որ ժողովին պիտի ստեղծուի կարելիութիւնը, խորհրդակցելու կարգ մը անհրաժեշտ բարեկարգութիւններու մասին: Կէս գիշերը անց՝ Սրբազանը եւ Տէր Հայրը անզգալարար կը սկսին մրափել, իսկ ես՝ կը յանձնուիմ 1970ին մեր Հայրենիքին առաջին այցիս յիշատակներու յորձանգիսն ու կը մտածեմ, թէ ինչ վիճակի մէջ պիտի գտնեմ Երեւանը եւ հին ապրող ազգակիցներս:

Օդանաւը անգլիական ժամով 2.40ին (տեղական ժամ 6.40) կ'իջնէ

Թիֆլիսի օդակայանը. ճամբորդներ վար կ'իջնեն: Երեւ քաղաքի ժամուայ դադար մը կը տրուի: Հիւսիսային եւ հարաւային Ամերիկաներու պատգամաւորներ, օդանաւին կեդրոնը, ոտքի վրայ, աշխուժօրէն ժողով կը գումարեն կաթողիկոսական հաւանական թեկնածուներու մասին: Հայերս որքա՛ն կը սիրենք ժողով ընել: Օդանաւի անձնակազմը կը փոխուի եւ 05 վայրկեանէն Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը կը հասնինք աղջամուղջին:

Շաբաթ 23 Հոկտ. 99

Երիտասարդ Տէր Հայր մը պատգամաւորներս կը դիմաւորէ ու մեզ կ'առաջնորդէ VIP հիւրերու սրահը: Սրբազանը ինքնաշարժով Ս. Էջմիածին կը փոխադրուի, իսկ ես Պր. Ա. Յակոբեանի ընկերակցութեամբ կը հասնիմ Երեւան եւ կը տեղաւորուիմ Արմենիա 2 հիւրանոցը: Հակառակ անձուն մնացած ըլլալուս՝ դուրս կը նետուիմ՝ Երեւանը տեսնելու եւ օդը ծծելու: Հագիւ անկիւն մը դարձած, կը հանդիպիմ միակնի, կորաքամակ, ծալապատիկ նստած ծերունիի մը, որ պնակ մը արեւածաղիկի կուտ կը ծախէ, աղաչելով որ օգնենք իրեն, օրերէ ի վեր անօթի է: Թշուառութեան այս տեսարանը կը ցնցէ եւ կը յուզէ զիս: Երեւանի մէջ կեցութեանս օրերուն, ամէն առտու, այդ ծերունին, իր անկիւնին մէջ, ա՛յդ դիրքին վրայ կը տեսնեմ: Քանի մը քայլ անդին՝ տարեց կին մը, բուրդէ հիւսուած պայուսակ մը ուսէն կախ՝ ձեռքը կ'երկարէ եւ ողորմութիւն կ'ուզէ: Կեանքիս մէջ, առաջին անգամ ըլլալով հայ մուրացիկի կը հանդիպիմ:

Քսան քայլ մը եւս, եւ աչքիս

առջեւ կը պարզուի կարօտցած հրապարակս, շրջապատուած նախարարական շէնքերով, պատկերասրահով, պատմական թանգարանով, նամականուանով, հեռագրատունով, գրավաճառատներով: Կը պակսին լեկինի արձանը իր պատուանդանով: Լայն տարածութիւնը մկրտուած է «Հանրապետութեան Հրապարակ» նոր անունով: Հայկական ռոնով այս պատկանելի վարդազոյն տուֆի գեղեցկութիւններուն առջեւէն հիացումով շրջապայելով, ցայտաղբիւրին եզրէն կ'անցնիմ Արովեան փողոց, բարեւ տալու երեսան հիւրանոցին, ուր տարիներ առաջ, ամիս մը մնացած եմ՝ Սփիւռֆի հետ Մշակութային Կայսի Կոմիտէի հրաւերով:

Անյայտացել է պանդոկը: Կը տեսնեմ Բովի Մոսկուա Սինեմայի սրահը որ ռուսական թատրոնի վերածուել է: Կը հարցնեմ հայրենակիցի մը.- ի՞նչ է պատահել երեսան հիւրանոցին. «Այդ ծածկուած շէնքն է: Իտալական մի ընկերութիւն գնեց: Արտաքին մասը պիտի նորոգեն եւ եղածի պէս պահեն ինչպէս որ է: Ներսը փոփոխութիւնների պիտի ենթարկեն եւ վերածեն հիւրանոցի»:

Եւ երբ իրարու կը ծանօթանանք, կը սկսի մէկը այն սրտքաց, յուզիչ խօսակցութիւններէն, որ աշխարհի հեռաւոր անկիւնէն եկած հայ մը, հարազատի զգացումով կ'ունենայ իր հայրենակիցին հետ՝ չաղախամայր երեսանի մէջ, եւ կը պատմէ իր կեանքին պատմութիւնը: Արամ Լալայեան, մասնագէտ մեքենագործ մըն է, որ մեր հայրենիքի տնտեսական ներկայ անկապտ պայմաններուն բերումով՝ գործազուրկ է, եւ տեղ մը՝ աշխատաւորներու վրայ վերահսկիչ նշանակուած է ջնջին աշխատավարձով: Իր տիկինը բժշկուհի է եւ ան ալ անբաւարար թոշակ մը կը ստանայ: Համալսարանական ճարտարագէտ գաւակ մը ունի որ անգործ է: Ծնողքը շատ կ'ուզեն ամուսնացնել զայն, բայց

դժբախտաբար, չի կրնար ընտանիք պահել: Շատ ուշիմ, համալսարանական աղջնակ մը ունին որ ռուսագիտութեան ճիւղը աւարտած է գերագնացիկ աստիճանով: Ան ալ անգործ է եւ կրնայ լաւ ապագայ մը ունենալ դիւանագիտական ասպարէզին մէջ, եթէ առիթը տրուի: Ինքնաշարժ մը ունի իր մօրմէն իրեն տրուած: Իր հայրը գոհուած է Հայրենական Պատերազմի ընթացքին եւ հին ռեժիմին տակ, իր այրին, իրաւունք ունէր ինքնաշարժ մը ունենալու: Իր քակարանին մօտ, դրացի մը լաւաշ կը շինէ եւ ինք ալ լաւաշի փաթոյթները ճաշարաններու կը ցրուէ իր ինքնաշարժով, եւ ամէն ծախուած փաթոյթի վրայ 25 դրամ կը շահի: Զայրոյթէ, ընդվզումէ, դառնութենէ աւելի հիասթափութիւն, յուսախաբութիւն եւ տխրութիւն կը ծորի իր բառերին. «Ինչ արժի մեր ազատութիւնը երբ թշուառութեան մէջ ենք ապրում: Նախկին իշխանութեան օրօք դրամ ունէինք, բայց ապրանք չկար, հիմա էլ չիք ապրանք կայ, բայց դրամ չունենք: Անգործութիւնը մեզ փչացնում է:»

Կը փորձեմ միթաբաշ, իր սիրտը առնել, «Վստահ եմ որ աւելի լաւ օրեր պիտի գան. կը յուսամ աւելի շուտ՝ քան ուշ»: Տխուր ժպիտ մը կ'ուրուագծուի դէմքին վրայ: Արամ Լալայեանի ուզածը, ընդհանուր բոլոր հայերու նման, արդար քրտինքով շահուած, մարդավայել կեանքի ապահովութիւնն է եւ խոստմնալից ապագայ մը իր գաւակներուն: Արովեանն ի վեր ճամբուս վրայ, կը հանդիպիմ ծառի մը շուֆին տակը կեցած կամ ցանկապատի մը վրայ նստած խումբ խումբ երիտասարդներու որոնք կը ծխեն եւ անցորդները կը դիտեն: Անգործներ են՝ անյոյս:

Հիւրանոց կը վերադառնամ քիչ մը հանգչելու: Մտադիր եմ, մօտակայ Յակոբ Պարոնեանի անուան երաժշտական թատրոնը երթալու: Զար քաղդէս՝

թատրոնը փակ է այս գիշեր: Բարապան մը կը թելադրէ Տրամաթիֆական թատրոնը երթալ ուր Նազովրեցի Յիսուսի կեանքը կը բեմադրեն: Դարձեալ կը քալեմ Արովեանն ի վեր: Ուղեկիցի մը Տրամաթիֆական ուղղութիւնը կը հարցնեմ: Հարցումս ուղղեր եմ Երեւանի Քաղաքապետարանի գլխաւոր շինարար-նարտարագէտ՝ Սերգեյ Ջավադեանին: Կը ծանօթացուիմ: Անմիջապէս համակրանք կը զգամ այս յուրը, բարեկիրթ ազգակցիս հանդէպ: Սիրով յանձն կ'առնէ զիս Տրամաթիֆական թատրոնը հասցնել, բայց, կ'առաջարկէ նախ Vernisage այցելել: Ասկա ալ գի մըն է Օփերայի շէնքին դիմաց, որուն կեդրոնը կը տիրապետէ անմահն Մարտիրոս Սարեանի գանգուածեղ սպիտակ արձանը: 1970ին ողջ էր մեծ գեղանկարիչը, եւ սփիւռֆահայ ուսուցիչներս, իր տուն թանգարանը գացիմք զինք եւ իր գործերը տեսնելու: Այնքան յուզիչ էր պահը մեր հանդիպումին, որ ականայ իր ձեռքը համրութեցի. կատակեց ըսելով. «Ի՞նչ է զիս տէր տէր կարծեցիք որ եկեր ձեռքս կը համրութեմ»: Ըսի՝ վարպետ, ես կը համրութեմ այդքան գեղեցկութիւն ստեղծած քո ձեռքերը»: Ամէն շաբաթ եւ Կիրակի օրեր, նկարիչներ իրենց գործերը կը ցուցադրեն հոն. դասական, տպաւորապաշտ, վերացապաշտ, ապագայապաշտ դպրոցի, մութ գոյն, գուարթ գոյն ստեղծագործութիւններ իրարու հով շարուած են իրենց ինքնուրոյն անհատական ռեբրով: Անկիւն մը, մէկ շարքի վրայ շարուած են դասական ռեով բնանկարներ, ծաղիկներ, պտուղներ եւ նաեւ վերացապաշտ (abstract) նկարներ: Կարծէք նկարիչը ըսել կ'ուզէ: Ես արհեստավարժ վարպետ նկարիչ եմ եւ կրնամ բնութիւնը ներկայացնել այնպէս ինչպէս որ է. բայց կը նախընտրեմ վերացական ձեւով արտայայտուիլ:

Կը հիանամ մեր հայրենի արուեստագէտներուն վրայ, որոնք նւթական այս դժնդակ պայմաններուն տակ իսկ աննուաճ կամքով կը շարունակեն գեղեցկութիւններ ստեղծել՝ հաւատարիմ մնալով իրենց կոչումին:

Կը նստիմք այգիին բացօթեայ սրճարանը եւ գաւաթ մը սուրճ կը խմենք եւ իրարմէ տարիներով «մրկաւ գատուած» ու իրար գտած մտերիմներու պէս կը բացուիմք իրարու: Հայրենակիցիս կեանքի ընկերն է՝ Աիտան, իրեն նման վկայեալ շինարար-նարտարագէտ մը. ունի երկու մանչ գաւակներ. առաջինը՝ բժշկապետ է եւ վերջերս, Առողջապահութեան նախարարի տեղակալի պաշտօնը ստանձնած: Իր կիսն ալ բժշկուհի է եւ ունին երկու աղջիկ գաւակներ: Երկրորդ տղան Լեւոնը՝ դաշնակահար է եւ դասասու. իր տիկինը՝ նմանապէս, եւ ունին փոքրիկ մանչուկ մը Սերգեյ անունով:

Ջավադեան, հարազատ գաւակն է Երեւանին, հպարտ է մեր մայրաքաղաքով ու կը գուրգուրայ անոր վրայ: Բերած է իր բոլորանուէր մասնակցութիւնը Երեւանի քաղաքաշինութեան, եւ գեղեցիկ հետքերը ձգած է իր ջանքերուն: Եւ հիմա, ինքնաբերաբար յանձն կ'առնէ՝ քաղաքամայր Երեւանի գեղեցկութիւնները ինձի ցոյց տալու հանելի պարտականութիւնը: Այդ գեղեցկութիւններու շարքին է Երեւանի Մեթրոն, որ չկար 1970ին: Ժամերը անցեր են, կը հրաժարիմ թատրոնէն եւ ատոր մօտակայ կայանէն կ'առնեմք Մեթրոն որ կը տպաւորէ զիս իր մաքրութեամբ, ծաւալունութեամբ, գեղարուեստական ճաշակով: Իրարմէ կը բաժնուիմք Հանրապետութիւն Հրապարակի կայանին առջեւ՝ կրկին հանդիպելու խոստումով:

Պանդոկ վերադարձիս, Արմենիա Զ-ի բարապաններէն մին, որ սրտամօտիկ եւ փութկոտ վերաբերում մը ցոյց

ժողովուրդի պատմությունը և գրականությունը, Ընդհանուր Ազգաց Պատմություն, հոգեբանություն, իմաստասիրություն և մանկավարժություն: Ճեմարանը, օժտուած է ֆիզիքական, հոգեկան և կրթական լաւագոյն պայմաններով՝ հասցնելու համար իրենց կոչումին գիտակից, զարգացած եկեղեցականներ, որոնց կարիքը կը զգանք ամենուրեք: Այս կարեւոր հաստատությունը արժանի է մեր բոլանդակ սիրոյն ու գուրգուրանքին և մեր բարոյական և նւթական անվերապահ օժանդակութեան:

Դէպի գրատուն նամբոս վրայ, կնոջական երկչոտ ձայն մը ետեւէս ինծի յաջողութիւն և առողջութիւն կը մաղթէ: Մեղրամովէ նիհար դէմքով հազիւ քսանամեկ մանկամարդուհի մըն է, որ իր երեխան գրկած ինձմէ օգնութիւն կը խնդրէ: Ամուսինը ծանր հիւանդ է, հիւանդանոցի մէջ գործողութեան կարօտ: Մեր հայրենիքին՝ Շուկայի Տնտեսութեան սկզբունքին յարումին հետեւանքով, Պետութիւնը իր ուսերուն վրայէն թօթափած է ձրի բժշկական դարմանումի և կրթութեան պատասխանատուութիւնները: Սիրտ նմող այս կացութեան առջեւ, ինծի համար, անկարելի է մերժել:

Էջմիածնի մայր ելքին առջեւ, երկու անուշ լեզու կարճուկ մամիկներ ինծի երկար կեանք, առողջութիւն, յաջողութիւն կը մաղթեն: Անոնց ինքնին տարեց մարդ մը, խոպոտ ցած ձայնով, գետին նայելով, կ'ըսէ. «Օգնեցէ խնդրում եմ, երկու օր է սոված եմ»: Կ'օգնեմ և կը մարթեմ որ շուտով կացութիւնը փոխուի և իրենք՝ չհարկադրուին այս միջոցին դիմելու:

Ճիփին մէջ մեզի կը միանան արժանթիմահայ Տէր և Տիկին Գ. և Լ. Պէրպէրեանները, Տէր և Տիկ. Ա. և Լ. Սթանպօլեանները և պատգամաւոր՝ Գ. Նահապետեանը և միասին կ'այցելենք Ս. Գայեանէ եկեղեցին, ուր ներկայ

կ'ըլլանք մատաղօրհնութեան մը և կը ստանանք Աւագերէցին սրտաբուխ օրհնութիւնները: Յետոյ կ'այցելենք մօտակայ Ս. Հռիփսիմէի եկեղեցին ուր երկու պարմանուհիներու մկրտութեան արարողութիւնը կը կատարուի: Ուշադրութեամբ կը դիտեմ եկեղեցւոյ նարտարապետական կառոյցը, անսիւն՝ և բոլորածեւ պատերու վրայ հանգչող գմբէթը և ուղղահայեաց գլխաւոր գիծը յատկագծին, ու կը մտաբերեմ գեղագէտ ուսուցչիս՝ Շահան Պէրպէրեանի տեսակէտը՝ որ այս եկեղեցին կը նկատէր որպէս հայկական սրբազան նարտարապետութեան ամենէն յատկանշական և հարազատ կերտումով: Մեր նամբոս վրայ այցելութիւն մը կու տանք Ջուարթնոցի աւերակներուն: Մանօթեմ Թորամանեանի յղացած վերականգնումի մանրակերտին և սակայն, տարօրինակօրէն, հրեշտակներու նուիրուած այս սրբատեղին, իր սիւներու բաց շարայարումով, իմ վրայ հեթանոսական տաճարի և տպաւորութիւնը կը ձգէ:

Երեւան վերադարձին, Արտիսանի վրայ, հանրապետութեան հրապարկին մօտ PIZZADiRoma ճաշարանը կը մտնենք: Սիրուն, մաքուր, լուսաւոր սրահիկ մը, որուն պատերը զարդարուած են հայականաւոր արուեստագէտներու դիմանկարներով, և անյայտ անկիւնէ մը հայկական երաժշտութիւն կը ծորէ մեղմօրէն: Սպիտակ շապիկներով և կարն սեւ փէշով սիրուն օրհորդներ ժպիտով և հաճոյակատարութեամբ կը սպասարկեն: Հայերէն և անգլերէն ճաշացանկը՝ իտալական անուններով կը ներկայացնէ բիձայի տեսակներ, որոնց կարգին՝ հայկական ձեռնբրիցութիւնը հայկական ապուխտն ալ աւելցուցած է:

Սեղանակիցներս պատուական մարդիկ են և հոյակապ հայեր: Գարլոս Պէրպէրեանը, կենցաղագէտ, խանդավառ անձ մըն է որ մաքուր հայերէն կը խօսի:

իր տիկինը՝ Էլիզա, (ծն. Թերզեան) համբաւաւոր, գուարթախօս մասնագէտ բժշկուհի մըն է, որ հայերէն կը հասկնայ բայց արտայայտուելու դժուարութիւն ունի: Արմէն Սթամպոլեան եւ իր տիկինը, Լուսիան (ծն. Կիւլէգեան) թէեւ կորսնցուցած են հայ լեզուի պայքարը, բայց վառ պահած են իրենց խանդավառութիւնը մեր ազգային արժէքներուն հանդէպ: Գէորգ Մանուկեանը, հաւատաւոր հասարակական գործիչ է եւ կրթական մշակ, որ տարիներէ ի վեր մեր Մայր Հայրենիքին հետ սերտ կապեր մշակած է եւ քանիցս արժանօրէն հայ ուսանողներու հայրենիք ուխտագնացութիւն գլխաւորած: Հայապահպանումի ամուր ժայռ մըն է: Աւետիս Սահակեանը, քաղաքի հոգիով երիտասարդ մը որ իր հայրենասէր ծնողներուն կարգադրութեամբ՝ չորս տարի հայկական վարժարան յաճախած է հայեցի դաստիարակութեան մը բարիքները վայելելու համար: Մօտէն կը հետաքրքրուի Մայր Հայրենիքի եւ Սփիւռքի հայութեան կեանքով, եւ երբ իր հարցումներուն գոհացում կու տամ, կըսէ. «Լուսահոգի հայրս ալ այդպէս կը մտածէր»: Զիս սկսած է իր հօրեղորօք տեղը դնել եւ հոգ տանիլ ինծի: Ամէն օր մօրը կը հեռաձայնէ եւ օրը օրին տեղեկութիւն կու տայ տեղական անցուդարձերուն մասին: Վնաս է իր երեք գաւակները հայ մեծցնել ի գին ամէն գոհողութեան: Կը հաւատամ իր կամքի ուժին: Քանի մը ժամ առաջ, իրարու անձանօք հայերս, Երեւանեան ճաշարանի մը մէջ, իրարու մտերմացած՝ կը խմենք մեր ընտանիքներուն եւ սիրելի բարեկամներուն կենացը, եւ նաեւ մեր հայրենի հարազատներուն, եւ ի սրտէ կը մաղթենք որ շուտով բարօր եւ ուրախ օրեր գան եւ անոնք լիովին վայելեն ազատութեան եւ անկախութեան բարիքները:

Հանրապետութեան հրապարակի մեքորոյի կայանը, կը հանդիպիմ Ս. Զավադեանին եւ միասին կը ճամրորդենք ու կանգ կ'առնենք տասնչորս կայաններէն յատկանշական չորսին վրայ - Զօրավար Անդրանիկ, Սասունցի Դաւիթ, Մարեշալ Բաղրամեան եւ Գարեգին Նժդեհ: Մաքուր, լայն փապուղիներ՝ ամէն մէկը իրեն յատուկ ռեալիմ գեղեցկութեամբ, լուսաւորումով: Նպատակաւորմար, մաքուր ելեգանշարժ կառքեր, որոնք օրական մօտ մէկ միլիոն երեւանցիներ կը փոխադրեն: Իւրաքանչիւր ճամրորդութեան համար կը վճարեն 40 դրամ: Կը հիանամ մեքորոն շինողներու ճարտարութեան եւ կամքին, որոնք, փորած են Երեւանի ընդերքը, տաշած եւ յղկած են ժայռերը՝ ստորերկրեայ այդ գեղեցկութիւնը ստեղծելու համար: Հոս ալ հայկական ձեռներիցութիւնը գլուխը կը ցցէ: Տեղ-տեղ կայանի մը մուտքին՝ փապուղիի մէկ կողմին վրայ բուսած են նրբամարմին կրպակներէ կազմուած բանուկ շուկաներ եւ ասիճաններու երկայնքին պազարներ:

Կանգ կ'առնենք Գարեգին Նժդեհի վրայ, որ վերջին կառոյցն է: Սովորականէն աւելի յաջող է ելքի բակը եւ անկէ վեր նշանաւոր հրապարակը, որուն վրայ կանգնած է յեղափոխական հերոս՝ Մանուկեանի արձանը, իր աղբիւրներով եւ կեդրոնէն ճառագայթող լայն ուղիներով: Շատ տպաւորիչ է պարզուած տեսարանը: Ս. Զավադեան որ որպէս շինարար-ճարտարագէտ գլխաւորած է հրապարակին շինութիւնը, կը նկարագրէ սովետական Հայաստանի հիմնադրութեան յիսնամեակի առթիւ ստեղծուած շինարարական խանդավառութիւնը:

Երկուշաբթի 25 Հոկտ. 99

Առտուն, հանրապետութեան հրապարակի վրայ գտնուող ճամակատունը կ'երթամ եւ կնոջս եւ հաւատացեալ

բարեկամի մը խնդրանքին ընդառաջելով էջմիածնի Տաճարին նկարով երկու բացիկներ կը դրկեմ: Կը վճարեմ նամակադրոշմի գինը պաշտօնուհիին, որ գանձնէ կը տեղադրէ իր սեղանին վրայ: Նամակատուի չեմ տեսներ, կը հարցնեմ «Գանի» օրէն կը հասնի Լոնտոն», «12 օրից» կը պատասխանէ անոյ ժպիտով մը: 25 Հոկտեմբերին նամակատուն յանձնած երկու բացիկներս, որոնք խոստացած էին Լոնտոն հասնիլ 12 օրից՝ ցարդ՝ Յ ամիս վերջ տակաւին չեն ստացուած: Կ'երեւի պաշտօնեային սեղանին վրայ մշիկ մշիկ կը ննջեն:

Կ'անցնիմ նախկին հայ Պետրարտի շէնքը, գաղափար մը կազմելու համար հրատարակուող գիրքերու մասին: Նոր միւթեր են եւ գործնապաշտ մօտեցումը ակնեբեւ է: Մեծ մասով դասագիրքեր են - օրէնսգիտութեան, տնտեսագիտութեան, քաղաքագիտութեան, անգլերէն լեզուի եւ ապա, այս բոլորին մէջ կը գտնեմ հատոր մը Զարեցնէն, Վ. Տէրեանէն եւ Հ. Սահակեանէն: Յետոյ կը քալեմ մինչեւ Արտվեանի անկիւնը ու կանգ կ'առնեմ գրասենեակի մը առջեւ որ Ընդունարան անունը կը կրէ, եւ խումբ մը մարդիկ խոնուած՝ կը հետեւին վաթսունի շուրջ, միհար ջղուտ մարդու մը բարկանայթ գոռում գոչումին եւ իր ձեռքի սպառնազին շարժումներուն, որոնք ուղղուած են պաշտօնեայի մը որ քաժնուած է ապակիի փեղկով մը: Ներկայ մը, կը բացատրէ ինծի, որ այս վայրը Վարչապետարանի գրասենեակն է որ կը զբաղի՝ քաղաքացիներու գանգատներով: Բողոքարկուն յանկարծ դուրս կու գայ սենեակէն եւ դրան առջեւ կեցողներուն կը հարցնէ թէ ո՞ր է Տիկ. Խաչատուրեանը, որ իր հարցով պիտի զբաղի: Տիկինը չերեւար հակառակ ներսէն իրեն տրուած հաւաստիացումին:

Քիչ մը անդին, Վարչապետարանի

մուտքին առջեւ կը տեսնեմ ոստիկան մը որ կը խօսի տարեց մարդու մը հետ եւ շէնքէն ներս կը մտնէ: Կը մօտենամ մարդուն եւ կը նշմարեմ որ կուրծքէն կախած է խաւաքարտ մը որուն վրայ գրութիւն մը կայ: Կը հարցնեմ թէ ի՞նչ է իր բողոքը: Ճաղատ գլխով, չածիւնած դէմքով, կարմրած աչքերով, միջահասակ, հաստակազմ հայրենակիցս կ'ըսէ թէ իր անունը Մանուկ Սուրենի Մարգարեան է: Ելած է Մասիս Բաղաճից՝ հարցնելու Վարչապետին թէ ինչո՞ւ չորս ամիսէ ի վեր իր կենսաթոշակը՝ 4000 դրամ (\$8) իրեն չեն տուած, եւ հիմա ալ կ'արգիլեն իրեն Վարչապետին ներկայանալ այս հարցումը հարցնելու համար: Կը հարցնեմ թէ ընտանիք ունի՞. կը յայտնէ թէ ոռու կնոջ մը հետ ամուսնացած է որ իր երեք գաւազները առած եւ անյայտացած է: Դատելով իր արտայայտութենէն եւ վարմունքէն՝ բացայայտ է որ խօսակիցս որոշ զարգացումի տէր, շնորհիվ մարդ մըն է: Կը խնդրեմ իրմէ միասին մօտակայ սրճարան մը երթալ եւ գաւաթ մը սուրճ խմել որ իր յոգնութիւնը առնէ: Տխրութեամբ կը նայի աչքերուս, շնորհակալութիւն կը յայտնէ եւ քաղաքացիութեան կը մերժէ հրաւերս: Մահուան չափ կը տխրիմ: Ինչո՞ւ հայրդի մը որ տարիներ ծառայած է իր հայրենիքին ու հանգստեան կոչուած՝ չորս ամիս կը գրկուի իր շատ համեստ օրապահիկէն: (4000 դրամով կարելի է երկու քիճա եւ երկու շիշ ֆաֆալա գնել՝ Pizza di Roma-ի մէջ): Ի՞նչ է պատճառը: Արդեօ՞ք ընկերային ապահովութեան նախարարութեան պիտեմէն հատած է. թէ՛ գրասենեակին մէջ շղթային մէկ օղակը խախտած է եւ Մանուկ Մարգարեանին կենսաթոշակը հոն մնացած է:

Ինծի համար հաճոյք է հետիոտն շրջագայիլ քաղաքային նրբաւանի մէջ.

փողոցները վերամկրտուած են եւ հայացած՝ մեր հին եւ նոր մեծութիւններուն անուններով: Ամէն այգի ունի պաշտելի տաղանդաւորի մը արձանը: Կը սկսիմ Հանրապետութեան Հրապարակէն, կը մտնեմ Արովեան փողոց, ձախ կը դառնամ Արամի (Մանուկեան) փողոցի անկիւնէն, կը կտրեմ Կողբացիի փողոցը, աջ կը դառնամ Մեսրոպ Մաշտոցի փողոցի անկիւնը: Կը փախկնալ Թումանեանի փողոցը միւս կողմէն Ազատութեան հրապարակը: Կը կտրեմ Վահան Տէրեանի փողոցը եւ կը մտնեմ Սայաթ-Նովայի Պողոտան: Աջ կը դառնամ Նալպանտեանի փողոցի անկիւնը: Կանցնիմ Սախարովի հրապարակէն եւ կը վերադառնամ Հանրապետութեան հրապարակը: Այնքան, Երեւանի ծառուղիները եւ այգիները, բայսծանոյշ գեղեցկութիւն մը ունին սփիւտահայու մը հոգին խռովող: Փողոցները մաքուր են: Կը տեսնեմ մամիկներ, որոնք խանութներու առջեւ մայքերը աւելով եւ աղբաշով կը մաքրեն եւ այդ ձեւով՝ խանութպաններէն համեստ օրապահիկ մը կ'ապահովեն: Հիւրանոց վերադարձիս, Արմենեա 1-ի առջեւ կը տեսնեմ խումբ մը սփիւտահայեր, որոնց մէջ կը զանազանեմ դէմքերը Հ.Բ.Ը.Մ.ի ջոջերէն՝ Պերմ Սեդրակեանի եւ Նազար Նազարեանի, որոնց հետ կ'ողջագոտուիմ: Սեդրակեանը զիս կը ներկայացնէ Երեւանի Հ.Բ.Ը.Մ.ի ներկայացուցիչ՝ Աշոտ Ղազարեանի եւ կ'անդադառնայ Լոնտոնի մէջ՝ քարեգործականէն ներս երկար տարիներու ծառայութեան: Գնահատանքը կը նեղէ զիս, որովհետեւ անկեղծ չէ եւ չեմ կրնար ցաւս չյայտնել՝ վերջին տասնամեակին Հ.Բ.Ը.Մ.ի կեդրոնական վարչութեան հայապահպանումի գործին հանդէպ ցոյց տուած անտարբերութեան եւ մասնաճիւղերու գործերուն, իր անտեղի եւ խափանարար միջամտութեան:

Ն. Նազարեան իր հիասթափութիւնը կը յայտնէ սփիւտի երիտասարդութեան հանդէպ եւ կ'ըսէ թէ հակառակ քարեգործականի ջանքերուն՝ կրթաթոշակ ստացողները կ'ուժանան: Սրտցաւ խօսեմքս տղղուած են՝ Նիւ Նորֆի կեդրոնին, որ իր անհեռատես քաղաքականութեամբ խանգարեց Լոնտոնի մասնաճիւղի եռանդուն գործունէութիւնը: Աշոտ Ղազարեան խօսակցութեան մէջ կը մտնէ եւ կ'ըսէ թէ երիտասարդութիւնը նոր նպատակներ պէտք է հետապնդէ եւ նոր ծրագիրներ մշակէ եւ իր ջանքերը պէտք է հունաւորէ հայրենաշինութեան գործին: Կը փորձեմ քացատել խօսակցիս որ յարգելով հանդերձ հայրենիքին օժանդակելու հրամայականին կարեւորութիւնը, քարեգործականը սփիւտի մէջ կենսական առաքելութիւն մը ունի եւ հայապահպանումի ամէնէն կարեւոր գործօններէն մին է՝ իր ոգիովը, գաղափարականով, կազմակերպութեամբ, նւթական միջոցներով եւ հաւատաւոր անդամակցութեան ջանքերով: Հ.Բ.Ը.Մ.ի Հայաստանի ներկայացուցիչը, որ ինծի կը յիշեցնէ հին օրերու մարմար փրփրական տիպիսը՝ փապուղայիմ տեսողութենէ կը տառապի, կը պնդէ իր տեսակէտին վրայ: Դժբախտաբար նոյն ալիքի վրայ չենք: Կը խոստանամ առիթը գտնել Երեւանի մօր եւ Հ.Մ.Ը.Մ.ի գործունէութեան ծանօթանալու եւ հետը աւելի երկար խօսելու:

Պ. Սեդրակեան եւ Ն. Նազարեան եկած են յաջողցնելու Գարեգին Արք.ի թեկնածութիւնը եւ կը դրուատեն Սրբազանին քարեմասնութիւնները եւ առաւելութիւնները ու կը թելադրեն որ իրեն ի նպաստ ինքնաշարժութեամբ: Շնորհակալութիւն կը յայտնեմ իրենց տուած տեղեկութիւններուն համար եւ կը յայտնեմ որ որոշած եմ անմախապաշար միտքով կատարել

պատգամաւորի պարտականութիւնս:

Կը մտադրեմ երեկոյեան երաժշտական երեկոյթի մը ներկայ ըլլալ: Օփերայի սրահը փակ է, բայց բովի Արամ Խաչատուրեանի անուան համերգասրահին մէջ համերգ մը կ'ազմակերպուած է մասնակցութեամբ երեւանի Սինֆոնիկ նուագախումբին եւ Յունաստանէն հրաւիրուած երաժիշտներուն: Կանուխ է, եւ մօտակայ՝ *vernissage* այգին կ'երթամ անգամ մը եւս դիտելու Մարտիրոս Սարեանի արձանը: Այգին պարպուած է Շարաթ օրուայ իր գեղարուեստական պերճանքէն եւ գոյներու հանդէսէն: Հոն կը գտնեմ նատրակ խաղացող տարեցներու խումբ մը: Նստարաններուն հորիզոնական տախտակները վերցուած են, եւ որպէս վառելափայտ գործածուելու են՝ 1991-4 ժամերը: Մարդիկ, անոնց պէթոնէ ռոտերուն վրայ կը նստին եւ սեղանի տեղ՝ խաւաքողէ տուփ կը գործածեն: Ամբողջական կեդրոնացումով կը խաղան, աւելի ճիշտ՝ կը ճակատին, այս հանգստեան կոչուած թռչակաւորները, որոնք, լաւ եւ գէշ օրերուն ծառայած են հայրենիքին: Մէկը անուցմէ, զինուորականի կեցուածք եւ ֆայուածք ունի եւ արուեստական սրունքով կը ֆալէ: Անոնք կ'իրօքով կը վիճին, կը կատակեն, իրար կը ֆաշշեն եւ կը զուարճանան ու կը մոռնան տրտում եւ քիտ իրականութիւնը ներկային: Պատահմամբ, հոն կը հանդիպիմ տարեց մանկավարժի մը որ Գարեգին Արք.ին տնօրէնը եղած է Էջմիածնի Միջնակարգին մէջ: Կը դրուատէ իր նախկին աշակերտին ուշիմութիւնը, աշխատասիրութիւնը եւ քարեկրթութիւնը ու կը զարմանայ թէ ինչու՞ արտասահմանի հայութիւնը քացասական դիրք մը բռնած է իր սիրեցեալ աշակերտին հանդէպ: Ջիս կ'առաջնորդէ մօտակայ բլուր մը, որուն ստորոտը կը տեսնեմ Թամանեանի

արձանը՝ երեւանի քարտէսին վրայ հակած: Բլուրին երկու կողմերը, սպիտակ քարէ աստիճաններ մինչեւ գագաթը կը տանին. իսկ աստիճանաշարքերու միջեւ միջոցը երեք յարկի վրայ փորուած սրահներու վերածուած է: Բլուրին գագաթէն երեւանի գեղեցիկ համայնապատկերը կը պարզուի: Առաջնորդս ինծի կ'ընկերանայ մինչեւ կարապի լիճը եւ հրաժեշտ կ'առնէ յաջողութիւն մաղթելով:

Կը մօտենամ օփերայի շէնքին առջեւ կանգնած Ալեքսանդր Սպենդիարեանի արձանին: Տիրութիւն, ցաւ եւ զայրոյթ կը յաջորդեն իրարու: Տգէտ, գոեհիկ փողոցայիները պղծք են մեծ երաժիշտին արձանը եւ պատուանդանը անգլիերէն լուսանկերով, որոնցմով անգլիախօս ստահակներ իրենց խօսքերը կը համեմեն: Երբ ցաւս կը յայտնեմ սրահի պահակին՝ գլուխը անզօրօրէն կը շարժէ եւ կ'ըսէ. «Տարբեր ժամանակների մէջ ենք ապրում: Անցեալին ամէն մի արձանի մօտ մի միլիցիա (ռուսական) էր կանգնում»: Ոմանք իրենց ձեռք ձգած ազատութիւնը արտայայտելու տարօրինակ ձեւեր ունին. բայց հայէ մը՝ այս անարգանքը չէի կրնար երեւակայել:

Տրտում սրտով կը մտնեմ ֆիլիպք-մոնիայի սրահէն ներս որուն առջեւ զետեղուած է մութ գոյն հոյակապ արձանը Արամ Խաչատուրեանին: Քիչ է թիւր ունկնդիրներուն: Հաճելի է նստիլ այս անուանի սրահին մէջ եւ վայելել յունական գեղջկական պարի եղանակներու սրտագրաւ դաշնաւորումը եւ Մոցարտի համահունազնեւէն մին:

Երեքշաբթի 26 Հոկտ. 99

Առտուան ժամը 9.15ին, պատգամաւորներս օրօպիւսներով նամբայ կ'ելլենք դէպի Էջմիածին: Ս. Պատարագը կը սկսի ժամը 10.00ին: Պատգամաւորներու համար աթոռներ

գետեղուած են Տաճարին առաջամասին աջ եւ ձախ կողմը: Հաւատացեալներու անընդհատ շարժումը եւ խօսակցութիւնը կը խանգարեն մեր կեդրոնացումը եւ շատ դժուար կ'ըլլայ հետեւիլ պատարագիչին աղօթասացութեան, խորանին վրայ սպասարկող սարկաւազներուն եւ դպրաց դասին հոգեզմայլ երգեցողութեանց: Գովս կեցած, Գեորգ Գարամանուկեան այնքան կը գայթակղի ի տես կարգ մը երիտասարդներու անպատկառ անտարբերութեան, որ կը ստիպուի յանդիմանել զանոնք: Ի հակադրութիւն այդ ապաշնորհ երիտասարդներուն, երեք միջին տարիքի կիներ, Պատարագի ամբողջ տեւողութեան, կեդրոնի սիւներու արանքին, երկրպագութեամբ ճակատին յատակի մարմարին փակցուցած կը հետեւին արարողութեան: Իրենց առհաւակն հաւատքը այս նիւթապաշտ անհաւատ դարուն կը յուզէ զիս: Աղմուկին պատճառով չեմ կրնար ամբողջովին հետեւիլ Պատարագիչ Սրբազանին բարոյքին, որմէ, կարն եւ կուռ աւուր պատշաճի խօսք մը կ'ակնկալէի: Յաւատ Ս. Պատարագի Հոգեհանգստեան Պաշտօն կը կատարուի երանաշնորհ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի դամբանին շուրջ, հանդիսապետութեամբ կաթողիկոսական Տեղապահին եւ մասնակցութեամբ Ամենապատիւ Պատրիարքներուն եւ գերաշնորհ ու հոգեշնորհ եւ արժանաշնորհ հայրերուն, պատգամաւորներուն, եւ հաւատացեալ ժողովուրդի ներկայութեան:

Կէսօրէ ետք, ժամը 2-ին, Վեհարան կը ներկայանան կատարելու գրանցումի գործողութիւնը եւ ստանալու մեր պատգամաւորի ինքնութեան բառերը: Հակառակ կազմակերպիչ յանձնախումբի Ատենապետ՝ Տ. Վաչէ Արք. Յովսէփեանի Տաճարի մէջ ըրած յայտարարութեան, պատգամաւորները կը խոնուին

Վեհարանի մուտքի երկու սեղաններուն առջեւ եւ կը ստեղծուի բառսային վիճակ մը ու կը նմանին մպաստընկալ գաղթականներու, որոնք իրար կը հրմշտկեն: Ամերիկահայ տիկիներ, իւրաքանչիւր պատգամաւորի իր ինքնութեան բառից ստացումէն ետք, ազգային-եկեղեցական ժողովի անունը կրող տոպրակ մը կու տան որ կը պարունակէ՝ ա) Ազգային-եկեղեցական ժողովի գրէոյկը, Սրբազաններու եւ պատգամաւորներու անուանացանկը, պատգամաւորներուն երդումը. Բ) Կաթողիկոսական Տեղապահի զեկոյցը. գ) ժողովի ժամանակացոյցը. դ) Էջմիածնի Հանդէսը՝ Գարեգին Ա.ի մասին. ե) Քրիստոնեայ Հայաստանի Հանդէսի եւ ապագայ մշակութային ամսագրի թիւերը. զ) փոքրիկ նօթատետր մը, գրիչ մը եւ երեք բառակուսի խաւաքարտեր՝ ձեռամբարձի բուրակութեան. Կանաչը՝ Այո. կարմիրը՝ Ոչ, եւ ճերմակը՝ ձեռպահ: Բացայայտ է որ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ հիւսիսային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի գրասենեակը գնահատելի կազմակերպչական աշխատանք տարած է եւ կրկնապէս ցաւ կը զգամ գրանցումին անյաջող արդիւնքին համար:

Վեհարանէն դէպի մայր դուռ ճամբուս վրայ ուշադրութիւնս կը գրաւեն խումբ մը անուշիկ ձագուկներ, որոնք հաւաքուելու են Վազգէն Վեհափառի դամբանին շուրջ եւ ծաղիկներ կը դնեն: Երեսնեան դպրոցի մը աշակերտներն են, որոնց ուսուցչուհին կը խօսի երանաշնորհ հայրապետին մասին: Կը զմայլիմ. մանկավարժականօրէն սքանչելի պատեհութիւն մը, կաթողիկոսական ընտրութեան նախօրէին՝ խօսելու մեր եկեղեցիին մասին եւ դեռատի հոգիներու մէջ՝ մեր ժողովուրդի մեծ գաւակներուն հանդէպ սիրոյ եւ յարգանքի զգացումը դրոշմելու: Կը

շնորհաւորեմ ուսուցչուհին եւ յաջողութիւն կը մաղթեմ իրեն եւ իր ծագուկներուն:

Խումր մը տարեց էջմիածինցիներ կը մօտենան ինծի եւ կը հարցնեն ուրկէ գալս: Կ'ուզեն գիտնալ թէ ե՞րբ պիտի ըմտրուի նոր կաթողիկոսը: Կը հետաքրքրուին սփիւռքահայութեան ընդհանրապէս եւ Լոնտոնահայութեան կեանքով: Մօտ կէս ժամ մը՝ հանելի խօսակցութեան մը ընթացքին կը փորձեմ գոհացում տալ իրենց հետաքրքրութիւններուն: Բարի, ազնիւ հոգիներ են, աղը՝ մեր ազգին: Մէկուն ծնողը Վանքի է, միւսինը՝ Ապարանցի, որ կը յայտնէ թէ իր հայրը մասնակցեք է 1918ի Պաշ. Ապարանի ճակատամարտին: Միւսները էջմիածինցի են: Խումրին երէցը կը հարցնէ թէ սփիւռքի հայութիւնը ինչ կը մտածէ մեր հայրենիքին մասին: «Կը մտածէ՞ք մեր մասին»: Կը հասկնա՞մ իր հոգեվիճակը: Կը հաւաստիացնեմ որ սփիւռքահայութիւնը հարազատի զգացումներով կապուած է մեր մայր հայրենիքին եւ հայրենաբնակ հայութեան ու իր համեստ եւ անսակարկ մասնակցութիւնը կը բերէ՝ հայակերտումի նուիրական պարտականութեան:

էջմիածնի գրատան մէջ կը հանդիպիմ Գագիկ Աթաբեկեանին որ ինծի կը նուիրէ իր խմբագրած Մաշտոց կրթամշակութային գիտամանկավարժական հանդէսին Դ. Բիւր՝ Վազգէն Վեհափառի իւղանկարով եւ անոր ծննդեան 90 ամեային նուիրուած: Կը յայտնեմ վախճանեալ Վեհափառին հանդէպ զգացած որդիական սէրս եւ ակնածանքս, որուն ճանչնալու առիթը քանիցս ունեցած եմ տարիներ առաջ՝ Լոնտոնի մէջ: Կ'առաջարկէ որ Վեհափառին մասին յիշատակներս գրեմ եւ Մաշտոցին դրկեմ: Ուրի վրայ մեր խօսակցութեան ընթացքին երբ

կ'անդրադառնամ մեր հայրենիքի ներկայ վիճակին եւ ժողովուրդին կողմէ արտաշայտուած ծանր դժուարութիւններուն, Աթաբեկեան կ'ըսէ. «Ազատութիւնը այնպիսի մի բանկագին պարգեւ է, որի համար արժէ ամէն զոհողութիւն յաճճ առնել»:

Երեկոյեան, Երեւանի փոքր ֆիլհարմոնիայի դահլիճին մէջ ներկայ կ'ըլլամ հոգեւոր համերգին ի յիշատակ երանաշնորհ Գարեգին Ա. Հայրապետին: Երեւանի կամերային երգչախումբը դեկավարութեամբ Յարութիւն Թօփիկեանի, մեզի կը հրամցնէ սրտառու յայտագիր մը երեք մասերէ բաղկացեալ: Առաջին մասը կը բաղկանայ Կոմիտաս Վարդապետի հոգեւոր երգերէն՝ Հայր Մեր, Սուրբ Աստուած, Ով Զարմանալի, Այսօր Զայնմ Հայրական, էջ Միածինն ի Հօրէ, Խորհուրդ Խորին, Տէր Ողորմեա, Աշխարհ Ամենայն: Երկրորդ մասին մէջ, երգչախումբը կ'երգէ Կոմիտաս Վարդապետի ժողովրդային խմբերգներէն փունջ մը՝ Ինչո՞ւ Պիւնկէօլը մտաւ, Սուսան Սմբուլ, Զինար Նս, Փափուրի, Կայնել Նս Կանչում էլ Զնս, Կուժն Առա, Սանցերգ (Ձաւարծեծ), եւ Բամբ Որոտան երգերը: Երրորդ մասը յատկացուած է Կոմիտաս Վարդապետի արժանաւոր աշակերտներէն Բարսեղ Կանաչեանի յօրինումներէն - Դալիս, Սօսին, Մարալօ, Օրօր եւ Նանօր խմբերգներուն:

Երգչախումբի 24 երկսեռ անդամներու այս հոյակապ ելոյթը զիս կը ներգրաւէ իր գեղարուեստական բարձր որակով եւ կը վերածուի անխառն վայելքի:

Հիւրանոց վերադարձիս, կ'ուսումնասիրեմ Վաչէ Սրբազանին տուած նուէրները եւ կը կարդամ Կաթ. Տեղապահին խնամով պատրաստած գեկոյցը:

(շարունակելի)

ԿԱՐՊԻՍ ՆԱԱՅԵՆՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ

ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ԸՆԹԱՑՔԻՆ

Բ. Մաա

Նոր Շրջան

Ս. Յակոբի Վերակառուցումը

ԺԸ. դարու ընթացքին Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարը եւ յարակից մատուռները կը պատուին Կուտիւնայի (Քեօթաիիա) ընտիր յախնապակիներով: Ս. Էջմիածնի եկեղեցին պատուած է նաեւ պատկերազարդ եւ գունաւոր յախնապակիներով: Անոնք կը ներկայացնեն Հին եւ Նոր Կտակարանի դրուագներ եւ փոքր թիւով այլ սուրբերու նկարներ: (Kutahya Tiles and Pottery from the Armenian Cathedral of St. James, Jerusalem", John Carswell & C.J.F. Dowsett, Two Volumes; Oxford, 1972):

18րդ դարուն Գրիգոր Շղթայակրի պատրիարքութեան ընթացքին Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարը առատօրէն կը նոխանայ նաեւ զգեստներով եւ եկեղեցական սպասներով: Այս եկեղեցական զգեստները, սպասները եւ այլ վարագոյներ, գոգնոցներ, եւ ծածկոցներ բոլորն ալ անշուշտ նուիրուած են հայ ուխտաւորներու կողմէ: Հայ արուեստի հարուստ հաւաքածոյին մեծ նպաստ բերող մասունքներ են:

1750-51ի ընթացքին Կ. Պոլսէն Նրուսաղէմ կու գայ Կ. Պոլսոյ նախկին Պատրիարք Յակոբ Նալեան որպէս ընտրուած Պատրիարք Նրուսաղէմի, իրեն հետ միասին կու գայ նաեւ Նազուպ (Յակոբ) Ամիրա Ակնցի: Ս. Յակոբայ Վանքին եւ եկեղեցիին նուիրատուութիւններ կ'ընեն եւ նորոգել կու տան Ս. Յակոբեայ մէջ Ս. Մակար Հայրապետի գերեզմանը՝ մէջը Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի կարեւոր մասունք մը թաղելէ ետք:

1765ին Կարապետ Բ. Պատրիարք

Գանձակեցի սալարկել կուտայ Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ տանիքը եւ որուն յիշատակարանն է.- «Աստուծով: Ես մեղապարտ Կարապետ իբր պատրիարք Սրբոյ Գահիս յերուսաղէմ այս եկեղեցւոյ տանիս սալել ետու ընդ այլոցն այս մէկ քարս իմով ձեռամբ եղի աստ ՌՄԺԴ (1765) թուին, որք հանդիպիք տաք զողորմին»:

1769ին Կարապետ Պատրիարքի կտակին համաձայն կը շինուի ոսկեայ, գոհարակամբ, ծանրագին եւ թանկագին քարերով ձեռաց խաչ մը ի յիշատակ Ս. Յակոբայ տաճարին: Սոյն ձեռաց խաչի, յիշատակարանն է.- «Մինեցաւ ոսկեայ եւ գոհարակամբ Սր. խաչս յարդեաց Տեառն Կարապետի հանգուցեալ Պատրիարքին ըստ կտակին իւրոյ ի իննել յիշատակ յԱթոռն իւր ի Սր. Նրուսաղէմ ի գլխադիր Տաճարի Սրբոյն Յակոբա ի ՌՄԺԸ (1769)ին»: (Ս. Յակոբայ Գանձատուն):

1796ին կը շինուին Ս. Մակարի Դասին Պատրիարքական Աթոռի եւ դասի երկաթեայ ճաղերը, նուիրատուութեամբ Վանքի Քարգաման Վանեցի միւի. Աւստիսին (Տ.Հ.Թ. Սաւալանեանց, «Պատմ. Նշդէմ.», Բ. Հատոր, էջ 1224):

Ս. Էջմիածին եկեղեցւոյ դասերու երկաթեայ ճաղերը շինուած են 1798ին «Ի Պատրիարքութեան Աթոռոյս Մեծի Սրբոյն Նրջանիկ եւ Սրբազան ՏՆ. Պետրոսի շինեցաւ երկաթեայ վանդակա գովելի սրբոյն Էջմիածնի Տաճարի արդեամբ մարաշցի Արքահամ Նախկնպոսի եւ Սրբոյ

Գահիս հարազատ միաբանի յիշատակ հոգեւոր եւ մարմնաւոր իւրոցն ծնողի. յիշեցեմ եւ ասացեմ Ա՛ծ. ողորմի. ՌՄԽԵ (1798) քուին Յունիսի Ա.ին»:

1805ին Թէոդորոս Բ. Վանեցի պատրիարք նորոգութիւններ կը կատարէ Ս. Ստեփանոսի մատրան մէջ: Սոյն մատրան մէջ բուրվառներու երկաթեայ պահարանին վերեւ ապակիայ շրջանակի մէջ կայ հետեւեալ յիշատակարանը. — «Ի Պատրիարքութեան Արհիպանծ Տ՛ն. Թէոդորոսի վանեցոյն ոսկեզօծ խաչկալս Ս՛ր. Լուսաւորչին, եւ Ս՛ր. Ստեփանոսին եւ Սր. Կիւրղին եւ Ս՛ր. Աւագանին եւ Սր. Սարգսին եւ Սր. Մինասայ նորոգեցաւ տախտակամած մէջի կամարօքն եւ Լուսամտով եւ է յիշատակ հոգեւոր եւ մարմնաւոր ծնողաց հոգոց նորին եւ ազգիս հայոց: Ի ՌՄԽ (1805) քվին»:

Այս շրջանին կը շինուին Ս. Յակոբայ գաւիթի երկաթեայ գեղեցիկ ռնով աշխատցուած ճաղերը: Անոնց յիշատակարանները ի յայտ եկան 1986ին երբ անոնք մաքրուեցան եւ նոր ի նորոյ ներկուեցան ձեռամբ տիար Խաչիկ Պալլէմեանի, Միհրան Սրկ. Գնըզըրեանի եւ Տրց. Մովսէս Օֆմէզեանի: Ճաղերու յիշատակարանները կոշակներու դիմաց, ճաղ դուռի վրայի յիշատակարան. — «Յաջողութեամբ Աստուծոյ Քրիստոսադիր Աթոռոյս գաւթիս երկաթեայ ճաղս շինեցաւ ի Պատրիարքութեան Տեառն Թէոդորոսի Վեհին արդեամբ Սրբոյ Գահիս հարազատ քարգման մահտեսի Աւետիսի վանեցոյ. ի յիշատակ ծնողացն իւրոց ի վայել ազգիս Հայոց. ՌՄԽ (1805) ք. »: Բ. Յիշատակարան Ս. Մակարի դրան դիմաց, ճաղ դուռի վրայ. — «Յաջողութեամբն Աստուծոյ Քրիստոսադիր Աթոռոյս լայնատարած գաւթի երկաթեայ ճաղս շինեցաւ ի Պատրիարքութեան Տեառն Թէոդորոսի Արհիպանծ Վեհին, արդեամբ

Սրբոյ Գահիս հարազատ քարգման մահտեսի Աւետիսի վանեցոյ. ի յիշատակ հոգեւոր եւ մարմնաւոր ծնողացն իւրոց. ի վայելումն Տեառնական ուխտատուաց եւ համայն ազգիս Հայոց. ՌՄԽ (1805) ք. »:

1866ին կը շինուի Ս. Յակոբայ Տաճարի վերնատունը — ստորեւ կառուցման յիշատակարանը. — «Շինեցաւ վերն տունս յամի Տոն. 1866ի Պա՛րգե. Գրգ՛րի Ար՛քեպա.ի»:

Նոյն տարեշրջանին ամբողջութեամբ կը ծծկուի նաեւ Սր. Յակոբայ Մայր Տաճարը. յիշատակարանը կը գտնուի փոքր Ատեանի առաստաղին վրայ. — «Նայե՛» ընդ արդարն Յակոբ, ծծկեցաւ յամի Տեառն 1866, ԳԷՐ ՊՏԳ (Գաբրիէլ Պատրիարք)»:

1847ին Կիրակոս Պատրիարք Երուսաղէմացի նորոգել տուած է Ս. Յակոբայ Եկեղեցոյ խորաններու ոսկեզօծ խաչկալները:

Կը պատմուի թէ 12 Ապրիլ 1848ին լոյս հրաշք մը կը կատարուի Ս. Յակոբի մէջ (Երուսաղէմի «Գրպանի Օրացոյց», յաւելուած, 1940, էջ 228):

1868ին նուիրուած է Ս. Յակոբի գանգալատան խոշոր գանգը. վրայի յիշատակարանն է. — «Նուիրեաց Երեսնցի Մհի. Պօղոս Յակոբե՛ն Խաչատրեանց, Գլխադիր Սր. Յակոբ Եկեղեցոյն Հայոց որ յԵրուսաղէմ ի 1868 ամի Տեառն ի 5 Յունիսի»:

Յանգին վրայ կայ նաեւ Ռուսերէն արձանագրութիւն մը:

Իսկ միջակ գանգը բերուած է 1928ին ըստ վրայի արձանագրութեան «Աթոռ Առաքելական Սրբոց Յակոբեանց Երուսաղէմ 1928»:

ԲԱՄՍԵՂ ՎՊԻ. ԳԱԼԷՄՏԵՐԵՍՆ

(շարունակելի)

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՈՑ ՄԵՍԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

1441ին երբ Սսոյ մէջ Ամենայն Հայոց Հայրապետական Աթոռին գահակալն էր Գրիգոր Բ. Մուսաբեկեան կաթողիկոսը, (1439-1451) արեւելեան վարդապետներ նախաձեռնութեամբ Թովմա Մեծոփեցիի (1378-1446) եւ Յովհաննէս Հերմոնեցիի ազգային-եկեղեցական ժողով կը գումարեն Էջմիածնի մէջ ու որոշում կ'առնեն կաթողիկոսական Աթոռը վերահաստատել Էջմիածին: Անոնք հրաւեր կ'ուղղեն Մուսաբեկեանի վերադառնալու հայրենիք: Երբ ան կը մերժէ լինել Կիլիկիոյ հօտը Էջմիածնի ժողովականներ նոր կաթողիկոս կ'ընտրեն Կիրակոս Վիրապեցիին (1441-1448):

Դժբախտաբար պատմական վանքագրեր չեն հասած մեզի ծանօթանալու համար յիշեալ պատմական դէպքին մանրամասնութեանց: Ժամանակակից Մեծոփեցիի յիշատակարանին մէջ եւս չենք հանդիպիր որեւէ քղապետութեան ընդմէջ Արեւելեան վարդապետներու եւ Սսոյ կաթողիկոսարանին:

Բարգէն Աբ. Կիւլեւերեան իր «Պատմութիւն Կաթողիկոսաց Կիլիկիոյ...» մենագրութեան մէջ խորագնին ուսումնասիրելով գոյ եղող աղբիւրները ըսած է.-

«Չամչեան առանց աղբիւրը մատնանիշ ընելու, քիչ մը լոյս կը սփռէ այս մութի մէջ մնացած շատ կարեւոր կէտին վրայ: Այսինքն՝ արեւելեան վարդապետք Աթոռը Էջմիածին վերահաստատելու առեւ չեն խորհած նոր կաթողիկոսի մը ընտրութեան վրայ, այլ ուղղակի դիմած են Մուսաբեկեանին քաղում յարգութեամբ եւ հրաւիրած են զայն գալ Էջմիածին. շատ քանաւոր հրաւեր մը անտարակոյս, բայց, յայտնի չէ թէ ինչպիսի

պատճառներով Մուսաբեկեան չէ ուզած հեռանալ Սիսէն. եւ ասոր վրայ է որ Էջմիածնայ ժողովին մէջ ձեռնարկած են կաթողիկոսի ընտրութեան (Չամչ. Գ. հտր. էջ 486):

Նկատի առնելով արեւելցոց այս դիմումը Մուսաբեկեանին եւ ասոր իր աթոռէն չշարժիլը, պէտք է ենթադրել որ Մուսաբեկեան թեւ չուզեց երթալ Էջմիածին, բայց իր հաւանութիւնը տուաւ որ նոր կաթողիկոս մը ընտրուի Էջմիածնի վերահաստատեալ աթոռին համար:

Եթէ այսպիսի փոխադարձ հասկացողութիւն մը տեղի ունեցած չլլար Մուսաբեկեանի եւ արեւելցիներու միջեւ, պէտք էր որ Էջմիածնի ժողովը նախ խափանուած հռչակէր Սիսի աթոռը, եւ Մուսաբեկեանն ալ իրրեւ ըմբոստ ազգային կամքին, որ կը մարմնանար 1441ի Էջմիածնի ժողովով, գահագուրկ ըլնէր: Մինչ մենք մեր ձեռքը հասած պատմական յիշատակներէն եւ գործերու պատմական եւ տրամաբանական ընթացքէն կը հետեւցնենք թէ ո՛չ Մուսաբեկեանի աթոռին վերանորոգութեան եւ նոր կաթողիկոսի մը ընտրութեան դէմ, ո՛չ ալ արեւելցիներու կամ Էջմիածնի ժողովին եւ նոյն իսկ նոր ընտիր Կիրակոս Վիրապեցի կաթողիկոսի կողմէն հակառակութեան ոգի եւ դժգոհութեան ցոյց մը կ'արտայայտուի ընդդէմ Մուսաբեկեանի, որ կը պահէ իր կաթողիկոսութիւնը եւ իր աթոռը Սիսի մէջ, եւ ընդհակառակն Կիրակոս Վիրապեցի իր առաջին կոնդակին մէջ իր օրհնութիւնները կ'ուղղէ Սիսի հանգուցեալ եւ ողջ կաթողիկոսներուն, եպիսկոպոսներուն, վարդապետներուն, կրօնաւորներուն, եւ անոնցմէ բոլոր

բանադրուածներուն ու կապուածներուն արձակում կու տայ եւ կ'օրհնէ զանոնք» (էջ 1211):

Պատմագէտներ կ'ենթադրեն որ արեւելեան վարդապետներուն եւ Մուսաբէկեանի, ինչպէս նաեւ Կիլիկիոյ եկեղեցականութեան միջեւ համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալու է, որու համաձայն Գրիգոր Մուսաբէկեան պիտի շարունակէր իր կաթողիկոսութիւնը մինչեւ իր մահը եւ Սիսի մէջ կաթողիկոսական ընտրութիւն պիտի չկատարուէր, քանի որ մոր կաթողիկոս մը արդէն ընտրուած էր Էջմիածնի մէջ:

Անդադրում աշխատանքէ յետոյ Հայաստանի վարդապետներ յաջորդեցան Հայոց Սկեղեցոյ Առաքելական Մայր Աթոռը վերահաստատել հայրենի հողի վրայ: Տարիներէ ի վեր անոնք մտահոգութեամբ կը հետեւէին Կաթողիկոսարանի անցուղարձակումն ու հաշտ աչիով չէին դիտեր Կիլիկեցի եկեղեցականութեան սերտ յարաբերութիւնը լատին կղերին եւ խաչակիր ասպետներուն հետ: Հակառակ լատինամերձ կաթողիկոսներու Կոստանդին Ա. Բարձրբերդցիի (1220-1267), Կոստանդին Բ. Կատուեցիի (1286-1289). Յակոբ Բ. Անաւարզեցիի (1227-1241) որոնք քաջաբար դէմ եղած են լուսինեան թագաւորներու վարած լատին քաղաքականութեան, անդին ունեցած ենք լատինամէտ հայրապետներ Գրիգոր Է. Անաւարզեցի (1293-1307), Կոստանդին Գ. Կեսարացի (1307-1322) որոնք ջատագով հանդիսացած են արքունիքին եւ սերտ գործակցութիւն յայտնաբերած Հռոմի արքային նկատմամբ: Արեւելեան վարդապետներ աչալուրջ կերպով հետեւած ու խանգարած են լատին եկեղեցոյ հետ միութեան ցիգերը, ինչպէս որ Շնորհալիի ժամանակ բողոքած էին յոյն եկեղեցոյ հետ միութեան դէմ: Անոնք նաեւ նկատողութեան առած են Կիլիկիոյ թագաւորութեան կործանումը ու տիրող

քաղաքական անկայաստ պայմանները:

«Կաթողիկոսութիւնը Կիլիկիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք լատին շփումին, իր հմայքը կորսնցուցած էր արեւելեան վարդապետներուն աչիին, կ'ըսէ Կիւլէսթեան, անոնք շատոնց կը մտածէին, կը ծրագրէին, մանաւանդ Կիլիկիոյ թագաւորութեան ջնջումէն ետքը, կաթողիկոսական արքունի վերահաստատել արեւելեան Հայաստանի մէջ: Միւս կողմէն քաղաքական կացութիւնը այնքան անտանելի եղած էր Կիլիկիոյ մէջ, երկրին կործանման հետեւանքով, որ մոյմ ինքն կաթողիկոսներ չէին կրնար հանդուրժել այդ դժնդակ կացութեան, նշաւակ ըլլալով արտաքին եւ ներքին դաւաճանութիւններու, այնպէս որ յամախ թունաւորումներով կը կրնատուէր անոնց կեանքը: Այս վիճակին մէջ շատ նշանակելի է Կարապետ Ա. Կեղեցիին (1393-1404) շարժումը, որ արեւելեան վարդապետներու հետ խտրակցեցնելով՝ կ'ուզէր բողոք Սիսը, անցնիլ Ադուանք եւ հոն հաստատուիլ, լուսաւորչի բողոք Գրիգորիսի արքային վրայ»: (Անդ. էջ 35-36):

«Զուստաբանուած տեղիքներ իրաւունք կու տան մեզի ենթադրել թէ արեւելեան վարդապետներ մեզի ծանօթներէն շատ ակնի գորաւոր պատմաւորներ եւ ապացոյցներ ունէին, երբ կը ծառանային Կիլիկիոյ դարպասին եւ կաթողիկոսութեան դէմ. եւ վերջապէս կ'որոշէին վերահաստատել Աթոռը Էջմիածնի մէջ» (անդ. էջ 15):

Արեւելեան վարդապետներու փայփայած միակ կաթողիկոսական արքունիքը ունենալու ծրագիրը կը ճախողի որովհետեւ Կիլիկիոյ եւ Աթլամարի եկեղեցական եւ աշխարհիկ իշխանութիւնները յուսախար կ'ըլլան տեսնելով որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան Աթոռը փառասէր եպիսկոպոսներու անձնական կիրքերու զոհացում տալու միջոց կը դառնայ եւ բողոքէն յարգուած

Կիրակոս Վիրապեցի կաթողիկոսը կը հրաժարի իր Աթոռէն: Անոնց հանդէպ իրենց վստահութիւնը կորսնցնելով, Աղթամարի Ջաֆարիա Կաթողիկոսը չեղեալ կը համարէ իր համաձայնութիւնը եւ ինքզինքն Վիրապեցիին աթոռակից կը յայտարարէ, մերժելով ընդունիլ եւ ճանչնալ անոր յաջորդին, Գրիգոր Ժ. Ջալալեզեանցի (1443-1465) կաթողիկոսութիւնը: Իսկ Կիլիկեցիներ կ'որոշեն պահել Սսոյ Աթոռը եւ Կարապետ Եղոկիացի (1446-1478) կաթողիկոս կ'օծեն:

Նորընտիր հայրապետը իր կաթողիկոսութիւնը վաւերացնելու համար Եգիպտոս կ'երթայ ներկայանալու Մելիթ Տահերի, որոն իշխանութեան ներքեւ կը գտնուէր Սիս մայրաքաղաքը. սակայն, Մեմլուքներու գահին վրայ բազմած կը գտնէ անոր յաջորդ՝ Սուլթան Ապուսաիտ Ջաֆաբ, որ գիրով մը կը հաստատէ Եղոկիացիի կաթողիկոսութիւնը: Սիս վերադարձի ճամբուն վրայ կը հանդիպի Նորուսաղէմ, ու Սրբոց Յակոբեանց վանքը կ'ազատէ իր պարսոբներէն:

Էջմիածնի եւ Սսի կաթողիկոսութեանց բռնակամ իրաւասութեան սահմանները ճշդելու համար, Օրմանեան կ'ենթադրէ. —

«Քանի որ Գրիգոր Էջմիածնի մէջ կը նստէր ձիան Շահի հովանաւորութեամբ, եւ Կարապետ Սիսի մէջ հաստատուեցաւ Ջաֆաբի պաշտպանութեամբ, ընական էր որ անոնց պետական սահմաններն ալ կաթողիկոսներուն իրաւասութեան գիծերն ըլլային, անոնց սահմաններէն անդին եղողներն ալ սահմանակիցներուն կապուելով, առանց որոշ եւ հաստատուն սահմանագիծ մը

ունենալու, որով սահմանի վրայ եղող քաղաքներ շարունակ մէկէն միւսին կ'անցնէին: Այս խորհրդածութիւններէն կը հետեւցնենք թէ Կիլիկիայէն դէպ արեւմուտք Գարամանցիներուն հպատակ հայերը ընական կերպով մը Սիսին կապուեցան, մանաւանդ որ մինչեւ քանի տարի առաջ Սիսը հայրապետանոց ճանչնալու վարժուած էին, Էջմիածին իրենցմէ հեռու էր եւ յարաբերութիւնները դժուար: Այդ մեր կարծիքին հաստատութիւն կու տայ Եղոկիացի Կարապետէն շուրջ 150 տարի ետքը կազմուած ցուցակ մը, ուր իբր Սսոյ աթոռին ենթարկեալ վիճակներ կը ընշանակուին Կիլիկիայէ գատ, Նորուսաղէմ, Հալէպ, Կիպրոս, Նեոկեսարիա, Անկիրիա, Կոստանդնուպոլիս եւ Թեսաղոնիկէ: Ինչ որ կը ցուցնէ թէ Եգիպտոսի սուլթանութենէն դուրս, Գարամանցիներու եւ Օսմանցիներու ներքեւ եղող հայերն ալ սկիզբէն Սիսի Աթոռին յարած էին» (Ազգ. բ. հոր. էջ 2143-2144):

Կիլիկիոյ հայրապետական աթոռն ալ քաղաքական աննպաստ պայմաններու հետեւանքով տեղափոխուած է Հալէպ եւ Ստանայ սկսեալ Յովհաննէս Բ. Թլկուրանցի կաթողիկոսի (1489-1525) շրջանէն:

Մեծ Եղեռնի հետեւանքով, Սահակ Բ. Նապայեան Կաթողիկոսի գահակալութեան տարիներուն Սսոյ Աթոռը անձուկ վիճակ մը կը ներկայացնէր: 1921 Դեկտեմբերին Սիսը կը դադրի կաթողիկոսական վայր ըլլալէ. կաթողիկոս ու միաբանութիւն տարիներու թափառական կեանքէ ետք, 1930ին կը հաստատուին Անթիլիաս, Լիբանան:

ԲԱԲԳԷՆ ԹՕՓՃՅԱՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐ ԶԵԼԱՆՏԱ

Անցնող Երկու տարիներու գեղեցիկ աամնդութեան հետեւողութեամբ, այս տարի ալ թեմական այցելութիւն տուինք Նոր Զելանտի հայերուն, որոնք վերջին տարիներուն քնակութիւն հաստատած են գլխաւորաբար Նոր Զելանտիայի Օգլընտ եւ Ուելինկլթըն քաղաքներուն մէջ:

Յը. 3 յունիսի 2000-ին Սիտինէն ճամբայ ելելով նոյն օրն իսկ հասանք Օգլընտ, ուր օդակայան դիմաւորութեան եկած էին տեղւոյն հայորդիները: Աւելի ուշ ներկայ եղանք գաղափարային հաւաքին, ուր դպրոցական աշակերտները տպաւորիչ ելոյթ ունեցան. հաւաքի մնացեալ ժամերը անցուցինք հայորդիներու հետ, անոնց տալով եկեղեցական-ազգային հրատապ հարցերու շուրջ անհրաժեշտ տեղեկութիւններ:

Կիր. 4 Յունիսի առաւօտուն, Օգլընտի վարչական կազմի հետ ժողով գումարեցինք, ուր քննարկեցինք փոքրաթիւ հայութեան ներկան ու ապագան հետաքրքրող հարցերը: Նոյն օրը յետ միջօրէին Թաքալիւնայի Անկլիքան եկեղեցւոյ մէջ Ս. Պատարագ մատուցեցինք եւ քարոզեցինք. երգեցողութիւնը կատարեց նորակազմ «Շնորհալի» երգչախումբը, Բարեշնորհ Մարկոս Սարկալագ հաշմուտեանի ղեկավարութեամբ: Յընթացս Ս. Պատարագի Արա Օվանէտօսի ՌԻՐԻՐ կրելու արտօնութիւն շնորհեցինք: Ս. Պատարագին ներկայ գտնուեցան Անկլիքան եկեղեցւոյ եւ Անտիոքի Ուղղափառ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւները Տէր Իշըրտ եւ Տէր Մաթըլ Բահանները: Հայորդիներ Ս. Հաղորդութիւն ստանալով, իրենց հաւատքը ու հայրենասիրութիւնը վերանորոգեցին ու վերահաստատեցին:

Յաւարտ Ս. Պատարագի, եկեղեցւոյ սրահին մէջ ՏՆՕՐՀՆԷԲ-ի արարողութիւն կատարեցինք: Վարդութեան Ատենասպետուհի Տիկ. Սալբի Ելտըզեան, բարի գալստեան խօսքով հանդէս եկաւ, ներկայացնելով ապագային կառուցուելիք ՀԱՅ ԿԵՂԻՐՈՒՄ-ի բազմակառուցական-եկեղեցի, դպրոց, գրադարան-թանգարան- ծրագիրը: Ապա մեր խօսքը կատարեցինք, գնահատելով ու քաջալերելով տարուած հայապահպանման նուիրական աշխատանքը:

Այստեղ արժէ նշել որ ավելի քան 6 ժամ հեռու Նէլիիդէն հայ ընտանիք մը Օգլընտ եկած էր, ներկայ գտնուելու Ս. Պատարագին ու հաւաքութեան:

Բշ. 5 յունիսի առաւօտուն, Շինարարական Յանձնախումբի անդամներուն հետ հանդիպում ունեցանք, ուր հանգամանօրէն քննարկեցինք ապագային կառուցուելիք ՀԱՅ ԿԵՂԻՐՈՒՄ-ի բազմակառուցական ծրագիրը:

Նոյն երեկոյեան տեղի ունեցաւ գաղութային հաւաք, ուր դպրոցական աշակերտներու կողմէ գործադրուեցաւ գեղարուեստական կոնկիլ յայտագիր մը՝ երգ, նուագ, պար եւ արտասանութիւն, արժանանալով ներկայներու երկարատեւ ծափերուն:

Գշ. 6 յունիսի երեկոյեան, Տոքթ. Ռուբէն Ազիզեանի -դասախօս Օգլընտ Համալսարանի քաղաքական բաժանմունքի- կարգադրութեամբ, բանախօսութիւն մը տուինք «Հայաստանի Հանրապետութեան եւ Էթնային Լարաբալի Հանրապետութեան ներկայ կացութիւնը» նիւթին շուրջ. ընտրանի հասարակութիւն մը՝ հայ եւ օտար, ներկայ էին բանախօսութեան: Մեր խօսքին մէջ անդրադարձանք 1915-ի Մեծ Եղեռնի մասին եւս:

Դշ. 7 յունիսի առաւօտուն, գաղութի նահապետ ու մեզի երկարամայ ծանօթ Տոքթ. եւ Տիկ. Մինաս Էլիասին այցելութիւն մը տուինք, վարչական Տիար Յակոբ Ելտըզեանի ընկերակցութեամբ: 85-ամեայ Տոքթ. Մինասը խոր յարգանքով իր ուրախութիւնն ու գոհունակութիւնը յայտնեց իր նկատմամբ ցուցաբերուած ուշադրութեան համար:

Յետ միջօրէին, Տէր եւ Տիկ. Յակոբ եւ Սալբի Ելտըզեանի, եւ Տիար Մոն Զօփրայի -1860-ական թուականներուն Նոր Զելանտա հաստատուած հայ ընտանիքի գաւակ-, քաղաքավարական այցելութիւն մը տուինք Նոր Զելանտայի Գլխաւոր Դատաւոր, հայազգի ԵՃԵ Սթրոնի Էլիասի Chief Justice Dame SIAN SERPOOHE ELIAS, որ Էլիաս Ամուի դուստրն է, եւ որուն հետ երկար տարիներէ իվեր ծանօթ ենք: Դատաւոր Էլիասը մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւեցաւ Նոր Զելանտայի տարածքին փոքրաթիւ հայութեան արձանագրած յաջողութեանց մասին: Հայազգի Դատաւոր Էլիաս, Նոր Զելանտայի առաջին իգական սեռի Գլխաւոր Դատաւորն է:

Եշ. 8 յունիսի առաւօտեան կանուխ ժամերուն, ընկերակցութեամբ Տէր եւ Տիկ. Յակոբ եւ Սալբի Ելտըզեանի ճամբայ ելանք դէպի մայրաքաղաք Ուելինկլթըն, ուր ապառով հասանք երեկոյեան ժամերուն: Նոյն օրն իսկ Տէր եւ Տիկ. Վարուժան եւ Սիրվարդ Մուրաւտեանի բնակարանին մէջ հանդիպում ունեցանք Ուելինկլթընի փոքրաթիւ հայերուն հետ, խօսելով յաջորդ երկու օրերու ծրագրի մասին:

Ուր. 9 յունիսի առաւօտուն, նախապէս առնուած ժամադրութեան համաձայն, հանդիպում ունեցանք Նոր Զելանտայի Ընդհանուր Կառավարիչ Սթը Մաթըլ Պոլզի եւ Էլիսի Մերի Հարտի հետ: Սթըլզի Sir Michael and Lady Marie Hardie Boys-ի հետ -Տիկին Մերի Հարտի եւս 1860-ական

թուականներուն Նոր Զելանդա հաստատում հայ ընտանիքի զաւակ է-: Յիշեալ հանդիպման մեզի ընկերացան Տէր եւ Տիկ. Յակոբ եւ Սալբի Ելտըզեան, եւ Տիար Մոն Զօհրապ - զարմիկը Տիկ. Մերի Հարտի Պոյզի-: Ընդհանուր Կառավարիչը եւ Ազնուաւիպ Տիկինը մեծ հետաքրքրութիւն ցուցաբերեցին Հայաստանի, Արցախի եւ Ափիւղքի հայութեան մասին տրուած տեղեկութիւններու նկատմամբ: Տիկին Պոյզը իր խոր գոհունակութիւնը յայտնեց որ առաջին անգամ ըլլալով հայ հոգեւորականի մը կը հանդիպի: Պատշաճ հիւրասիրութենէ ետք, լաւագոյն տպաւորութիւններով Ընդհանուր Կառավարիչէն ու Տիկինէն բաժնունեցանք:

Շբ. 10 յունիսի առաւօտուն Ուելինկթընի Անկլիքան Մայր Տաճարի մատուոյն մէջ Ս. Պատարագ մատուցեցինք ու քարոզեցինք. պատարագին ներկայ էին Ուելինկթընի մէջ բնակութիւն հաստատած հայորդիները, ինչպէս նաեւ Նեստորական եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Աբրահամ Բահանան: Պատարագի աւարտին հայաստանեայց եկեղեցւոյ ծէսին համաձայն օրհնեցինք Ծանօ Յակոբեանի եւ Սեդա Մուրատեանի միութիւնը, որոնք դեկտեմբեր 1999-ին պսակուած էին արդէն: Աւելի ուշ, եկեղեցւոյ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ հաւաք, ուր նուագով ու երգով հանդէս եկան փոքրիկներ Աննա եւ Ալեքսանտր Գրորմաթեան եւ մեծ մայր Գրորմաթեան, իսկ խօսքով հանդէս եկան Տիար Վարուժան Մուրատեան, Տիկին Սալբի Ելտըզեան եւ ապա կատարեցինք փակման խօսքը:

Թեմական այցելութեան ընթացքին միշտ շրջապատուած եղանք հայորդիներով. իսկ ժամանակի ներսը չափով առիթը ունեցանք ոմանց բնակարանները այցելել եւ օրհնել:

Կիր. 11 յունիսին, թեմական այցելութիւնը աւարտելով, Սիւնի, մեր պաշտօնատեղին վերադարձանք:

Այս այցելութիւնը գեղեցիկ առիթ հանդիսացաւ հայ հաւատքի եւ հայկական ոգիի գիտակցութիւնը վերանորոգելու Նոր Զելանդայի փոքրաթիւ հայութեան առօրեայ կեանքին մէջ:

Ահա ՀԱՅՈՒ ԲԵԿՈՐՆԵՐ Նոր Զելանդայի մէջ:

Աղան Արքեպ. Պալիօզեան
Առաջնորդ

Ո՞վ Պիտի Սրբէ Արցունքը՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ

Առաջին անգամն է որ գրիչը ձեռք առած, կ'անդրադառնանք հայրցի մը մասին, որ աւելի քան 45 տարիներ է ի վեր շատ խօստւած ու գրուած է: Հարց մը, որ ամէն օր տակաւ առ տակաւ կ'արիւնէ սիրտը՝ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ որեւէ զաւակի:

Քրիստոնէութիւնը՝ որպէս Պետական Կրօնք Հռչակման 1700-ամեակի սեմին, երբ արդէն սկսած են տօնակատարութիւններու շարքը..., երբ ամիսներ առաջ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներու Արեւելեան Թեմի Հայց. Եկեղեցւոյ Առաջնորդ Գեղշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան, երապարակաւ կը յայտարարէ, թէ 35 տարիներու Թեմերու միացման ժողովները ապարդիւն վիճակի յանգելով, վերջ մը գտած են, եւ ի վերայ այսր ամենայնի, երբ տակաւին երէկ՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս ՆՍՕՏՏ Արամ Առաջին, անդրադառնալով Հայց Առաք. Եկեղեցւոյ բաժնուած Թեմերուն, եկեղեցւոյ Ս. Խորաններէն կը յայտարարէր. «Այս Թեմը հիմնուած է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կողմէ, եւ հակակառնական է, հանդուրժելի չէ նոյն քաղաքին մէջ երկու Առաջնորդ ունենալը...», եւ սակայն 1700-ամեակի տօնակատարութիւններ կ'ըլլան այսօր հատուածական եւ ոչ միասնական, ակամայ կը մտաբերենք ֆրանսացի գրող Ժորժ Սամի (1804-1876) խօսքերը. «Ճշմարտութիւնը կ'սպարի շիւրակ հոգիներու մէջ եւ հեղինակութիւնը միայն մարտը շրթունքներու վրայ»:

Պերճախօսութեամբ՝ կարելի է հմայել ժողովուրդը, եկեղեցւոյ մէջ ծափեր խլել անոնցմէ..., միասնութեան խօսքերով հրապուրել զանոնք..., սակայն կարելի չէ ծածկել ճշմարտութիւնը, կարելի չէ քողարկել անցեալի տհաճ եւ տխուր դէպքերը՝ թէ ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս բաժնուեցաւ Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցին... (թէկուզ պարտադրաբար), թէ ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս տակաւ առ տակաւ նոր թեմեր կը բացուին տարբեր քաղաքներու մէջ, ու այս բոլորին տարբեր տարաւզ հագցնելով՝ օրուայ պահանջքին համեմատ: Սակայն ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԼՆ ծաղիկը՝ միշտ կը ծլի եւ իր գլուխը վեր կը հանէ հովէն:

«Որքան ալ խօսինք խորաններէն, բեմերէն կամ ժողովաւորահներէն, մեր ժողովուրդի կեանքին մէջ տակաւ աճող վերագարք-նումի երեւոյթին մասին, տակաւին թմբիլի մէջ ենք ամէն իմաստով: Որքան ալ ծրագրենք մեր կառայցներուն վերականգնումականացման աշխատանքները, մեր ազգային-եկեղեցական կեանքը իր բոլոր բնագաւառներով տակաւին չէ հասած կազմակերպական առողջ եւ արդիական մակարդակի: Տակաւին շա՛տ պակաս բան կայ, հետեւաբար չա՛տ ընելիք...»:

«Խիստ կարիքը ունինք հաւաքական լույք եւ հետետղական *ինքնաքննարկումի*, ճիշդ եւ ամբողջական *ախպահանաշումի*, եւ ամենէն հիմնականը, քաջութիւնը՝ *ինքնասրբագրումի*»:

Կեանքը կը ճահճանայ երբ *ինքնաքննարկումի*, ախտաճանաչումի եւ *ինքնասրբագրումի* շարունակական ընթացք մը չըլլայ ան»:

Վերոյիշեալ խօսքերը ընդգծուած բառերով, գրուած են 1985-ին, նոյնիքն Արամ Ա. Վեհափառին կողմէ, երբ ան առաջնորդն էր Լիբանանի Հայոց:

15 տարիներ անցած են այսօր իր առողջ դատողութենէն՝ ու ան գահակալն է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան: Սակայն ո՞ր օրուան կը սայասէ Նորին Ս. Օծութիւնը, քաջ գիտնալով որ «*կեանքը կը ճահճանայ, ու տակաւին թմբիկի մէջ ենք ամէն իմաստով*», ո՞ր է քաջութիւնը «*ինքնասրբագրումի, ինքնաքննարկումի, ախտաճանաչումի*»:

«*Յեղաշջումը՝ գողութիւնն է ժամանակին*», ու այս լաւ գիտէ Վեհափառը:

Լաւ գիտէ նաեւ իր նախորդին Երջ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին Պատգամ-Կտակը, երբ ան Լոս Անճելըսի մէջ պարագամեց.

«Նուիրականութիւններ կան, որոնք ոչ մէկ սակարկութեան առարկայ կրնան դառնալ, այդ նուիրականութիւններն են՝ Եկեղեցին, Հայրենիքը, Լեզուն, Գրականութիւնը, Մշակոյթը եւ մեր հոգեւոր վերածննդեան սրբազնագոյն օճախը՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը»:

Երջանկայիշատակ Հայրապետը, աւելի հիմնադրեց իր խօսքը շեշտը դնելով միասնականութեան վրայ..., երբ ըստ. «Եղբայրներ էինք մըրկաւ զատուած, մըրիկը գնաց, մենք հիմա շտաղդենք նոր մըրիկներ, կրկին բաժնուելու համար»:

Սակայն աւա՞ղ, Արամ Ա. Վեհափառի գահակալութեան օրով վերջ մը դրուեցաւ Նիւ Եորքի՝ միասնականութեան ծգտող ժողովմունքում:

«Սփիտքահայ մեր ներկայ գոյավիճակին այս ճակատագրական հանգրուանին մենք պէտքը ունինք ազգային մեր պատկանելիութեան արթնացումին եւ զօրացումին: Սկսած են թուճալ հայ ազգին մեզ կապող թելերը: Սկսած են գունաթափիլ մեր տոհմիկ աւանդութիւնները եւ ստուերոտիլ մեր մտաւոր եւ հոգեւոր սրժեքները: Անհատականը սկսած է աւելի կշռել քան ընդհանրականը: Մնայուն արժեքները սկսած են աւելի տալ մեր կեանքէն ներս խուժող գնալուն, մակերեսային ու ալիստեղծ «արժեքներուն» դիմաց:

Բաց դաշտ է մեր կեանքը աշխարհի բոլոր անկիւններէն փչող հովերում դիմաց, օտար աղբիւրներէն հոսող ջուրերում դիմաց»:

«Հայ ենք նոյն արիւնով, նոյն հաւատքով ու նոյն տեսիլքով»:
(Արամ Եպսկ. Քէշիշեան, Առաջնորդ Լիբանանի Հայոց, Տեղեկատու Լիբանանի Ազգ. Առաջնորդարանի, Բ. տարի 1985 էջ 6-7.)

Այնքա՞ն այծմեական, այնքա՞ն ճշմարիտ, այնքա՞ն կարեւոր, այնքա՞ն առողջ դատողութեամբ ըստած վերոյիշեալ խօսքերը, եկեղեցւոյ իշխանաւորի մը կողմէ, կը զարմանա՞նք թէ ինչպէ՞ս կը մնան միայն պերճախօս բառեր..., երբ Ս. Էջմիածինը արցունք կը

քափի ախօր, ի տես Հայաստանայց եկեղեցւոյ տակաւ թաժնուած թեմերուն..., ի տես հոգեւոր վերագարթնումի, հոգեւոր մշակոյթի բացակայութեան..., ի տես 1700-ամեակի տօնակատարութիւններու պիտակատրումին:

Հայց մեր զարմանքին պատասխանը գտանք Աստուածաշունչի Առակաց գլխքին մէջ: «Ան որ կը մշակէ՝ իր հողը՝ պիտի յազենայ հացով...» (Առակաց 12:11)

Իսկ ռ՝վ պիտի մշակէ Հայց. Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ միասնականութեան, հոգեւոր վերագարթնումի, հոգեւոր մշակոյթի հողը՝ եւ անխառն սիրով ու հաւատքով յազենցն տառապած եւ ուղեկորոյշ ժողովուրդը հայոց:

Ուղեկորոյշ ըսինք:

Որովհետեւ ինչպէ՞ս պիտի կրնանք բարձրանալ Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ սանդղիսներէն վեր, երբ ամէն օր, մեր ժողովուրդի փէշերէն վար կը քաշեն աղանդատրներու վոհմակները..., ի բացակայութեան Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ հզօրութեան:

Բաժնուած ենք, որ ուրիշնե՞ր տիրանան մեզի..., նոյնիսկ թափանցե՞ն մեր հաւատքի բերդէն ներս...:

Գայեթու այս վոհմակները, եթէ տունէ տուն կը շրջին երեկ սփիւղի մէջ, ախօր, աւա՛ղ թափանցած են մեր հայրենիքէն ներս, Առաքելական հօտերուն շուրջն են անոնք, իսկ մեր եկեղեցին իր թաժնուած թեմերով, անհանդուրժողութեան ոգիով, ճնշողութեամբ հոգեբանութեամբ, «պերճախօս թառերով», անմիասնական ոգիով, 35 տարի միայն լզեց «Միասնականութեան պաղպաղակը» ու... տպառեցաւ: Մինչ մենք ազգովին կը շարունակենք վճառել սուղ գինը՝ ուղեկորոյշ մեր զաւակներուն, մեր հոնտոր ու անհեղինակ ղեկավարներուն պատճառաւ:

Միասնականութիւնը ԲԱՅ ԴՈՒՌՈՒ մըն է, որ կը գտնեն ամանք՝ որոնք իսկապէս կը ՅԱՆԿԱՆ ներս մտնելու այդ դռնէն:

Սակայն աւա՛ղ..., միասնականութեան այդ ճամբէն մոլորեցան ամոնք՝ որոնք վարժ էին պերճաբանութեամբ միասնականութիւն քարոզելու եկեղեցւոյ Ս. խորաններէն եւ ծափեր խլելու հաւատացեալներէն:

1700-ամեակը խեղկատակութիւններու առիթ չէ, եւ պէտք չէ ըլլայ...:

Լոս Անճելլէսի մէջ, երբ Կիրակի, Մայիս 21-ին, Անթիլիասական թեմը, յատուկ հանդիսութեամբ, իր նորակազմ «Լուսաւորիչ» երգչախումբով կը նշէ Հայոց Քրիստոնէութեան Պետական Կրօնք Հռչակման 1700-ամեակը, հոգեկան ի՛նչ բաւարարութեամբ, յայտագրին մէջ՝ Գեօղոքիւն եւ Փառաբանութիւն կը տրուի Ամենակալին՝ ու կը յիշատակուի ամունը՝ միայն Սեփ Զանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, այդ ալ Ամենայն Հայոց տիրութեամբ:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին հիմնուեցաւ Քրիստոսի Առաքեալներ՝ Ս. Թադէոսի եւ Ս. Բարթողիմէոսի կողմէ, եւ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչի կողմէ, որպէս Ընդհանրական Հայրապետութիւն: Անժխառնի իրականութիւն է, որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութիւնը, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինն է: Այս հաստատումն վերջ, երբ 1700-ամեակի հատուածական այսպիսի հանդիսութիւններով, ու այժ ալ մեզի համար այնքա՛ն

նշանակալից 1700-ամեակի հանդիսութեան, ուր ո՛չ մէկ յիշատակում կը կատարուի Առաքելական Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի ԱՄՆԷԱՅՆ ՀԱՅՈՅ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻՆ, Նուիրապետական Աթոռներու՝ Երուսաղէմի եւ Կոստանդնուպոլսոյ Պատրիարքներուն..., այն ժամանակ ի՞նչ իմաստ ունի 1700-ամեակի սօճակատարութիւնները եւ կամ իրարու «Հոգեւոր եղբայր ի Քրիստոս» յորջորջումները...: Այս ի՞նչ հեզմանք է: Քրիստոնէական ի՞նչ սկզբունքներ:

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ սազանին մէջ Քրիստոնէայ մկրտուեցանք, խնդրելով Հաւատք, Յօյս, Մէր եւ Մկրտութիւն: Սակայն այս բառերը բառակցոյտ չեն, այլ մեր բովանդակ կեանքը հիմնադրելու այդ սկզբունքներուն վրայ: Եւ երբ մեր հոգիներուն մէջ կը չորնայ ծաղիկը հաւատքի, յոյսի ու սիրոյ, այն ժամանակ Հայց. եկեղեցւոյ այս տխուր իրավիճակին, ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ տակաւ կը մնայ ԾՈՒԴԱԿԸ՝ մեր Քրիստոնէութեան սկզբունքներէն հեռացումին:

Ու ճիշտ կ'ըսէ ՆՍՕՏՏ Արամ Ա. Վեհափառը՝ երբ իր խօսքին մէջ կը շեշտէ «*Բաց դաշտ է մեր կեանքը, աշխարհի բոլոր անկիւններէն փչող հովերուն դիմաց, օդաւ աղբիւրներէն հոսող ջուրերուն դիմաց*»:

Սակայն ո՞վ պիտի կառուցանէ Հոգեւոր Պատրիարք՝ բաց դաշտին շուրջ, պատուարելու հօտը եկեղեցւոյ:

«*Հեկավարը հրահանգ արշակողը չէ, այլ իրեն վստահուած գործին յառաջապահ անչը*», կը գրէ վեհափառը:

Սակայն աւա՛ղ որ իր խօսքը ու գործը չեն համապատասխաներ իրարու, ու ահաւասիկ անելի քան 45 տարիներէ ի վեր արցունք կը կաթի Հայց. Առաքելական եկեղեցւոյ պատերէն: Այն պատերէն որուն վրայ գրուած է Տիրոջ խօսքը «*Միրեցէ՛ք Ձմիւնեանս*»:

Պաղ պատերազմը վերջացած է այլեւս: Հայրենիքը ազատ է ու անկախ: Մեր ազգային ասանդական երեք կուսակցութիւններն անգամ՝ արմատ նետեցին Հայրենիքի մէջ: Եթէ անցեալին կաշկանդուած էր Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, Ստալինեան կապանքներով, ժամանակը փոխուած է այսօր: Ո՛չ մէկ եկեղեցական պատճառ կայ այլեւս եկեղեցին բաժնուած պահելու: Ժամանակն է՝ որ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը, որպէս Հոգեւոր Կեդրոնը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, վերատիրաւորայ իրմէ իւլուած իրաւունքներուն, եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը վերադառնայ իր մարտկոյն կարգավիճակին: Կրկին կը մէջբերենք Երջ. Գարեգին Ա. Հայրապետի խորիմաստ խօսքը. «*Նուիրականութիւններ կան, որոնք ոչ մէկ սակարկութեան առարկայ կրնան դառնալ*» եւ այդ մուրաւականութիւններէն մէկը շեշտեց Վեհափառը՝ «*Մեր հոգեւոր վերածննդեան սրբազնագոյն օճախը՝ Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինն է*»:

Այսօր ազգովին «պարտաձ» ենք, թե՛ հաւատքով, թե՛ յոյսով եւ թե՛ սէրով, եւ այս «պարտութեան» համար, առաջին հերթին պատմութեան առջեւ պատասխանատու են մեր եկեղեցւոյ առաջին սպասաւորները:

1700-ամեակին իսկ, ուրախ չէ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին, իր բոլոր Նուիրական Աթոռներով:

Մի՛ խաբէք դուք Ձեզ:

Ուրախութիւնը կը ժպտի՛, կը ծաղկի՛ հոն, ուր հաւատք կայ, յոյս կայ, ու՛ր կայ, հաւաքական աշխատանք կայ, հոգեւոր վերազարթնում կայ, հոգեւոր կեանք կայ, միասնականութիւն կայ, բաներ..., որ եթէ երեսութապէս մերք ընդ մերք պերճախօս բառերով, օրօրի նման երգ մը կը դառնան եկեղեցւոյ սպասաւորներու շրթներուն վրայ, հիմնականին մէջ սակայն, ամոնք բացակայ են այսօր մեզմէ:

Եւ այդ ուրախութիւնն է որ վառ կը պահէ պատրոյզը՝ հայու հոգիի կանթեղին..., սակայն աւա՛ղ որ այսօր տակաւ առ տակաւ տարբեր աղանդներ մտաք գործելով հայ տուններէն ներս՝ կը մարեն հոգիի պատրոյզը Հայց. Առաքելական Ուղղափառ Եկեղեցւոյ զաւակներուն: Ու այս բոլորը ի լուր Հայց. եկեղեցւոյ բանիմաց եւ պերճաւորան սպասաւորներու: Որովհետեւ բացակայ է մեր մէջէն երկխոյզ Տիրաջ:

«Տիրոջ երկիւղն է իմաստութեան հիմը, միտքն է, որ կու տայ Սուրբ բաներու ճանաչումը, եւ ամողջ միտք ունեցողներուն տրուած է օրէնքներուն իմացութիւնը» կ'ըսէ Առակաց գիրքը (9:10)

1869 Յունուար 18-ին, Տարօնի Եպիսկոպոս, Սյրտիչ Վ. Խրիմեան, Պիոս Թ. Պապի եկեղեցւոյ միութեան երաւոր նամակին մէջ, հետեւեալ խորհուրդը կու տայ...:

«Ուրեմն եթէ իսկապէս, Ս. Պետրոսի յաջորդը կը սիրէ եկեղեցւոյ միութիւնը, թող ան ելլէ Վատիկանի Պալատէն, Յունաց Ընդհանուր Հայրապետը Պոլսոյ Ֆէնէրի պատրիարքարանէն, Սուրբ Թադէոսի յաջորդը՝ Էջմիածնի վեհարանէն, մէկոյի թողով քաղաքական նկատաւորումները, առաքելական մախաղով եւ Քրիստոսի խոնարհութեամբ երթան Երուսաղէմ, հաւաքուին աշխարհամուտ Տաճարին մէջ, այն Գերեզմանաքարին մօտ, որ Միսկ Տիեզերական եկեղեցւոյ Վէճն ու Անկիւնաքարն է:

Որչա՛փ ցանկալի պիտի ըլլար որ այս քարին առաջ ոխտէին ու միասնային Առաքելական յաջորդները եւ հոն խմբագրէին տիեզերական ժողովի հրապարագիրը»: (Սիւն, թիւ 7-8-9, 1999, էջ 378)

Երջ. Խրիմեան Հայրապետին խօսքերուն հետեւելով կ'եզրափակենք մեր խորհրդածութիւնները ըսելով:

«Եթէ իսկապէս մեր եկեղեցւոյ առաջին սպասաւորները կը սիրեն եկեղեցւոյ միութիւնը, թող Ս. Էջմիածնի եւ Անթիլիասի զահակաւները դուրս գան իրենց վեհարաններէն, Երուսաղէմի եւ Պոլսոյ Պատրիարքները՝ իրենց պատրիարքարաններէն եւ Հայաստանեայց եկեղեցւոյ իշխանաւորները իրենց ստացնորդարաններէն եւ բոլորը Երջ. Խրիմեան Հայրապետի խորհուրդին անսալով՝ մէկոյի թող ձգեն քաղաքական նկատաւորումները, առաքելական մախաղով եւ Քրիստոսի

խոնարհութեամբ երթան Երուսաղէմ, հաւաքուին Քրիստոսի Լոյս Գերեզմանաքարին մօտ, որ Միակ Տիեզերական Վէմն ու Անկիւնաւքարն է»:

Ու ինչպէս կ'ըսէ Երջ. Հայրապետը, «Որչափ ցանկալի պիտի ըլլար որ այս քարին առաջ ուխտէին ու միանային» մեր եկեղեցւոյ իշխանաւորները, եւ հոն սրբէին արցունքը Հայ Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ, ու հոն վերջապէս խմբագրէին մեր եկեղեցւոյ ազգային կանոնադրութիւնը եւ Քրիստոսի սիրով՝ տոգորէին ու ջերմացնէին առում իրենց հայ բնկորներու:

«ԶԻ ԼՈՅՄՆ ԱՆՏԵՍ ԻՄԱՆԱԼԻ, ՄԱՔՈՒՐ ՀՈԳԻՈՅ ՏԵՄԱՆԵԼԻ», կ'ըսէ շարականը:

Ու երբ մաքուր սրտով ու հոգիով, խոնարհութեամբ ու հեղութեամբ, ընդունինք Լոյսը Քրիստոսի, որ անջնջելի կնիքն է Եղբայրութեան ու Հաշտութեան, յայնժամ միայն՝ մեր Եկեղեցւոյ Իշխանաւորները կրնան բարի օրինակը ըլլալ՝ Քրիստոնէութեան Տիեզերական Հաշտութեան եւ Միութեան ի Քրիստոս եւ Բարի Հովիւին օրինակով, շարունակելու Առաքելութիւնը մեր Ուղղափառ Ս. Եկեղեցւոյ, յանուն Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ սլայծառացման եւ հաւատացեալ զաւակներու փրկութեան:

Յիշենք Մեր Փրկչին՝ Յիսուս Քրիստոսի Պատգամը...

«Եկէք ինձի, բոլոր յոգնած ու բեռնաւորուածներ, եւ ես ձեզ պիտի հանգչեցնեմ: Իմ լուծս ձեր վրայ առէք, եւ ինձմէ տրովեցէ՛ք որ հեզ եմ ու սրտով խոնարհ, եւ ձեր անձերուն հանգստութիւն պիտի գտնէք, վասնզի իմ լուծս քաղցր է, եւ իմ բեռս թեթեւ», (Մատթէոս 11:28):

ՆԱՀԱՊԵՏ ՄԵԼԻՔՆԵԱՆ

ՀԱՄԱՅՆ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴ Տ. ԽՐԻՍՏՕՏՈՒԼՈՍ ԱՐԲԵՊԻՍԿՈՍՈՍԻ ԱՅՅԸ ԵՐՈՒՍԱՂԵՄ

Հինգշաբթի, 24 Օգոստոսին, Յունաստանի Առաջնորդ Գերապատիւ Տ. Խրիսթոսուլոս Արքեպիսկոպոս իր հետեւորդներով այցելեց Հայոց Պատրիարքարան, 25 Օգոստոս, Ուրբաթ երկուշաբթի ժամը 7ին: Վանքի Աւագ դուռէն դիմաւորուեցաւ Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Սպս. Մանուկեանի, եւ Միաբանութեան եւ ժառանգաւորաց վարժարանի ուսանողութեան կողմէ, «Հրաշափառ» եւ «Ուրախ Լեր» շարականներու երգեցողութեամբ, առաջնորդուելով դէպի Ս. Յակոբ Գլխադրի մատուղը եւ Աւագ Խորանը:

Լուսարարապետ Արքագանի «Բարի Գալուստի» եւ Տանարի մասին բացատրական խօսքերէն յետոյ, հիւրերը Քափօրով առաջնորդուեցան Պատրիարքարան, դիմաւորուելով Պատրիարք Արքագան Հօր կողմէ:

Հիւրասիրութեան ընթացքին Պատրիարք Արքագան Հայրը իր եւ Արքոց Յակոբեանց Միաբանութեան գոհունակութիւնը յայտնեց՝ Յունաստանի Հոգեւոր Պետին այցելութեան համար Սրուսաղէմ եւ Արքատեղիները, շեշտելով կարեւորութիւնը ուխտագնացութեանց եւ Քրիստոնեայ Հոգեւոր Պետերու ներկայութեան Սուրբ Երկրին մէջ: Անդրադարձաւ մեր երկու Եկեղեցիներու պատմական յարաբերութեանց եւ Հայ Գիրքերու Գիւտով Աստուածաշունչի եւ եկեղեցւոյ Հայրերու գրութեանց թարգմանչական աշխատանքներուն: Իսկ Հայ Ժողովուրդի երախտագիտական զգացումներուն իրրեւ շարժառիթ յիշեց Հայ ցեղապաշտութեան եւ Զմիւտնիոյ երկիւզման հետեւանքով Հայ որբերու ապաստան գտնելը Յունաստանի, մանաւանդ Գործուի հիւրընկալ ակներուն:

Գեր. Տ. Սրիստոսուլոս Արքեպիսկոպոս շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եւ

Արքեպիսկոպոս Տ. Խրիսթոսուլոս, իր հետեւորդներով այցելեց Հայոց Պատրիարքարան, 25 Օգոստոս, Ուրբաթ երկուշաբթի ժամը 7ին: Վանքի Աւագ դուռէն դիմաւորուեցաւ Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Սպս. Մանուկեանի, եւ Միաբանութեան եւ ժառանգաւորաց վարժարանի ուսանողութեան կողմէ, «Հրաշափառ» եւ «Ուրախ Լեր» շարականներու երգեցողութեամբ, առաջնորդուելով դէպի Ս. Յակոբ Գլխադրի մատուղը եւ Աւագ Խորանը:

Լուսարարապետ Արքագանի «Բարի Գալուստի» եւ Տանարի մասին բացատրական խօսքերէն յետոյ, հիւրերը Քափօրով առաջնորդուեցան Պատրիարքարան, դիմաւորուելով Պատրիարք Արքագան Հօր կողմէ:

Հիւրասիրութեան ընթացքին Պատրիարք Արքագան Հայրը իր եւ Արքոց Յակոբեանց Միաբանութեան գոհունակութիւնը յայտնեց՝ Յունաստանի Հոգեւոր Պետին այցելութեան համար Սրուսաղէմ եւ Արքատեղիները, շեշտելով կարեւորութիւնը ուխտագնացութեանց եւ Քրիստոնեայ Հոգեւոր Պետերու ներկայութեան Սուրբ Երկրին մէջ: Անդրադարձաւ մեր երկու Եկեղեցիներու պատմական յարաբերութեանց եւ Հայ Գիրքերու Գիւտով Աստուածաշունչի եւ եկեղեցւոյ Հայրերու գրութեանց թարգմանչական աշխատանքներուն: Իսկ Հայ Ժողովուրդի երախտագիտական զգացումներուն իրրեւ շարժառիթ յիշեց Հայ ցեղապաշտութեան եւ Զմիւտնիոյ երկիւզման հետեւանքով Հայ որբերու ապաստան գտնելը Յունաստանի, մանաւանդ Գործուի հիւրընկալ ակներուն:

Գեր. Տ. Սրիստոսուլոս Արքեպիսկոպոս շնորհակալութիւն յայտնեց իրեն եւ

իր հետևորդներուն ցոյց տրուած չերմ ընդունելութեան համար, անդրադարձաւ Երուսաղէմի հետ կապուած ներկայ կացութեան, եւ երեւի միաստուածեան կրօններու համակեցութեան կարեւորութեան, մաղբելով որ խաղաղութեան, արդարութեան եւ ապահովութեան անունով յառաջ տարուող աշխատանքները արդիւնատուին, եւ պատերազմի եւ սպաննութեանց սպառնալիքներէն ազատ

ապրին գալի՜ք սերունդները: «Հայ ժողովուրդին պէս, մենք եւս անցած ենք կոտորածի եւ հալածանքի փորձառութիւններէն», ըսաւ Սրբազան Հիւրը:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, սատակի վրայ հայեղեմով արձանագրուած «Հայր Մերի» յուշանուէր մը յանձնեց Սրբազան Հիւրին, որմէ ստացաւ 2000 ամեակի առիթով պատրաստուած խաչածէս մետալ մը Քրիստոսի դիմանկարով:

Վ.Մ.

ՈՒՆՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ

Աստրալիոյ եւ Նոր Զելանտայի Առաջնորդարանը Քրիստոսի Ս. Ծննդեան 2000-ամեակի ծիրէն ներս ուխտագնացութիւն մը կազմակերպեց դէպի Յորդանան, Ս, Երկիր ու Երուսաղէմ եւ տեւեց յուլիս 3-17 օրերուն: Ուխտագնացութիւնը առաջնորդեց Առաջնորդ Ս. Հայրը, որուն մասնակցեցան 24 ուխտաւորներ -ներառեալ Նորայր Քահանայ Բաթանեանը:-

Ուխտաւորներ մեկնումի օրը հաւաքուեցան Սիտնիի Ս. Յարութիւն եկեղեցի, ուր բարի ճանապարհորդութեան համար արարողութիւն տեղի ունեցաւ ու ապա խումբը օդակայան մեկնեցաւ, ուր ճամբայ ելլելով յուլիս 4-ի առաւօտուն Տուպայ հասաւ. ցերեկը հիւրանոց անցնելէ ետք, ճամբան շարունակեց դէպի Ամման: Հոս խումբը դիմաւորուեցաւ ու Տանա Փազա հիւրանոցը տեղաւորուեցաւ:

Յաջորդ օրը յուլիս 5-ին, խումբը այցելեց Նաբա լեռ, ուր Մովսէս Մարգարէն բարձունքէն դիտեց Աւետեաց երկիրը, Մատապա՝ Յունաց եկեղեցին, ուր կը գտնուի Պաղեստինի մոզայիքը, Քարաթ՝ ուր կը գտնուի խաչակիրներու ժամանակէն մնացած բերդ-ամրոցը, Մովսէս Մարգարէի ակը, ուր գաւազանը ժայռին զարնելով, Աստուծոյ հրաշքով ջուր շնորհուեցաւ հրեայ ժողովուրդին, Ահարոնի գերեզմանը եւ հնագիտական արժէք ունեցող Փեթրա քաղաքը, ուր եւ խումբը գիշերեց Փեթրա Փազա հիւրանոցը:

Յաջորդ առտու կանուխ խումբը այցելեց Փեթրա քաղաքի պատմական եւ հնագիտական շուկան, զանձատունը -սուք, խազան- եւ շրջակայքը: Յետ միջօրէին խումբը Երուսաղէմ հասաւ, ուր 6 օրեր անցուց Երուսաղէմ, այցելելով Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան, Երուսաղէմի Ս. Աստուածածնի, Ս. Յարութեան Տաճարները, Զիթենեաց կամ Համբարձման լեռը, Խաչի մանապարհը եւ այլ Քրիստոսակոյս վայրեր. Լացի Պատն ու Մեծ մզկիթը: Խումբը առիթ ունեցաւ ամբողջ օր մը անցնելու Հայոց Վանքը, ուր այցելեց սրբատեղիներն ու վանքի հաստատութիւնները. ներկայ եղաւ շաբաթ երեկոյեան

կիրակմտի արարողութեան, որուն նախագահեց Երուսաղէմի Ս. Աթոռի Պատրիարք, Ամենապատիւ Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանը. արարողութեան աւարտին խումբը այցելեց Պատրիարքարան եւ արժանացաւ Պատրիարք Ս. Հօր կողմէ ընդունուելու. նոյն երեկոյեան վանքի սեղանատան մէջ խումբի անդամները սեղանակից դարձան Պատրիարք Ս. Հօր ու Սրբոց Յակոբեանց Զինուորեալ Միաբանութեան անդամներուն:

Կիր. 9 յուլիսին, Թեմիս Առաջնորդ, Գերշ. Տ. Աղան Արքեպս. Պալիօզեանի հանդիսապետութեամբ վանքի միաբանութիւնը մուտք գործեց Ս. Յարութեան Տաճար, ուր տաճարի երկրորդ Գողգոթայի հայկական բաժնին մէջ Ս. Պատարագը մատուց Արժ. Տ. Նորայր Քհնյ. Բաթանեան եւ քարոզեց Թեմիս Առաջնորդ Ս. Հայրը: Խումբի անդամները Ս. Հաղորդութիւն ստացան:

Յետ միջօրեին, Ս. Յարութեան Տաճարին մէջ, տեղի ունեցած թափօրի հանդիսապետութիւնը կատարեց Նորայր Քհնյ. Բաթանեանը, առիթ ունենալով վերանորոգելու իր հաւատքը, Գիւտ Խաչի, Գողգոթայի, Պատանատեղիի եւ Ս. Գերեզմանի առաջ:

Գշ. 11 յուլիսին, խումբը Երուսաղէմէն ճամբայ ելաւ դէպի Յոպպէ -Եաֆա-, Թէլ ավիլ, Պաղեստինեան Կեսարիա ու Հայֆա, ուր այցելեց Եղիա Մարգարէի քարայրը. այնտեղէն անցնելու Տիբերիա-Գալիլիա:-

Յաջորդ օրը խումբը այցելեց Կանա, Քրիստոսի առաջին հրաշքի վայրը, ուր հարսանիքի ընթացքին ջուրը գինիի վերածեց, Նազարէթ քաղաքը՝ Աւետման եկեղեցին ու Ս. Ընտանիքի եկեղեցին, Թափոր լեռը՝ Քրիստոսի Այլակերպութեան վայրը եւ Յորդանան գետ:

Յուլիս 13-ին խումբը նաւային ճամբորդութիւն կատարեց Գալիլիոյ ծովուն վրայ, հետեւելով Քրիստոսի ծովային ճամբորդութեան, գործունէութեան ու հրաշքներուն. ապա այցելեց Կափառնայումի տաճարը, ուր Յիսուս Քրիստոս յաճախ կը քարոզէր, Պետրոս Առաքեալի տունը, Հացերու եւ Ձուկերու բազմացման վայրը, Երանութեան լեռը, ուր Քրիստոս Լեւան Բարոզը խօսեցաւ եւ այլ սրբազան վայրեր:

Ուր. 14 յուլիսին խումբը Ամման վերադարձաւ ու ճամբու վրայ այցելեց յիշարժան ու տեսարժան վայրեր. Տանա Փլազա հիւրանոց գիշերելէ ետք խումբը ճամբայ ելաւ յուլիս 15-ին ու Սիտնի ժամանեց 17 յուլիսին:

Ամմանէն ետք խումբի անդամներէն ոմանք այցելեցին Եգիպտոս, Սուրիա եւ Լիբանան. օգոստոս ամսու կէսերուն ողջամբ Սիտնի ժամանեցին:

Կիր. 20 օգոստոսին խումբը եկեղեցւոյ սրահը հաւաքուեցաւ, ուր նկարներ ու յուշեր փոխանակեցին իրար հետ:

Քրիստոսի Ծննդեան 2000-ամեակի ծիրէն ներս Առաջնորդարանիս կազմակերպած Ուխտագնացութիւնը, մասնակիցներու հոգիին, սրտին ու մտքին մէջ դրոշմեց Ս. Երկրի ու Հայ Երուսաղէմի կարեւորութիւնը, որոնք բոլորն ալ հաւատքով վերանորոգուած վերադարձան հոգեւորօգ ուխտագնացութենէն:

Այս առիթով կու գանք մեր շնորհակալութիւնը յայտնելու Օր. Անի Իսկէնտէրեանին, որ առաջնորդարանիս ներկայացուցիչը հանդիսացաւ Խմարաթ ընկերութեան հետ կազմակերպելու ուխտագնացութիւնը:

Ուխտը կատար եւ ընդունելի ըլլայ ուխտաւորներուն:

Ուխտաւոր մը

ՈՒԽՏԱԿՈՐՈՒԹԻՒՆ

Քաջալերական է տեսնել ուխտաւորական խումբերու յաճախումը սրբավայրերուն եւ Հայ Երուսաղէմի հոգեւոր ժառանգութեանց:

Տարեցներու խումբերու կարգին հայ երիտասարդներու ուխտագնացութիւնը աւելի դաստիարակիչ բնոյթ կը ստանայ:

Օտար խումբեր աւելի յաճախ կ'այցելեն Սրբոց Յակոբեանց Մայր Տաճարը, ներկայ գտնուելով ամենօրեայ պաշտամունքներուն:

- Յուլիս 10-16ին, 25 հայ ուսանող պատանիներու խումբ մը, Նիւ Եօքէն, առաջնորդութեամբ Հոգ. Տ. Անուշաւան Մ. Վրդ. Դանիէլեանի ուխտի եկան Երուսաղէմ, եւ ընկերակցութեամբ Միաբանութեան անդամներէն Տ. Աւետիս Աբղ. Իփրանեանի, այցելեցին սրբատեղիներն ու Սուրբ գրական տեսարժան վայրեր, ստանալով պատմական տեղեկութիւններ եւ բացատրութիւններ: Մասնակցեցան պաշտամունքներուն՝ Ս. Յարութեան Տաճարէն ներս կէս-գիշերուան Ս. Պատարագին եւ շաբաթական քափօրին, եւ Շաբաթ Յուլիս 15ին Տ. Անուշաւան Մ. Վրդ. Դանիէլեանի մատուցած Ս. Պատարագին, Մայր Տաճարի Ս. Մակարայ մատուռին մէջ: Նաեւ Բեթղեհէմի Ս. Մննդեան խորային մէջ: Եւ Սրբազան Պատրիարք Հօր հետ մտերմիկ տեսակցութիւն ունեցան Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ:

- Օգոստոս 11-20, Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան Թեմի 23 Մովսէրէն ընտրուած 60 երիտասարդներ գլխաւորութեամբ Տ. Մարտիրոս Քհնյ. Զեւեանի եւ Տ. Վազգէն Քհնյ. Գուգուեանի եւ իր Երեցկին Արփիին, ուխտի եկան Երուսաղէմ:

Խումբին մէկ մասը կը բաղկանար 18-18 տարեկան պատանիներէ, տարեց անձներու հսկողութեան ներքին, եւ երկրորդ

մասը 19-27 տարեկան չափահասներէ ուրիշ տարեցներու ընկերակցութեամբ:

Այս խումբին եւս, Միաբանութեան անդամներէն Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան եւ Տ. Բագրատ Աբղ. Պուրմէճեան սրբատեղիներու մասին բացատրութիւններ տուին: Իսկ խումբը մասնակցեցաւ պաշտամունքներուն, երբ Տ. Մարտիրոս Քհնյ. Զեւեան պատարագներ մատուցեց Կիրակի 18 Օգոստոսին Ս. Յարութին, մեր վերնամատրան մէջ ուր ըստ աւանդութեան խաղողի օրհնութիւն կատարուեցաւ: Երկուշաբթի, 14 Օգոստոսին, առաւօտեան ժամը Յին Ս. Յարութեան Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Զորեքշաբթի 16 Օգոստոսին, Բեթղեհէմ, Քրիստոսի Ս. Մննդեան Այրին մէջ: Նաեւ երբ Տ. Վազգէն Քհնյ. Գուգուեան պատարագեց՝ Շաբաթ, 12 Օգոստոսին Մայր Տաճարի Ս. Դլխաղրի մատուռին մէջ: Կիրակի 18 Օգոստոսին, առաւօտեան ժամը Յին, Քրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Խումբին տեղեկատու դաստիարակն էր Ս. Ներսէս Աստուածաբանական վարժարանի Ակադեմական Տնօրէն Տէր. Աբրահամ Թէրեան:

Երիտասարդները առիթ ունեցան Հ.Ն.Միութեան եւ Հ.Մ.Ը.Միութեան ակումբներուն մէջ հիւրասիրութեամբ հանդիպումներ ունենալու մեր համայնքի երիտասարդութեան հետ: Ներկայ գտնուեցան Ե.Հ.Բարեպարական Միութեան նախագահներ Մանուկներու Ամառնային դասընթացի վակման հանդէսին:

Նաեւ ժառանգաւորաց Վարժարանի աշակերտութեան հետ Պատէթ-Պօլի եւ Զուր-Պօլի երկու մրցումներ կազմակերպեցին, առաջինին մէջ յաղթական, իսկ երկրորդին մէջ պարտուած դուրս գալով: Այս առիթով, ժառանգաւորաց Վարժարանի

սրահին մէջ ստրվեցան Սրբոց Թարգմանչաց «Որք Զարդարեցին» շարականի երեք տունները, եւ Պասէէ-պօլի մրցումին բացումը շարականի երգեցողութեամբ կատարեցին, ներկայութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր, Միաբանութեան եւ ժողովուրդին, խաղաղայրի գիշերային յոյսերու ներքեւ: Մրցումէն յետոյ

հիւրասիրութիւն տեղի ունեցաւ նոյն սրահին մէջ:

Օգոստոս 19ին, իրենց ժամանումին եւ Օգոստոս 19ին իրենց մեկնումին առիթով, երիտասարդները հանդիպում ունեցան Պատրիարք Սրբազան Հօր հետ, Պատրիարքարանի մէջ:

Վ. Մ.

ԱՄՍՎԵՐՋԻ ՀԱՆՂԵՄՆԵՐ

Ա. Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի

Մանկապարտեզի Ամսվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Շաբաթ 27 Մայիս 2000, յետ միջօրէի ժամը 5ին ժառանգաւորաց վարժարանի սրահին մէջ, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր: Ծաղիկ դասարանէն շրջանաւարտ մանուկներ ստացան իրենց վկայականները փոխադրուելու համար նախակրթարանի բաժինը: Երգի, պարի, արտասանութեան աշխոյժ յայտագիրով գումարանցուցին իրենց ծնողները եւ ներկաները:

Նախակրթարանի եւ երկրորդական վարժարանի շրջանաւարտից ամսվերջի հանդէսը տեղի ունեցաւ Շաբաթ 6 Յունիս 2000, յ.մ. ժամը 7ին, նախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր եւ քաջայերիչ ներկայութեամբ Միաբանութեան անդամներուն, եւ աշակերտութեան հարազատներուն եւ համայնքի անդամներուն:

Վեց շրջանաւարտ ուսանողուհիներ մշակութային կոկիկ յայտագիր մը գործադրեցին, Գեղորգ Էմինի «Յաւերժի մամորդը» երկէն հատուածներ արտասանելով, մասնակցութեամբ նախակրթարանի աշակերտներու երգեցողութեան: Հինգ լեզուներով (Հայերէն, Անգլերէն, Արաբերէն, Եբրայերէն եւ Ֆրանսերէն) ուղերձներ կարդացին իրենց դպրոցական յիշատակները, երախտագիտութիւնը եւ ապագայի յոյսերը եւ խոստումները

պատմելով: Ստացան իրենց վկայականներն ու մրցանակները: Մասնաւոր մրցանակներ հաստատուած են Ամերիկայի Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Սանուց Միութեան կողմէ, հանգուցեալ ուսուցիչներ Պր. Սեդրակ Պադոյեանի եւ Օր. Տիգրանուհի Նալպանտեանի յիշատակին, նաեւ Օր. Իսկուհի Քասախեանի կողմէ Տիկին Արսինէ Քասախեանի յիշատակին, եւ Լոնտոնէն «Պերմ եւ Պէաթրիս Սանտրունի» հիմնադրամի անունով, խնամակալ Տիար Կարպիս Սայեանի կողմէ:

Վարժարանի Հոգ. Տ. Թեոդորոս Արք. Զաքարեանի տարեկան տեղեկատուութեամբ եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր գնահատական խօսքերով եւ շրջանաւարտներու ուղղեալ քաջակերպութեան խօսքերով, եւ «Հայր Մեր» խմբական երգեցողութեամբ, ներկաները մօտեցան շրջանաւարտներուն, գանձեք շնորհաւորելու:

Հանդէսին յաջորդող շաբաթներուն, Հայ Օգնութեան Միութիւնը 5 Յունիսին, Հայ Երիտասարդաց Միութիւնը 14 Յունիսին եւ Երուսաղէմի Հայ Բարեսիրական Միութիւնը 16 Յունիսին, իրենց ակումբներուն մէջ պատուասիրեցին Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանէն եւ այլ վարժարաններէ շրջանաւարտ Հայ ուսանողներ:

Բ. ԺԱՌԱՆԳԱԿՈՐԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԾԱՅԱՐԱՆԻ

Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի Ամսվերջի Հանդէսը տեղի ունեցաւ 10 Յունիս, Շարաք երեկոյին, ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ, նախագահութեամբ Սրբազան Պատրիարք Հօր:

Մշակութային յայտագրին մէջ, աշակերտներ մաս առին խմբերգներով, մեներգով, նուագով, արտասանութեամբ: Տարեկան տեղեկագիրը կարդաց Պր. Սասուն Վարդանեան, ներկայացնելով Ընդհանուր կենցաղը եւ կրթական կեանքը աշակերտուհան: Ժառանգաւորաց Վարժարանի Զ. Դասարանէն շրջանաւարտ երկու աշակերտներէն Յովնան Պաղտասարեան, իր եւ իր դասընկեր Վիրապ Պետրոսեանի

անունով, ուղերձ մը կարդաց, ինչպէս նաեւ Ընծայարանէն մէկ շրջանաւարտ Արման Սրկ. Մինասեան, եւ իրենց երախտագիտութիւնը յայտնեցին վանական իշխանութեան եւ դաստիարակներուն, իրենց ջամբուած դաստիարակութեան համար, խոստանալով պատրաստուիլ հոգեւոր ծառայութեան, նուիրուելու համար Ս. Աթոռոյս եւ սրբատեղեաց բարգաւաճման սրբազան նպատակներուն:

Վկայականներու եւ մրցանակներու քաշխումէն, եւ Պատրիարք Սրբազան Հօր յորդորական խօսքէն, եւ Ս. Աթոռոյս «Օրհնեցէ՛ գՏէր» մաղթերգէն յետոյ, հանդէսը աւարտեցաւ «Հայր Մեր»ի խմբական երգեցողութեամբ:

Գ. ԱՄՍՈՒՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆՔԱՑՔ

Երուսաղէմի Հայ Բարեսիրական Միութեան վարչութիւնը, գործակցութեամբ Հ.Յ.Միութեան եւ Հ.Մ.Ը.Միութեան նախաձեռնեց ամառնային դասընթացք մը հայ մանուկներու եւ պատանիներու համար, ակումբին սրահին եւ շրջափակին մէջ: Երկու ամսուան դասընթացքը սիրայօժար նուիրումով կազմակերպեցին եւ փակման հանդէսով (Օգոստոս 16ին) աւարտին հասցուցին Տիկին Մարօ Զաքարեան եւ Օր. Անուշ Յակոբեան: Վաթսուն աշակերտներ սորվեցան արտասանութիւններ, խմբական երգեր, եւ իւրաքանչիւրին հետաքրքրութեան համաձայն կատարեցին ձեռնային աշխատանքներ, գծագրութիւններ,

որոնք ցուցադրուեցան փակման հանդէսին եւ հիւրասիրութեան ընթացքին:

Յուլիս 12ին Պատրիարք Սրբազան Հայրը այցելեց Բարեսիրական ակումբը, ակնմատես եղաւ աշակերտներու աշխուժութեան եւ տարած աշխատանքներուն, եւ Օգոստոս 16ի երեկոյեան փակման հանդէսին իր գոհունակութիւնը յայտնեց ձեռք բերուած յաջողութեանց համար, եւ գնահատեց վարչութեան նախաձեռնութիւնը Ատենապետութեամբ Պր. Կարապետ Յակոբեանի, ապահովելով գործակցութիւնը Հ.Յ.Միութեան եւ Հ.Մ.Ը.Միութեան վարչութեանց:

Ն.Ն.

The Sts. Tarkmanchats Armenian Secondary School, Jerusalem

By Y.H. Dickranian

The Sts. Tarkmanchats Armenian (Holy Translators') School in Jerusalem was built on the heights of Mount Zion in the year 1929 in the days of His Beatitude, the late Patriarch Yeghishé Tourian, homage to his memory and to all those who had the vision of creating this school.

It was then an elementary school. During the British Mandate, its student population was 700. Now this figure has dwindled to 150, the community itself having shrunk considerably, by the emigration of many families who have chosen to resettle in safer havens on foreign shores.

In 1953, the Secondary Department was added, class by class, through the untiring efforts of His Grace, Bishop Guregh Kapikian, and in 1957, the school gave its first graduates from the Secondary Department. Nothing was more difficult, more exhausting, more exacting than the start of our Secondary department's first crucial years. So far, we have had around 400 graduates from the secondary department - boys and girls, half of whom have furthered their higher studies either in the country or abroad; many have distinguished themselves in medicine, engineering, law, education and in other areas. This year, we celebrate an important milestone, the 70th anniversary. It is time to reflect on our past achievements and prepare for further challenges that lie ahead. For the past 70 years now it has been shining brightly like a beacon of hope, guiding generation after generation the children of our nation. It is a fountain of knowledge operating on a par with all other schools in the area; it is the greatest blessing to the Armenian Community - a vibrant force, throbbing and pulsating with life, that plays a vital role in its contribution towards the preservation and propagation of our Armenian cultural heritage; in addition to safeguarding the national identity of the members of our Armenian Community. Besides, it imparts knowledge to our students, helps to mould their character, to form their personality and to instil in them a sense of individual worth and self-confidence, all this helps them to wage and win the battle of life, which is one long strife, in which only the fittest survive. The Tarkmanchats offers its students the unique prerogative of learning side by side with other languages and sciences, their golden mother tongue, and to perpetuate it. We see to it that our children are imbued with a healthy atmosphere, impregnated with a pure national spirit. The mission of all Armenian schools in the diaspora should be to save the Armenian Language from extinction. This is our sacred mission.

In addition to this, our objective has been to supply our students with a sound education and the prerequisite qualifications that constitute the necessary ground-work for higher learning and education. Also our aim has been to impart the type of education that should enrich the lives of our students, and widen their horizon. Over and above this, we prepare our students for the (G.C.S.E.) previously known as the (G.C.E.) Examination, which qualifies the bearer of this diploma admission to any university to enable him further his higher studies; in the final analysis, nothing can be more rewarding than the education of our youth, as they are the key to the survival of the Armenian nation.

Year in year out, a new batch goes to join the long caravan of our graduates, thus adding one more ring in the long golden chain - they are the pride of our community and nation wherever they may be.

Our message to our graduates has been to infuse in their heart a profound love for our fatherland, our mother tongue, its rich legacy and priceless national heritage, to spare no efforts in upholding its national interests, as now, more than ever before, it stands in need of brave, dynamic, educated, and dedicated young ladies and gentlemen.

We are infinitely grateful to His Beatitude, Archbishop Torkom Manoogian, our patriarch, for his positive stand and keen interest in the educational life of our school; he closely supervises our work and spares neither time nor energy, and never denies his moral and material assistance towards the well-being of our school; he has been instrumental in the introduction of several reforms in the school.

A special word of gratitude to all those who have steered this vessel, and to all those devoted teachers who have served with the utmost dedication the children of our nation. Their work, more than a job, is a lofty mission. A good number of these teachers have departed from us for good, but their memories shall remain forever immortal.

Teaching is the most sensitive task, the most humanitarian calling that far transcends any other vocation. However, there is a distinct line of separation between teaching and education: teaching implies the imparting of knowledge, education on the other hand, deals with moulding the character, edifying a child, and preparing him for life after school. Education is a lifelong process, it starts at home, but schools are an extension of the education the foundations of which are laid at home. Home alone, school alone, cannot assume the full brunt of the responsibility of a child's education, only a preconcerted co-operation between the two can help shoulder successfully this noblest of all callings, especially in these days of a polluted moral and spiritual atmosphere, it is therefore incumbent on both - parents and teachers - to constantly co-ordinate their efforts.

Also, our whole-hearted gratitude is due to all the magnanimous and noble-hearted benefactors and benefactresses whose spontaneous assistance, both moral and material, has been vital for the running of the school. May the Almighty reward them in their unwavering commitment to help us confront and surmount the formidable financial challenges. Indeed to keep Armenian schools running in the diaspora in the face of a host of hurdles is a herculean task.

Last but not least, our love and greetings go to all our graduates, scattered as they are in the four corners of the world, and who, we believe, shall never betray the trust that has been placed in them, but shall always remain the faithful ambassadors to their Alma Mater wherever they may be.

ARMENIAN PATRIARCH OF JERUSALEM ORDAINS DEACONS AND PRIESTS

Jerusalem (PIO) – In the millennial tradition of the Armenian Church, His Beatitude Archbishop Torkom Manoogian, Armenian Patriarch of Jerusalem, performed the ordination of two deacons and four priests, from Friday to Sunday, 4 to 6 August 2000. Two seminarians, Hovnan Baghdasarian and Virab Bedrosian were granted the rank of Semi-Deacon in the chapel of St. Etchmiadzin on Friday afternoon, following the Vesper services. On Saturday morning, during the Divine Liturgy, they were ordained to the Diaconate.

The sacrament of ordination to the priesthood took place in the St. James Cathedral, on Sunday, 6 August 2000, the Feast of the Transfiguration of the Lord, in the presence of numerous worshippers and pilgrims. The ordination, consisting of three separate rituals over two days, began during the Vesper services on 5 August, with the “call to the priesthood.” Led by the Grand Sacristan, Bishop Nourhan Manougian, Deacons Haig Kazazian, Arman Minasian, Misak Hovhannisian, and Armen Joundourian, flanked by their sponsoring priests, solemnly advanced on their knees from the entrance of the Cathedral toward the chancel, where His Beatitude the Patriarch was seated. The ordinants approached the Patriarch, kissed his right hand, and gave witness to their unswerving faith and priestly merit through responses to ritual questions. They denounced all the heresies of the Christian Church and pledged to follow in the footsteps of the Orthodox Church Fathers. Then in unison they recited the credo of faith of the Armenian Church.

On Sunday, the ordination ceremony continued as part of the Divine Liturgy, celebrated by Bishop Sevan Gharibian. His Beatitude, seated before the altar, summoned the four acolytes with “the grace of the Holy Spirit.” Once again, they made their way slowly on their knees and across the bema where they turned to the congregation, their raised palms facing outward in renunciation of their worldly life and their acceptance of a new life as priests. The Patriarch laid his hands on the supplicants’ heads, climaxing the ritual, in a gesture reminiscent of the Apostolic tradition of blessing. He then placed the deacon’s stoles symbolizing the yoke of Christ around their necks as a sign of their total dedication and voluntary commitment to the service of their Church and people.

Following readings from the Gospels and the recitation of the Creed, the ordination proceeded with the bringing of the Holy Chrism (“Muron”) to the High Altar. The Patriarch anointed the forehead, right and left palms of the four ordinants and revealed their new names, chosen by him and kept a closely guarded secret: Father Norayr (Dn. Haig), Father Isahag (Dn. Arman), Father Ghevont (Dn. Misak), and Father Khat (Dn. Armen). Then they were accorded the right to celebrate the Divine Liturgy, and, fully vested, they each gave their first blessing to the congregation.

In his sermon, the Patriarch exhorted the newly ordained priests to continue to learn, to lead, and to share the joy of their new life with others. The deacon chanted the bidding of the “Kiss of Peace,” which His Beatitude received by kissing their foreheads and right hands. The bishops and priests followed. After the Liturgy, the congregation and family members, who were privileged to witness this spiritually uplifting event, also greeted them.

On Sunday afternoon, during the Vesper services, the newly ordained priests received their hoods (“veggar”), as a symbol of their vows of celibacy. Father Norayr, Father Isahag, Father Ghevont, and Father Khat are spending their forty days of seclusion and reflection, under the mentorship of Father Pakrad Bourjekian, in the Armenian Convent in Bethlehem. They will celebrate their first Divine Liturgy (“Antranig Badarak”) in the St. James Cathedral on September 12, 13, 14, and 15, respectively.

The Armenian Patriarchate of Jerusalem rejoices for the revitalization of the Brotherhood of St. James by four young, energetic, and devoted servants of the Armenian Church.

#####

S. M.

ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ուրբաթ 4 Օգոստոսին, Ս. Էջմիածնի մատուոնին մէջ, «Տապանակի Տօնին» նախաօճակէն յետոյ, Պատրիարք Սրբազան Հայրը կիսասարկաւագի կարգին տրւելուինը կատարեց, խորտաւիակութեամբ Լուսարարապետ Տ. Նուրհան Նպս. Մանուկեանի եւ աղընքերակայութեամբ Աւետիս Արդ. Պուրմէճեանի եւ Տ. Բագրատ Արդ. Իփրէմեանի, ժառանգաւորաց վարժարանէն շրջանաւարտ եւ Ուրարակիր Յովնան Պաղտասարեանի եւ Վիրապ Պետրոսեանի ձայն քաղուկին ուրարներ տեղադրելով:

Իսկ Շաբաթ, 5 Օգոստոսի առաւօտուն, Ս. Էջմիածնի Մատուոնին մէջ մատուցուած Ս. Պատարագի ընթացքին երկու կիսասարկաւագները ձեռնադրուեցան սարկաւագ, իշխանութիւն ստանալով նաեւ Ս. Պատարագի սկիիը վերաբերելու: Պատարագիչն էր Տ. Աւետիս Արդ. Իփրանեան, եւ Աւետարանի ընթերցումը կատարեց Վիրապ Արկ. Պետրոսեան, իսկ Ս. Սկիիի վերաբերումը կատարեց Յովնան Արկ. Պաղտասարեան:

- Նոյն Շաբաթ կէսօրէ ետք, յետ կիրակւորից ժամբարդութեան, կատարուեցաւ Բախանայական Կոչման կարգը, Ս. Աթոռոյ սարկաւագներէն Հայկ Գազազեանի, Արման Մինասեանի, Միսաք Յովհաննէսեանի, եւ Արմէն Հունտուրեանի:

Ընծայեալները, խորտաւիակութեամբ Լուսարարապետ Տ. Նուրհան Նպս. Մանուկեանի, աղընքերակայութեամբ Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեանի եւ Տ. Համբարձում Վրդ. Քէշիշեանի, եւ իւրաքանչիւր Ընծայեալի կողմէն կանգնած մէկ հոգեւորականով (Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան, Աւետիս Արդ. Իփրանեան, Բագրատ Արդ. Պուրմէճեան, եւ Ընծանուէր

Արդ. Բաքախանեան), ծնրագնաց յառաջան Սրբոց Յակոբեանց Տանարի կեդրոնական դուռէն դէպի Աւագ Խորանի առնանը, ուր բազմած էր ձեռնադրիչ Թորգոմ Սրբազան Պատրիարք Հայրը:

Ընծայեալները ձեռնադրիչ Սրբազան Պատրիարքի հարցումներուն պատասխանելով նշուեցին Ուղղափառ եկեղեցւոյ կողմէ նշուեալ «չար աղանդներու հերձուածողները», յայտարարեցին «աշակերտիլ եւ հետեւիլ» Հայաստանայց եկեղեցւոյ Ուղղափառ դաւանութեան Սրբազան Հայրապետներուն, եւ միասնաբար արտասանեցին հաւատոյ հանգանակը Հայց. եկեղեցւոյ Ուղղափառ դաւանութեան:

Կիրակի 6 Օգոստ.- Տօն Այլակերպութեան: Ս. Պատարագի ընթացքին, Պատրիարք Սրբազան Հօր ձեռամբ, չորս Սարկաւագները ձեռնադրուեցան քահանայ:

Խորտաւիակն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրհան Նպս. Մանուկեան, աղընքերականերէն էին Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան եւ Տ. Պարէտ Մ. Վրդ. Նրէցեան:

Ձեռնադրութեան խորհուրդը կատարուեցաւ տպաւորիչ հանդիսաւորութեամբ: Ընծայեալները, ի նշան աշխարհէ հրաժարման, ձեռնաբարձ ժողովուրդին դառնալէ ետք, ձեռնադրութեան երկրորդ քաժնին մէջ ընդունեցին քահանայական զգեստաւորման օրհնութիւնը, տրւելուան ուրոյն աղօթքներով: Օծման խորհրդաւորու մուրիական պահուն, Ձեռնադրիչ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, Հայկ Սարկաւագ Գազազեանը անուանակոչեց «Տէր Նորայր»։ Արման Սարկաւագ Մինասեանը անուանակոչեց «Տէր Իսահակ»։ Միսաք Սարկաւագ Յովհաննէսեանը «Տէր Ղեւոնդ» եւ Արմէն Սարկաւագ Հունտուրեանը «Տէր Նաղ»:

Այս ընծայելիները ստանալէ ետք իշխանութիւն մատուցանելու Ս. Պատարագ, իրենց անդրամիկ օրհնութիւնը տուին ժողովուրդին:

Պատրիարք Արքագան Հայրը իր յորդորական խօսքին մէջ ըսաւ. «Ուրախութեան եւ Ուխտի օր է այսօր, Արքոց Յակոբեանց Միաբանութեան եւ մեր ժողովուրդին համար»: Եւ յորդորեց նորընծաներուն յանախ անդրադառնալ իրենց ուխտառութեան այս օրուն, մնալով միշտ «մշակ առանց ամօքոյ»:

«Ողջոյնի» պահուն, Պատրիարք Արքագան Հայրը եւ Հոգեւորական Հայրերը մօտեցան ի համբոյր նորընծաներուն նորած ճակատին եւ աչիւն:

Պատարագի աւարտին, եկեղեցւոյ դասին մէջ, մինչ նորընծաները գրեկալներու վրայ գետեղուած Աւտարաններու ընթերցումը կը կատարեն, դպիրներ եւ ժողովուրդը աչախամբոյրի մօտեցան:

- Կէսօրէ ետք, ժամերգութեան աւարտին, նորած ընծայելիները Պատրիարք Հօր ձեռամբ ստացան կուսակրօն քահանայի վեղարի օրհնութիւնը:

Իրիկնադէմին, Պատրիարքադի վարդապետաց ճաշարահին մէջ, միաբանութեան եւ աշակերտութեան մանակցութեամբ, տեղի ունեցաւ Միաբանական ընթրիք: Եղան բարի մաղթանքի խօսքեր, եւ Նորընծայ Տ. Նորայր Արք. Գազազեան, իր օծակից եղբայրներուն անունով, իրենց երախտագիտութիւնը յայտնեց իրենց տրուած կրթութեան համար, խոստանալով հաւատարմօրէն ծառայել Աստուծոյ եւ իրրեւ անդամներ Արքոց Յակոբեանց Միաբանութեան:

Նորընծաները իրենց «Քառասունքի» պատրաստութեան շրջանը պիտի անցընեն Բեքդեհէմի Ս. Մննդեան Տաճարին կից Հայոց Վանքին մէջ:

ՎԱՆԻԿ ՎԴԴ. ՄԱՆԿԱՍԱՐԵԱՆ

ԱՄՄԱՆԻ ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ-ԿԻԻԼՊԷՆԿԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Ամանի Իւզպաշեան-Կիւլպէնկեան Նախակրթարանի եւ Մանկապարտէզի ամսական հանդէսը տեղի ունեցաւ «Թերա Սանթա» մշակութային կեդրոնի սրահին մէջ, նախագահութեամբ Վերատեսուչ Գեր. Տ. Վահան Արք. Թօփալեանի: Նախակրթարանը ունեցաւ 14 շրջանաւարտներ, որոնք նոյնացուցին յայտագիրը խմբերգներով, հայ եւ արաբ հեղինակներու բանաստեղծութեանց արտասանութիւններով, եւ իրենց սրտագեղ ելոյթներով, Հայերէն, Արաբերէն եւ Անգլերէն լեզուներով:

Նոյնպէս Մանկապարտէզի Մաղիկ դասարանի աշակերտները իրենց ելոյթներով եւ երգերով խանդավառեցին ներկաները: Իսկ վերջին բաժինին մէջ Նախակրթարանի աշակերտութեան

խմբերգները նոյնացուցին յայտագիրը: Տնօրէնութեան անունով հանդէս կու գայ Տնօրէն Տիկին Նուարդ Աղգեան: Իսկ ուսուցիչներէն Պր. Ժիրայր Զգրգնեան իր սրտի խօսքը ուղղեց շրջանաւարտներուն, որմէ յետոյ Վերատեսուչ Արքագանը իր տեղեկագրութեամբ իր գնահատանքը յայտնեց ուսուցիչներուն եւ շրջանաւարտներուն, իրենց խղճամիտ աշխատանքին եւ ձեռք բերած գոհացուցիչ արդիւնքներուն համար, եւ իր երախտագիտութիւնը յայտնեց Վարժարանի բարեբարներուն եւ Տիկնանց Օժանդակ Մարմնի անդամներուն: Այս պարգեւատրեց շրջանաւարտները եւ բաշխեց վկայականները: Եւ հանդէսին փակումը կատարուեցաւ աղօթքով եւ «Հայրապետական Օրհներգով»:

Ս. Ս.

ԹՈՐԳՈՄ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻ ԱԶԾԸ Ա. ԷԶՄԻԱՄԻՆ

Գշ. Յունիս 20ին, Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետ, Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. Գարեգին Կաթողիկոսի հրաւերով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը ճամբորդեց դէպի Ս. Էջմիածին, ընկերակցութեամբ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի Տեսուչ Տ. Թեոդորոս Արք. Զափարեանի, իրեւ Ատենապետ մասնակցելու համար Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի նիստերուն: Դէպի Երեւան Հայկական օդանաւային թռիչքը Պոլիսէն լինելով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը առիթ ունեցաւ Կ. Պոլսոյ Հայոց Սրբազան Պատրիարք, Ամեն. Տ. Մեսրոպ Արք. Մուրաֆեանի հետ այցելել Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցը: Այնտեղ, Հոգաբարձութեան անդամներուն եւ բժշկապետ Տէր. Արման Զաֆրիի հիւրընկալութեամբ, սեղանակից ունեցան Երեւանի Պետական Անալապարանի Պատուիրակութիւնը, Ալադեմիկոս Ռադիկ Մարտիրոսեանը, Կոմիտաս Պետական Երաժշտանոցի վերատեսուչ Տէր. Արմէն Սմբատեանը, իրենց ընկերակիցներով, որոնք ժամանած էին Անգարայի համալսարանի հետ քանակցութիւններ վարելու նպատակաւ: Նաեւ Գալիֆորնիոյ Պետական համալսարանի Հայ ժողովուրդի Պատմութեան ամպիոնի վարիչ քրօֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանն ու իր տիկինը:

Յաջորդ առաւօտ Տ. Մեսրոպ Սրբազան Պատրիարքը 800 ուխտաւորներով պիտի մեկնէր դէպի Կեսարիա, Գրիգոր Լուսաւորիչ Հայրապետի կեանքին հետեւելով, հոն սնած, դաստիարակուած, եւ իրեւ Հայաստանի եպիսկոպոս օծուած, եւ ապա՝ Տրդատ Բագաւորը եւ հայ պալատականները մկրտած:

Էջմիածնի մէջ, Գերագոյն Հոգեւոր Խորհուրդի նիստերուն նախագահեց Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետը,

որ մանրամասնեալ տեղեկութիւններ տուաւ իր գահակալութեան ուր ամսեայ շրջանի գործունէութեանց մասին: Մայր Աթոռի բաժանմունքներու պատասխանատուները ներկայացուցին իրենց տեղեկագիրը: Նկատի առնուեցան ամմիչական ուշադրութեան կարօտ թեմական եւ այլ գործունէութեանց ծրագիրներ (1700 ամեակի Յանձնախումբի, Երեւանի մէջ Մայր Տաճարի կառուցման, Հոռմ Սրբազան Պապին տրուելիք այցելութեան): Վեհափառ Հայրապետի կարգադրութեամբ, խորհուրդի անդամներ Հ.Հ.Նախագահ Պր. Ռոպերթ Գոչարեանի հետ տեսակցութիւն ունեցան 23 Յունիս, Ուրբաթ ցերեկին, որմէ յետոյ մեկնեցան դէպի Օշական, Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի դամբարանին իրր ուխտաւոր:

Թորգոմ Պատրիարք առիթ ունեցաւ Վեհափառ Հայրապետին հետ Սեւանայ վազգէնեան հետարանը այցելելու, ուսանողներուն կենցաղով հետաքրքրուելու, Երուսաղէմի Վարժարանի կեանքէն պատմելու, եւ զանոնք խրախուսելու: Ականատես եղաւ շինարարական ծաւալուն աշխատանքներուն: Շաբաթ եւ կիրակի օրերուն (24 եւ 25 Յունիս) ժողովականները մասնակցեցան պաշտամունքներուն Մայր Տաճարի մէջ, Կիրակնօրեայ ժամերգութեան, Ս. Պատարագին եւ Հոգեհանգստեան Պաշտօնին, ի հանգիստ հանգուցեալ Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսի հոգւոյն, անոր մահուան առաջին տարեկիցին առիթով: Նաեւ Միաբանական սեղանատան մէջ հոգեհանգին:

Վեհափառ Հայրապետի ծրագրումով, իր պատեհ առիթին, Մայր Աթոռի գրադարանի շէնք մը պիտի կառուցուի ի յիշատակ հանգուցեալ Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի, որպէս մտաւորականներու եւ իմացական հետաքրքրութեանց կեդրոն:

Արքագան Պատրիարքները փոխադրեցին Գնալը կղզին:

Արքագան Պատրիարքները եւ իրենց ուղեկցողները ֆալելով բարձրացան լեռան լանջին կատուցուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին, ուր Թորգոմ Պատրիարքին համար անակնկալ էր հանդիպիլ Զրէզնոյէն Տ. Շահէ Ա. Քհնյ. Ալթունեանին, Երեցկին Մարիամին, եւ Սան Տիակոյէն՝ հանգուցեալ Տ. Լեւոն Ա. Քհնյ. Առաքելեանի երեցկին Շնորհիկին, Միացեալ Նահանգներէն երկար տարիներու բարեկամներ:

Եկեղեցւոյ Խորհուրդի անդամներու եւ Տիկիներու հիւրասիրութեամբ, յիշատակներու եւ անցեալէն ծանօթ երգերու

վերյիշումով, եկեղեցւոյ մէջ երեկոյեան ժամերգութեան պաշտումով, ամառնային ճամբարին եւ Մեսրոպ Պատրիարքին նորոգեալ բնակարանին եւ լեռան կատարին Յունաց հնադարեան (բայց փակ) վանքին այցելութեամբ, մի քանի ժամերու այսպէս հանելի ժամանցէն յետոյ, նոյն նաւով քաղաք վերադառնալով, Արքագան Պատրիարքները օդակայան կը տարուին: Թորգոմ Պատրիարք շնորհակալութեամբ հրաժեշտ առնելով Մեսրոպ Արքագան Պատրիարքէն, նոյն կէս գիշերին կը ժամանէ Թէլ Ալիլի օդակայան, եւ կը վերադառնայ Արբոց Յակոբեանց Մայրավանք:

Ն.Թ.

"Khat'irlit'ber" in Lewond's History An 8th Century Armenian Historiography

The present article is an additional note on the Khazar regiment called Khat'irlit'ber, found in the History of Lewond the Priest, which was translated into English for the first time with an introduction and commentary (1). The name occurs in chapter 31 and on page 125 of the 1982 English edition, where the historian Lewond refers to the invasion of the Khazar troops to Armenia, under general Razht'arkhan, during the reign of the Arab governor Yazid Ibn Usaid in the year 754. The historian says:

*«Գուժարեաց զօր բազում տայր ի ձեռս զօրավարի միոջ. որ
անուանեալ կոչիւր Ռաժթարխան, ի գնդէն իւր իր բերայ»:*

"[The king of the Khazars] assembled a large troop under the command
of a certain general whose name was Razht'arkhan, from the regiment
of Khat'irlit'ber, and sent it to our country which was under the rule
of Yazid." (2)

The last phrase in the original says: "I gnden Khat'irlit'beray", which is "from the regiment of Khat'irlit'ber". The "ay" ending shows simply the genitive case of this proper name. Therefore, the name as written by the historian Lewond is to be "Khat'irlit'ber", which is of Turkic origin. In my opinion the name is the combination of two words and could be deciphered as such. It is much simpler to read this Turkish name as the combination of "khat'irli" and "tber".

The first word is perfectly understandable as an adverbial adjective, meaning "esteemed" or "influential", again with the combination of "khat'ir" ("honor") and "li" ending which is the equivalent of "possessing". Examples: "bereket+li", which means "possessing blessing", from "bereket", meaning blessing. Also Kuvvet+li, which means "power+ful".

Therefore, the first part of the name in Lewond is not distorted, but it stands correctly for the "influential" or "esteemed" [regiment]. The second part however is distorted in the Armenian text. Most probably it was "tabour", which is "battalion", "regiment", or "a military sub-division". Thus, the entire name should stand not for a person, but for the prestigious, influential and esteemed horde of the Khazars.

The problem is that the plain Armenian reading of the passage implies either a person or a regiment. Note however that the word "i gnden" ("from the regiment") precedes the name and directly qualifies the latter as being a regiment. Still, the name deciphered this way, can only imply a horde rather than a general, since the name of the general Razht'arkhan is already given immediately before the name of the troop.

(1) History of Lewond, The Eminent Vardapet of the Armenians, by Zaven Arzumanyan, Philadelphia, 1982

(2) *Ibid.* p. 125

Zaven Arzumanyan, Ph.D.

ՀԱՆԳԻՍՏ
Տ. ԲԱՐԳԵՆ ԱՐԲ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆԻ
1918-2000

Թիւ 3784
Յուլիս 26, 2000

Ամենապատիւ
Տ. Թորգոմ Արք. Մանուկեան
Պատրիարք Երուսաղէմի Առաքելական Աթոռի
Երուսաղէմ

Ամենապատիւ Պատրիարք Սրբազան Հայր,

Սրտի խոր ցաւով կը տեղեկացնենք թէ Հայաստանեայց Եկեղեցոյ երիցագոյն հոգեւորականներէն՝ Գերշ. Տ. Բարգէն Արք. Վարժապետեան, յետ երկարատեւ հիւանդութեան, ի Տէր հանգեաւ Երեքշաբթի Յուլիս 25-ի երեկոյեան:

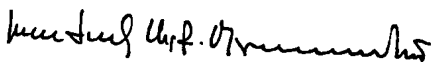
Գերշ. Տ. Բարգէն Արք. Վարժապետեանի Տան Կարգը պիտի կատարուի Կիրակի, Յուլիս 30, 2000, երեկոյեան ժամը 7:00-ին՝ Չեթանհամ Փէնսիլվէնիոյ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցոյ մէջ: Թաղման Կարգն ու Վերջին Օծումը՝ Երկուշաբթի Յուլիս 31, առաւօտեան ժամը 10:00-ին՝ յընթաց Ս. Պատարագի:

Թելադրած ենք որ, Կիրակի Սեպտեմբեր 3-ին, մեր թեմի բոլոր եկեղեցիներուն մէջ մասնաւոր Հոգեհանգստեան Պաշտօն կատարուի՝ Տ. Բարգէն Արք. Վարժապետեանի վախճանման քառասունքին առիթով:

Հաճեցէք կցեալ գտնել Բարգէն Սրբազանի ամփոփ կենսագրականը:

Վախճանեալ Բարգէն Սրբազանի հոգիի հանգիստին համար կը խնդրուի Ձերդ Սրբազնութեան աղօթքը առ ամենաբարին Աստուած:

Մատչելով ի համբոյր Ձերդ Ամենապատուութեան Օծեալ Աջոյն
Խոնարհաբար

Խաժակ Արք. Պարսամեան
Առաջնորդ

ԲԱՐԳԷՆ ԱՐԲ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ 1918-2000

ԱՄՓՈՓ ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ

Տ. Բարգեն Արք. Վարժապետեան, աւագանի անունով Արմեն, ծնած է Համա, Սուրիա, 1918 Մայիս 5-ին: Հալեայի մէջ իր նախնական կրթութիւնը ստացած է իր ծնողաց հաստատած վարժարանին մէջ: Ապա, յաճախած է Կրթասիրաց Վարժարանը եւ աւարտած 1932 թուականին: Նոյն տարուան Հոկտեմբերին ընդունուած է Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Վանքի Ժառանգաւորաց Վարժարանը, որուն քառամեայ շրջանը աւարտած է 1936 թուականին: Նոյն տարին, Ամեն. Տ. Թորգոմ Պատրիարք Գուշակեանի ձեռամբ սարկաւագ ձեռնադրուած է: Ընծայարանի դասընթացքը աւարտած է 1939 թուականին: Հետեւած է Պէյրութի Ամերիկեան Աստուածաբանական Վարժարանի դասընթացքներուն:

1941 թուականին՝ Անթիլիասի Մայր Տաճարին մէջ կուսակրօն քահանայ ձեռնադրուած է՝ Կաթողիկոսական Տեղապահ Տ. Եղիշէ Արք. Կարոյեանի ձեռամբ: Կիրակնօրեայ Դպրոցներու ընդհանուր տնօրէնի պաշտօնը ստանձնած է, ուսուցչական պաշտօն վարած է Անթիլիասի Դպրեվանքին եւ տեղւոյն նախակրթարանին մէջ: Գաւազանակիրը եւ անձնական քարտուղարը եղած է Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Գարեգին Ա. Յովսէփեանի:

Ամերիկայի Հայոց Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Տ. Տիրան Արք. Ներսիսեանի հրաւերով՝ 1946 թուականին եկած է Ամերիկա եւ նշանակուած Հոգեւոր Հովիւ Թորյ Նիւ Եորքի Ս. Պետրոս Եկեղեցւոյ: Իր ուսումը շարունակած է Նիւ Հէյվլքի Պլըքքի Աստուածաբանական Վարժարանին մէջ, եւ հետեւած է ԵՆՂ Համալսարանի դասընթացքներուն: Աստուածաբանական Վարժարանի եռամեայ շրջանը աւարտելով՝ ստացած է Մագիստրոսի եւ Դոկտորայի աստիճաններ:

Իբրեւ Արեւելեան Թեմի պատգամատուր՝ 1955 թուականին Ս. Էջմիածնի մէջ մասնակցած է երջանկայիշատակ Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ընտրութեան: Հիսախային Ամերիկայի Արեւմտեան Թեմի Առաջնորդ ընտրուած է 1957 թուականին: Նոյն տարին՝ Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի ձեռամբ Եպիսկոպոս ձեռնադրուած է: Իսկ 1996 թուականի Յունուար 14-ին՝ երջանկայիշատակ Տ. Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս իրեն շնորհած է Արքեպիսկոպոս տիտղոս:

Վախճանեալ Տ. Բարգեն Արք. Վարժապետեան եղած է հոգեւոր հովիւ Ֆիլատելֆիա Փենսիլվեմիոյ Ս. Սահակ եւ Ս. Մեսրոպ Եկեղեցւոյ, ինչպէս նաեւ Ուաշինկթըն Տի. Սի.ի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ: Երկար տարիներ վարած է Թեմական Պատուիրակի պաշտօնը Ուաշինկթըն Տի. Սի.ի մէջ: Վերջին տարիներուն հաճախեալ կոչուած էր առողջական վիճակին պատճառաւ:

Չեղբնհամ Փենսիլվեմիոյ Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ հիւրընկալութեամբ տեղի ունեցած 98-րդ Տարեկան Թեմական Պատգամաւորական Ժողովի եզրափակիչ հանդիսութեան ընթացքին (Մայիս 6) թեմակալ Առաջնորդ Գեղշ. Տ. Խաժակ Արք. Պարսամեան եւ Թեմական Խորհուրդը որպէս «ՏԱՐՈՒՄՆ ՍԱՐԴԸ» պատուեցին Տ. Բարգեն Արք. Վարժապետեանը:

ARMENIAN PATRIARCHATE OF JERUSALEM
 بطريركية الأرمن القبطية
 PATRIARCAT ARMÉNIEN DE JÉRUSALEM

81 Յուլիս 2000

Ազնուափայլ Տիկին Հայարփի
 (Վարժապետեան) Ղարիպեան
 Ֆիլատելֆիա

Սիրելի Հայարփի,

Իմ հոգեւոր եղբորս, Բարգէն Սրբազանի մահուան լուրը թեւ
 անակնկալ մը չէր, բայց բաժանումի ցաւը ինքնաբերաբար մեր սիրտը կը
 յուզէ:

Քեզի հետ հեռաձայնային մեր խօսակցութեան ընթացքին,
 գոհունակութեամբ մտիկ ըրինք քու ուղիղ եւ քրիստոնէական մօտեցումդ
 եւ արտայայտութիւններդ, ընդունելով որ մեր եղբայրը, մարմինի ցանքէն
 ձերբազատուած, իր յաւիտեական հանգիստին կոչուեցաւ իր Արարիչին եւ
 մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի կողմէ:

Բարգէն Սրբազանին հետ, մեր մանկութենէն սկսեալ, Նրուսադէմի
 ժառանգաւորաց Վարժարանի սեղաններէն, եւ Սուրբ Տեղեաց խնկարոյր
 մթնոլորտին մէջ, սորվեցանք Աստուծոյ ծառայել, եւ մեր Սուրբ Եկեղեցիին
 միջոցաւ՝ նաեւ մեր ազգին զաւակներուն, եւ մարդկային ընկերութեան:

Բազում յիշատաներով, Բարգէն Սրբազան պիտի խօսի, պիտի ժպտի,
 պիտի փաջւերէ, եւ իր բարեսրտութեամբ պիտի խրախուսէ մեզմէ ամէն
 մէկը, որ զինքը մանչնալու առիթը ունեցած ենք, իր նշմարիտ հայու,
 հաւատաւոր մարդու, եւ Քրիստոսի կանչին հետեւող հոգեւոր հովիւի
 նուիրեալ անձին մէջ:

Տերը թող ընդունի մեր եղբոր հոգին, եւ անոր բարի յիշատակներովը
 միտիբարէ մեզ բոլորս:

Սիրոյ Ողջունիւ

Թորգոմ Արք. Մանուկեան
 Հայ Պատրիարք Նրուսադէմի

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՍ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ-ԲԵՄԱԿԱՆՔ

Եր. 20 Մայիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

Կիր. 21 Մայիս.- Զարմիք Սիւրբակէ Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան: Ժամարարը եւ քարոզիչն էր Տ. Համբարձում Վրդ. Գլխաղիր:

- Կեսօրէ ետք տեղի ունեցաւ «Անդաստան» հանդիսապետութեամբ Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեան:

Եր. 27 Մայիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պարնէճեան:

Կիր. 28 Մայիս.- Տոմ Երեսման Ա. Եպսկն (ՅԵԼ): Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան, ընթերցաւ Ս. Կիրեղ Հայրապետի թուղթը յղուած Կոստանդնուպոլսի, եւ հանդիսապետեց «Անդաստան» արարողութեան:

Աւագ Անդամին վերելք գտնողուած էր վառ կամբողներով Ս. Խաչին Յշմը: Պատարագիչը եւ քարոզիչն էր Տ. Պարտիւշ Վրդ. Սրէճեան:

Եր. 8 Յունիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղիր: Ժամարարն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աթաբեան:

Կիր. 4 Յունիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան: Ժամարարն էր Տ. Ընծանուէր Արդ. Բաթաթեան:

Կեսօրէ ետք տեղի ունեցաւ «Անդաստան»: Հանդիսապետն էր Տ. Կիրեղ Եպս. Գարիկեան:

Դշ. 7 Յունիս.- Կեսօրէ ետք, Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Հոգեշնորհ Հայրեր ինքնաշարժներով քարձրացան Տիբեմեաց լեռ, ուր Համբարձումն սրբավայրին մօտ կառուցուած վրամատարան մէջ պաշտուեցան ժամերգութիւն եւ մախատանակ:

- Երեկոյեան, Յոյմ վայրին մէջ պաշտուեցան Առաւօտեան եւ Գիշերային ժամերգութիւնները:

Յշ. 8 Յունիս.- Համբարձումն Տեառն: Առաւօտուն, Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը ինքնաշարժներով քարձրացաւ Համբարձումն լեռ, ուր «Հրաշափառ»ով կատարուեցաւ պաշտօնական մուտք, Սրբավայրէն մերս, եւ օրուան հանդիսատը Ս. Պատարագը մատուցեց եւ քարոզեց Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեան:

Պատրիարք Սրբազան Հայրը, պատարագին սկիզբը ժամանելով, այցնից Մզկիթի պահապան մերկայացուցիչներուն, եւ ապա՝ մախազահեց Մայր Աթոռոյ Սիւն Ս. Էջմիածին փոխարքութեան տարեգարձին (1441) առթիւ կատարուած «Հայրապետական Մաղթանք»:

Պատարագի վերջաւորութեան սրբատեղայն առջեւ կատարուեցաւ «Անդաստան»: Հանդիսապետութեամբ Պատարագիչ Սրբազանին:

Եր. 10 Յունիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Նշան մատրան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Գրուսան Վրդ. Ալեանեան:

- Երեկոյեան ժամերգութիւնը եւ մախատանակը պաշտուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Ղարիպեան:

Կիր. 11 Յունիս.- Երկրորդ Մաղկապարդ: Առաւօտուն ժամերգութիւնը կատարուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցւոյ մէջ: Ժամերգութեան աւարտին տեղի ունեցաւ «Անդաստան»: Հանդիսապետն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Շերպէճեան:

Եր. 17 Յունիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Առաքելոց վերամատարան մէջ: Ժամարարն էր Տ. Անտիս Արդ. Իրքանեան:

- Հոգեգալստեան մախատանակին ի Ս. Թաղոյ մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: - Գիշերասկիզբին Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած «Եկեղեցւոյ» եւ Հսկան կարգերուն մախազահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Կիր. 18 Յունիս.- Հոգեգալստու: Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին կատարուեցաւ «Անդաստան» հանդիսապետութեամբ Ս. Կիրեղ Եպս. Գարիկեանի: Օրուան հանդիսատը Ս. Պատարագը Մայր Տաճարի Աւագ Անդամին վրայ մատուցեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը: «Որդի Աստուծոյ» իրգէն առաջ, իր քարոզին միացուց Սրբոյն Յովնանու Ոսկեբերանի աղօթքը, ուղղուած Ս. Երրորդութեան երեւ մանկրուն: Ապաւարկողներն էին Տ. Բագրատ Արդ. Պարնէճեան եւ Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աթաբեան:

- Կեսօրէ ետք, Տ. Արիս Եպս. Շիրվանեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը գնաց դէպի Վերջին Հնրեաց վերամատրը, ուր կատարուեցաւ հոգեհանգստեան կարգ, համգուցեալ Պատրիարքաց, Լուսարարապետաց եւ միաբանից հոգեհանուր ի հանգիստ:

Եր. 24 Յուլիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարմ եր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան:

Կիր. 26 Յուլիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն եր Տ. Սեւան Ծպս. Դարիպեան: Ժամարարմ եր Տ. Համարաձում Վրդ. Փէշիշեան:

Այսօր, սրբատեղեաց բոլոր խորամանկուն վրայ մատուցուած Սուրբ Պատարագմբրում մէջ մանաւոր հոգեհամգտեան պաշտօն կատարուեցաւ առաջին տարեկիցին առիթով Ամենայն Հայոց եանգուցեալ Վեհափառ Հայրապետին, Ն.Ս.-Օ.Տ.Տ. Գարեգիմ Ա. Կաթողիկոսի հոգւոյն համար:

Սուրբ Թարութեան Տանարի մէջ կատարուած հոգեհամգտեան արարողութեան ըմբաջին մասն յիշատակեցաւ ամուրն Ս. Արո-ռոյս Միաբանութեան անդամներն եւ Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան Թեմի Պէյապտ Նիւ Եօքի Սրբոց Նահատակաց եկեղեցւոյ Հոգեւոր Հովիւ Տ. Հայկազուն Ծ. Վրդ. Մելոնեանի, անոր մահուան խառնումքին առիթով:

Սուրբ Թարութեան Տանարն վանք վերադարձին Միաբանութեան եւ հաստացեալ-ներուն հոգեւորն երանցուեցաւ Ժառանգաւորաց Վարժարանի սրահին մէջ:

Նախատեսակին ի Ս. Հրեշտակապետաց հանդիսապետն եր Տ. Կիրեղ Ծպս. Գարիկեան:

Բշ. 26 Յուլիս.- Ս. Կուսանացն Հռիփսեմեանց Սուրբուն ժամերգութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց եկեղեցին: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ եկեղեցւոյ աւանդատան Ս. Հռիփսեմեի մատրան մէջ: Ժամարարմ եր Տ. Բագրատ Արդ. Պարմէեան:

Ուր. 30 Յուլիս.- Նախատեսակին ի Ս. Թակոր հանդիսապետն եր Տ. Նուրիան Ծպս. Մանուկեան:

Եր. 1 Յուլիս.- Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին Ելմ ի Վիրապէն:

- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի աւանդատան Ս. Լուսաւորչի Սեղանին վրայ: Ժամարարմ եր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաջանեան:

- Կէսօրէ ետէ, հանդիսապետն եր Պատրիարք Սրբազան Հայրը «Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ» մախատմակին եւ ծերադիր «Տէր Ողորմեա» երգուեցաւ ըստ սովորութեան:

Կիր. 2 Յուլիս.- Տան Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Աբբայ Էջմիածնի: Առաւօտեան ժամերգութեան աւարտին կատարուեցաւ «Աւշապատ» հանդիսապետութեամբ Տ. Սեւան Ծպս. Դարիպեանի:

Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Աւագ Սեղանին վրայ: Ժամարարմ եր Տ.

Կոմիտաս Վրդ. Շերպէեան: «Հայր Մեր»-ն առաջ կատարուեցաւ «Հայրապետական Մաղթանք» վանք Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի: մախագահութեամբ Պատրիարք Սրբազան Հօր:

Եր. 8 Յուլիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարմ եր Տ. Գուսան Վրդ. Ալեանեան:

Կիր. 9 Յուլիս.- Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Թարութիւն, մեր վերնամատրան մէջ: Հանդիսապետն ու Բարդգիւն եր Տ. Ազան Արք. Պալիօզեան Առաջնորդ Աստրալիոյ եւ Նոր Զելանտիայի թեմին: Ժամարարմ եր Առաջնորդին եւ ուխտաւորներու խումբին ընկերացող Տ. Նորայր Քիմյ. Պաքանեան:

Ուր. 14 Յուլիս.- Նախատեսակին ի Ս. Թակոր հանդիսապետն եր Տ. Սեւան Ծպս. Դարիպեան:

Եր. 15 Յուլիս.- Ս. Գրիգոր Լուսաւորչին (Դիւան Եղեաքացւ): Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տանարի Ս. Մակարայ մատրան մէջ: Ժամարարմ եր Տ. Անուշաւան Ծ. Վրդ. Դանիէեան, Նիւ Եօքէն, իրեն ընկերացող երիտասարդ ուխտաւորներու խումբով:

Կիր. 16 Յուլիս.- Երեկուան Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի ունին առիւ, Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Երուսաղէմ Հրեական բաժնին մէջ գտնուող եւ մեծ Սուրբին ամուրն կրող եկեղեցւոյ մէջ: Հանդիսապետն ու Բարդգիւն եր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Ժամարարմ եր Տ. Բագրատ Արդ. Պարմէեան:

Դշ. 19 Յուլիս.- Նախատեսակին ի Ս. Թակոր հանդիսապետն եր Տ. Արիս Ծպս. Երրվանեան:

Եշ. 20 Յուլիս.- Ս. Բագրատմեաց վարդապետացն մերոց Սահակայ եւ Միւրապայ: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարմ եւ Բարդգիւն եր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան:

Եր. 22 Յուլիս.- Ս. Տրդատայ Բագրատին մերոյ եւ Ալեքսէն տիկնոջ եւ Եսարպիղիտոյն: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարմ եր Տ. Համարաձում Վրդ. Փէշիշեան:

- Նախատեսակին ի Ս. Թակոր հանդիսապետն եր Լուսաւորապետ Տ. Նուրեան Ծպս. Մանուկեան:

Կիր. 23 Յուլիս.- Դիւան Տիպ Ս. Առաւօտեանմէն Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Տիրաւոր Ս. Գրեգորմանին վրայ: Հանդիսապետն եր Տ. Կիրեղ Ծպս. Գարիկեան: Ժամարարմ եւ Բարդգիւն եր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաջանեան:

Ուր. 28 Յուլիս.- Նախատեսակին ի Ս. Թակոր հանդիսապետն եր Տ. Սեւան Ծպս. Դարիպեան:

Եր. 29 Յուլիս.- Երկրապատկերային և ֆիզիկական Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Հրեշտակապետաց: Ժամարարն եւ քարոզիչն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Եղբայրներն:

Կիր. 30 Յուլիս.- Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Գրուսան Վրդ. Այնանեան:

Ուր. 4 Օգոստ.- Նախատօնակը պաշտուցեալ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Եր. 5 Օգոստ.- Յիշատակ Տապանակին: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Էջմիածին: Ժամարարն էր Տ. Անետիս Արդ. Իփրանեան:

- Կեսօրէ ետք՝ Այրակերպութեան մեծահանգըն մայրատօնակին եւ Տեառներայր Յակոբոս Առաքելի Յիշատակի հանդէսին մայրագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը, որ նաեւ կատարեց չորս սարկաւազներու «Քահանայական Կոչման» կարգը:

- Գիշերասկիզբին Մայր Տաճարին մէջ պաշտուած «Եկեցե՛ք» եւ «Հսկեմ» կարգերուն, մայրագահեց Պատրիարք Սրբազան Հայրը:

Կիր. 6 Օգոստ.- Վարդապետ (Տօն Այրակերպութեան Տեառն) Ժամերգութեան աւարտին կատարուեցաւ «Անդաստան»: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան, որ Աւագ Սեղանին վրայ Ս. Պատարագը մատուց: Ս. Պատարագի ընթացքին «Ողջուն»էն առաջ, Պատրիարք Սրբազան Հայրը կատարեց չորս սարկաւազներու (Հայկ Գազաբանի, Արման Մինասեանի, Միսաք Յովհաննէսեանի եւ Արմեն Ճումուրեանի) բանաստեղծական ձեռնարկութեան եւ Օծման խորհուրդը, զանոնք վերակոչելով՝ Տ. Նորայր, Տ. Իսահակ, Տ. Դեանդ, Տ. Նազ:

Բշ. 7 Օգոստ.- Յիշատակ Մեծերց: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Թեոդորոս Արդ. Զաւարեան: Կատարուեցաւ Հոգեհանգստեան պաշտօն համայն մնեցեալներուն համար: Հանդիսապետն էր Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբրիէան:

Ուր. 11 Օգոստ.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ Հանդիսապետն էր Տ. Կիրեղ Եպս. Գաբրիէան:

Եր. 12 Օգոստ.- Բարեկամ Առաքելային եւ Սանդիկային Մուսնին: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Վազգէն Բիւն, Գուրգեն, որ Տ. Մարտիրոս Բիւն, Ջեմանի ետ, դիմակարն էր Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան Թիւմէն 60 երիտասարդներու ուխտաւարական խումբին:

Կիր. 18 Օգոստ.- Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան: Ժամարարը եւ քարոզիչն էր Տ. Մարտիրոս Բիւն, Ջեման: Հանդիսապետ Սրբազան Հայրը կատարեց «Նաղդիսապետն էր Երեւանի Ս. Պատարագը»:

Բշ. 14 Օգոստ.- Այսօր սկսաւ Ս. Կոյսի վերափոխման տօնը կանխող հանդիսատար Ս. Պատարագներու մատուցումը՝ Գեթսեմանիի մեր Տիրամայր Ս. Աստուածածնայ Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարարն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Եր. 19 Օգոստ.- Եփեսոսի Ս. Ժողովոյն: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Աստուածամայր: Ժամարարն էր Տ. Կոմիտաս Վրդ. Եղբայրներն:

Կիր. 20 Օգոստ.- Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամատարան մէջ: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան: Ժամարարն էր Տ. Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան:

Ուր. 25 Օգոստ.- Նախատօնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան:

Եր. 26 Օգոստ.- Տօն Շողակաբի Ս. Էջմիածին: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Էջմիածին: Ժամարարն էր Տ. Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան:

- Կեսօրէ ետք, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր իմենաշարժեալ իջան գերեսմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր պաշտուեցան Ժամերգութիւն եւ մայրատօնակ:

Գիշերասկիզբին մոյմ վայրին մէջ պաշտուեցաւ «Եկեցե՛ք» եւ «Հսկեմ» Ժամերգութիւնները: Հանդիսապետն էր Տ. Սեւան Եպս. Դարիպեան:

Կիր. 27 Օգոստ.- Վերափոխումն Ս. Աստուածածնին: Առատուտ, Պատրիարք Սրբազան Հօր գլխաւորութեամբ, Միաբան Հայրեր իմենաշարժեալ իջան Գեթսեմանիի ձորը ու «Հրաշափառ»ով մուտք գործեցին Ս. Աստուածածնայ Տաճար, ուր Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ օրում հանդիսատար Ս. Պատարագը մատուց: Սեւան Եպս. Դարիպեան: «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Եպս. Մանուկեան: Պատարագիչ Սրբազանը հանդիսապետեց «Անդաստան»ին:

Բշ. 28 Օգոստ.- Յիշատակ Մեծերց: Ս. Պատարագը մատուցուցեալ ի Ս. Գլխադիր: Ժամարարն էր Տ. Էմմանուէլ Արդ. Աբաշանեան:

Եր. 2 Սեպտ.— Ս. Պատարազը մատուցուցաւ Մայր Տաճարի ձախակողմեան դասին մէջ գտնուող Ս. Աստուածածնայ Սեղանին վրայ: Ժամաքարն էր Տ. Համբարձում Վրդ. Բէշիշեան:

Կիր. 8 Սեպտ.— Ըստ սովորութեան, Ս. Յարութեան Տաճարի մեր վերնամասերն երաշխաւոր Ս. Աստուածածնի Սեղանին վրայ պատարագեց եւ քարոզեց Տաճարին Տեսուչը՝ Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Հանդիսապետն էր Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Սպա. Մանուկեան:

Բշ. 4 Սեպտ.— Նախատնակին ի Ս. Յակոբ հանդիսապետն էր Տ. Արիս Սպա. Երվանդան:

Գշ. 5 Սեպտ.— Ա. Յովակիմայ եւ Աննայի: Ըստ սովորութեան Ս. Պատարազը մատուցուցաւ Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածնայ Տաճարին մէջ, Հայր Յովսէփի գերեզմանին վրայ: Հանդիսապետն էր Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեան: Պատարագեց Տաճարին Տեսուչը՝ Տ. Հայրիկ Վրդ. Գալայեան:

Եր. 9 Սեպտ.— Ա. Թովմայի Առաքելոյն: Ս. Պատարազը մատուցուցաւ ի Ս. Գլխադիր: Ժամաքարն էր Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէքեան: - Նախատնակին ի Ս. Յակոբ ձախագահեց Պատրիարք Սրբազանը:

Կիր. 10 Սեպտ.— Գիւտ Գառուչ Ա. Աստուածածնին, Առաստուռն, Լուսարարապետ Տ. Նուրիան Սպա. Մանուկեանի գլխաւորութեամբ Միաբանութիւնը իշաւ Ս. Աստուածածնայ Տաճար: Օրումն հանդիսաւոր Ս. Պատարազը Տիրամօր Ս. Գերեզմանին վրայ մատուց: Տ. Սեման Սպա. Դարիպեան: Իսկ «Հայր Մեր»էն առաջ քարոզեց Տ. Պարեւ Ծ. Վրդ. Երեցեան: Կատարուեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն 7 Սեպտեմբերին տաճարին ընդհանուր մաքրութեան մասնակցող-ներուն հանգուցեալ հարազատներուն համար, որոնց հրկար ցանկը կարդաց տաճարին տեսուչը՝ Տ. Հայրիկ Վրդ. Գալայեան:

Գշ. 12 Սեպտ.— Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ, իր անդրանիկ Ս. Պատարազը մատուց Տ. Նորայր Արդ. Գազարեան:

Դշ. 18 Սեպտ.— Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ, իր անդրանիկ Ս. Պատարազը մատուց Տ. Իսահակ Արդ. Միմասեան:

Եշ. 14 Սեպտ.— Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ, իր անդրանիկ Ս. Պատարազը մատուց Տ. Դեմետր Արդ. Յովհաննիսեան:

Ուր. 15 Սեպտ.— Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ, իր անդրանիկ Ս. Պատարազը մատուց Տ. Խաչ Արդ. Ճումուտրեան:

Եր. 16 Սեպտ.— Նիկիայ Ա. Ժառնոյն: Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ պատարագեց նորոգեմանում ուսուցիչը Տ. Բագրատ Արդ. Պուրնէքեան:

ՊԵՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

Բշ. 22 Մայիս.— Նիւ Եօքի Արքեպիսկոպոս եւ Միշին Արեւելիկ Կաթողիկ Բարեխիրական Ընկերութեան նախագահ, հանգուցեալ Գարտիմալ Ճան ՕԳժմնօրի յիշատակին, Նօթր Տէյր մատուռն մէջ կատարուած Հոգեհանգստեան պաշտօնին մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի:

Եր. 27 Մայիս.— Վրաստանի Անկախութեան օրումն առիթով Թէ Ալիվի մէջ Վրաստանի դեսպանի կազմակերպած հիւրասիրութեան մերկայ եղաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Բագրատ Արդ. Պուրնէքեանի: - Նոյն օրը, Խոյալական Հիւպատոսի հրաւերով կազմակերպուած հիւրասիրութեան մասնակցեան Տ. Արիս Սպա. Երվանդան եւ Տ. Պարեւ Ծ. Վրդ. Երեցեան:

Կիր. 11 Յունիս.— Ռուսական Դաշնութեան Ազգային Օրումն առիթով, ռուսական դեսպանի հրաւերով Հերածիլայի մէջ կազմակերպուած ընդունելութեան մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Համբարձում Վրդ. Բէշիշեանի:

Դշ. 14 Յունիս.— Բրիտանիոյ Էլիզապէ Բ. Թագուհուն ծննդեան տարեդարձին առիթով, Բրիտանիոյ Ընդհանուր Հիւպատոսին կողմէ կազմակերպուած հիւրասիրութեան մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Տ. Արիս Սպա. Երվանդանի, Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի եւ Տ. Համբարձում Վրդ. Բէշիշեանի:

Գշ. 4 Յուլիս.— Միացեալ Նահանգաց Անկախութեան 224րդ տարեդարձին առիթով, Միացեալ Նահանգաց Ընդհանուր Հիւպատոսին հրաւերով կազմակերպուած հիւրասիրութեան մասնակցեան Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Ամերիկեան Աննապիւրնի Տ. Արիս Սպա. Երվանդանի, Տ. Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աղոյեանի, եւ Տ. Պարեւ Ծ. Վրդ. Երեցեանի:

Եշ. 18 Յուլիս.— Յրանապի Ազգային Օրումն առիթով, Յրանապեան Ընդհանուր Հիւպատոսի հրաւերով կազմակերպուած հիւրասիրութեան (Հիւպատոսարանի շէնքին մէջ) մերկայ գտնուեցաւ Պատրիարք Սրբազան Հայրը, ընկերակցութեամբ Արիս Սպա. Երվանդանի, Սեման Սպա. Դարիպեանի, եւ Համբարձում Վրդ. Բէշիշեանի:

- Նոյն առիթով, Ուրբաթ, 14 Յուլիսին, Պատրիարք Սրբազան Հայրը մասնակցեցաւ Ս. Աննայի տարածքին վրայ տրուած ընդունելութեան,

ընկերակցությամբ Տ. Սեւան Նպս. Ղարաբանի
և Տ. Սամուել Մ. Վրդ. Աղոյանի:

Բշ. 24 Յուլիս.— Պեմիբայի Ազգային
օրում առիթով Պեմիբայի Հնդհանուր Հիպատոսի
կողմէ կազմակերպուած հիւրասիրութեան մերկայ
գտնուեցաւ Պատրիարք Արքազան Հայրը,
ընկերակցութեամբ Տ. Սեւան Նպս. Ղարաբանի:

Գշ. 1 Օգոստ.— Իսրայէլի Խորհրդարանի
Ատնմապետ Խօսմակ Արքախաւ Պուրկի հրաւերով
Պատրիարք Արքազան Հայրը ընկերակցութեամբ
Համրարձում Վրդ. Քէշիշեանի, մերկայ գտնուեցաւ
Իսրայէլի մորընտիր մայրագահ Մոշէ Բացաւի
պաշտօնական ուխտատուքան, եւ ապա տրուած
հիւրասիրութեան Գնէւթի շէմին եւ շրջապակին
մէջ:

— Պատրիարք Արքազան Հայրը,
ընկերակցութեամբ Տ. Համրարձում Վրդ.
Քէշիշեանի, այցելութիւններ տուաւ Հայ
Սկստական քանակումներու: Հ.Մ.Հ.Միութեան
սկստականներու եւ արեւելեաններու քանակումին
Պատրիարք Արքազան Հայրը այցելութիւն տուաւ
Յուլիս 29, Շարաք երեկոյին, Լաթրունի
Սալեզեան վանքի պուրակին մէջ:

Հ.Ս.Միութեան սկստականներուն եւ
արեւելեաններուն՝ Օգոստոս 21, Սրկուշարքի
երեկոյին, Պէթ Սահուրի Y.M.C.A.ի անտակակին
մէջ:

Պատրիարք Արքազան Հայրը մերկայ
գտնուելով պատրաստուած յայտագիրներուն,
գնահատեց գոհողութեամբ ձեռք բերուած
արդիւնքները:

Գշ. 22 Օգոստ.— Իսրայէլի Վարչապետ
Էտու Պարաֆի եւ Պաղեստինեան Իշխանութեան
մայրագահ Նասըր Արաֆաթի վերադարձին
առիթով՝ Միացեալ Նահանգաց Նախագահ Գլինթոնի
հետ Գէմը Տէլփիտի մէջ խաղաղութեան
խորհրդածողովէն յետոյ, Յորդանանի Վսեմ.
Ապտուլահ Բագատորը, խորհրդակցութեան համար,
իր անձնական ինքնաթիռով, նոյն օրում մէջ
այցելութիւն տուաւ Նասըր Արաֆաթին ժամը
12ին Ռամալլայի մէջ, եւ ժամը. 2-30ին Էտու
Պարաֆին Թէլ Ավիվի Զինուորական օդակայանին
մէջ: Պատրիարք Արքազան Հայրը,
ընկերակցութեամբ Սեւան Նպս. Ղարաբանի եւ
Համրարձում Վրդ. Քէշիշեանի, մերկայ եղաւ
զինուորումի եւ Բարիգալուսի արարողութեան:

— Օգոստ. 14-20 շաբաթուն ընթացքին,
Նրուսաղմի մէջ տեղի ունեցաւ Գրադարանապետ-
ներու համագումար մը, մասնակցութեամբ
Ասիական, Նորպակման, Ամերիկեան երկիրներու
գրադարաններու մերկայացուցիչներու, մերառեալ

հայ մերկայացուցիչներուն (Հայաստանէն՝ բժշկական
Գրադարանէն, Աննա Շիրինեան եւ Տիգրան
Զաքարեան. Գիտութիւններու Ակադեմիայէն՝ Անդրիկ
Ներսէսեան: Գալիֆորնիայէն Արտեմ Բանիրեան,
Ամի Մարտեան եւ Սիլվա Մամուկեան):

Օգոստ. 17, Հիմզաքի առաօտեան
ժամը 9.30էն մինչեւ յետ միջօրէի ժամը 2, մօտ
70 գրադարանապետներ, ըստ կարգադրուած
ժամանակացոյցին, տիկին Սիլվա Մամուկեանի
առաջնորդութեամբ այցելեցին Արքե Յակոբեանց
Տանարը, Նուրթ Թորոսի մատրան ձեռագրատունը,
Արքե Թարգմանչաց Վարժարանը, Արքե
Հրեշտակապետաց եկեղեցին, Հելմ եւ Նոյաթը
Մարտիկեան քանգարանը, ասոր կից հիմ
մնարանը, ուր փոխադրուած են հարիր հագարի
մօտ հատորները շէմի մորդութեան պատմա-
ռով, եւ Գալուստ Կիւլպէնկեան մատնադարանը,
ուր այցելուները հիւրասիրուեցան:

Պատրիարք Արքազան Հայրը մասնակցեցաւ
հիւրասիրութեան, խօսեցաւ մատնադարանի
կարեւորութեան մասին, անդրադառնալով
Գրիստոնէութեան պետական կրօն յայտարարում
1700 ամեակին, Հայ Գիրքերու Գիւտին եւ Հայ
մշակոյթին: Գնահատանով յիշեց Գալուստ
Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան մզասոր
Մատնադարանի իօթանաւամբայ շէմին
մորդում աշխատանքին:

Սիլվա Մամուկեան անկի տեղեկութիւններ
տուաւ Մատնադարանի վերամորդում եւ
դասաւորում ծրագիրներու մասին:

Trip to Jerusalem Brings Christianity Alive For Armenian Youth

By Lisa M. Natcharian

CAMBRIDGE- Reading about Jesus and his times in the Bible is an essential component of any Christian education, but for 60 Armenian young people, aged 13 to 28, Christian history came alive last month during an evocative trip to Jerusalem with the Diocesan Department of Youth Ministry.

For ten days in August, these school-aged youth and young professionals were privileged to not simply visit significant Christian sites, but to experience their Christian heritage by holding Bible studies and symbolic services in the very places Jesus lived. From a Divine Liturgy at 4:00 am in the Tomb of Christ, to a renewal of faith service at the Jordan River, to personal audiences with the Patriarch of Jerusalem, and even fellowship evenings with local Armenians, the group created memories that will continue to touch their lives for years to come.

UNPRECEDENTED ACCESS

The DYM group was granted unprecedented access to many holy sites under Armenian auspices thanks to the generosity of His Beatitude Patriarch Torkom Manoogian. Formerly the Primate of the Eastern Diocese, the Patriarch knew personally many of the trip's participants, and went out of his way to make each one feel at home.

One example is the aforementioned nighttime Divine Liturgy in the Church of the Holy Sepulcher. Armenian priests and seminarians perform this service every night to help maintain their claim to the tomb, but usually in a locked area without a congregation. In contrast, the youth group was invited into the holy sanctuary, and allowed to spend time meditating at the various Holy sites, the crucifixion site, and the stone of unction, the Passion area and others. Trip leaders Father Vasken

Kouzouian and Father Mardiros Chevian were each invited to celebrate the Divine Liturgy, and the entire group was given Holy Communion right in the tomb. In a location that during the daytime is crowded with jostling tourists, these young people were able to stand alone in the quiet hours of the morning and think carefully about Christ's last days.

"It was a phenomenal experience," says Father Vasken. "The group could really feel the presence of Jesus," adds Yn. Arpi Kouzouian.

TOUCHING SERVICES

It was the addition of moving religious services at each holy location that elevated the trip from a touristic jaunt to a Christian pilgrimage. At the Jordan River, the younger group participated in a Renewal of Faith service, where Fr. Vasken blessed river water and poured a few drops over each person's head. Then all were able to take some blessed water home with them. At the Sea of Galilee, the group rented a boat, traveled to the middle of the sea, then stopped to read the Bible passages about Christ calming the storm and walking on water, and performed a special service there. At the tomb of Mary, the group sang a special hymn honoring the mother of God, and then participated in a requiem service for mothers.

In the St. James Cathedral, one 16-year-old participant was baptized, with many a dry eye in the room, as the group watched the symbolic birth of a Christian among thousand-year-old relics. The young girl was also able to receive her first communion in the tomb of Christ. At the Greek Orthodox Wedding Church in Cana, where Jesus performed his first miracle turning water into wine at a wedding, Father Vasken and Yn. Arpi Kouzouian renewed their marriage vows in front of pilgrimage participants. And, in the city of Bethlehem, the group performed a Divine Liturgy and climbed to the roof of the Church of the Nativity, where they could see the Shepherd's Fields and the Bell Tower, and Armenian Dome where the whole world watches a bell rung at Christmastime.

With Bibles in hand, the group read the appropriate passages about Christ healing the crippled man at the Pool of Bethesda, Christ healing the blind man at the Pool of Siloam, and Christ's trials at the prison where he was kept before his crucifixion.

Two special requiem services were also held. One, in honor of Archbishop Tiran Nersoyan, a founder of the ACYOA, was held at his gravesite. This site, in need of some care inspired many of participants to suggest a return trip to put the site to rights.

The second special requiem service was held in St. James Cathedral for Very Rev. Fr. Haigazoum Melconian, who died in May of this year. Fr. Haigazoum had planned to attend this trip to Jerusalem as a leader. Several of his nieces and nephews, as well as his former youth from Cheltenham and Bayside parishes were present for the service.

EYE-OPENING VISITS

To help the participants further understand the land where Jesus lived, the group also traveled to several famous historic sites. These

privileged young people were able to reach out and touch the famed Western Wall (also known as the Wailing Wall), which is the last standing remnant of the main temple of Jerusalem, where Jesus taught at age 12, and later overturned the money-changers tables. The group also viewed the original Dead Sea Scrolls, and the caves where they were discovered. These fragments of the oldest known Hebrew Old Testament are estimated to be 2,300 years old. Housed in the Shrine of the Books, the Scrolls contain only minor differences when compared to our current-day Bibles.

The group also visited the Jewish and Moslem quarters of Jerusalem, along with several mosques and synagogues. And, the company traveled to Masada, the Castle of Herod, symbol of Israeli nationalism and site of the 3-year battle of the Hebrews against the Romans. The group was even able to view a recently excavated boat dating from the time of Christ.

HEART-WARMING FELLOWSHIP

Far from being a trip where participants simply tried to visit as many significant sites as possible, this pilgrimage had more intimated goals. The objective for the younger group (ages 13 to 18) was to help them not only to visualize these holy sites, but also to build pride in the considerable Armenian care taking role there. For the older group (ages 19-27), the trip was meant to help them analyze and internalize Jesus' leadership style.

In addition, the Patriarch also initiated numerous opportunities for fellowship and interactions with local seminarians, citizens, and even himself. His Beatitude personally taught the group a special hymn, "Vork Zartaretzin," an unusual honor for the participants. Evening entertainment includes music by local Armenian bands and dancing with almost 100 local citizens, and the Patriarch even organized a basketball game between the youth group and the seminarians. His Beatitude tossed up the first ball himself!

STRENGTHENED CHRISTIAN TIES

"We are must express our deep appreciation to the Patriarch," says Father Vasken Kouzouian. "He made everything possible."

"This trip really made the group faith come alive," adds Yn. Arpi. "The group loved feeling comfortable in the Armenian quarter, and took great pride in the scope of the Armenian presence in Jerusalem. The Dept. of Youth Ministry hopes to make this trip an annual one."

Many of the participants kept journals of their experiences, and while the full impact of the trip may take some time to sink in, reminders will certainly appear all throughout the group's lives.

The final words of the Patriarch will remain with the group forever. "You may not realize it, but you have given as much to us as you have received."

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԾՆԱԿԱՆ

- Ամդրանիկ Կոմդակ Ամենայն Հայոց Վեհ. Կաթողիկոսին		248-247
- Վերագտնել Երանական Կեանքը	Թ.Ա.Մ.	248-251
- Իգնատիոս Եսայ.ի Մեկնութիւն Ղուկասու Գլ. ԺԷ.	Զաւէն Արք. Զինչիմեան	252-257
- Յակոբոս Տեառնեղբայր	Նուրհան Եսայ. Մանուկեան	258-260
- Աստուած իմ Կեանքս է	Վարդան Ա. Քենյ. Տիպկերեան	261-266
- Խոնարհութեան Դասը	Շահէ Ա. Քենյ. Ալթունեան	264-265
- Աստուած Հոգի է, Լոյս է, Սէր է	Ալպէռ Նորատունկեան	266-274

ԲԱՆԱՍՏԵՂՄԱԿԱՆ

- Մեծ Հայրիկ	Աննի	275
- Խօսք Աղամորդիներին	Միշա Ավարեան	276

ԲԱՆԱՍՏԻՐԱԿԱՆ

- Մատենանի Ռիքմական Եւ Տաղաչական բնոյթը	Ա. Ղազինեան	277-279
--	-------------	---------

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

- «Գրիգոր Նարեկացի Շարականագիր» Գրիգոր Փիտենեան Գարեգին Ա. Քենյ. Գասպարեան		280-282
---	--	---------

ՅՈՒՇԱԳՐԱԿԱՆ

- Հայրենական Օրեր	Կարպիս Եսայեան	288-298
-------------------	----------------	---------

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

- Ս. Յակոբի Վերակառուցումը	Բարսեղ Վրդ. Գալեմտերեան	294-295
- Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւն	Բարգէն Թօփեան	296-298

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

- Այցելութիւն Նոր Զեյնաւա	Աղան Արք. Պալիօզեան	299-300
- ՌՊՎ պիտի Սրբէ Արցունքը	Նահապետ Միքնեան	301-306
- Յունաստանի Առաջնորդ Տ. Խրիսթօստաւոս Արք.ի Այցը Երուսաղէմ	Վ. Մ.	307-308
- Ռիտազմացութիւն	Ռիտաւոր	308-309
- Ռիտաւորութիւն	Վ. Մ.	310
- Ամավերջի Հանդէսներ	Ն. Ն.	311-312
- Sis. Tarkmantchaz School	Yeghia Dickranian	313-314
- Ordination of Deacons and Priests	S. M.	315

- Ձեռնագրութիւններ	Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան	816-817
- Ամմանի Իզպաշեան-Կիւլպէնկեան Վարժարան	Ս. Ս.	817
- Թորգոմ Պատրիարքի Այցը Ս. Էջմիածին	Ն. Թ.	818-820
- "Khat'irli'ber" in Lewond's History	Dr. Zaven Arzoumanian	821
- Հանգիստ Տ. Բաբգէն Արք. Վարժապետեանի	Խաժակ Արք. Պարսամեան	822
- Կենսագրական Տ. Բաբգէն Արք. Վարժապետեանի (1918-2000)		823
- Ցաւակցական Նամակ	Ք.Ա.Մ.	824
- Ս. Յակոբի Ներսէն		825-829
- Trip To Jerusalem	Lisa Natcharian	830-832
- Բովանդակութիւն		833-834

ԲԱՐԳԷՆ ԱՐԻ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ
1918-2000

Եր. 8 Յունիս 2000. Սրբոց թարգմանչաց Նրկորդական վարժարանի Շրջամաւարտներ և ուսուցչական կազմը: Զախեն Աջ' Ա. Շարֆ.- Գեղամայի Նանարեան, Կապրիէլ Տապալցէ, Տէր. Անուշ Նազգաշեան, Արփիկէ Նազգաշեան, Թեոդորոս Արդ. Զաֆարեան (Տնուշ), Թորգոմ Պատրիարք, Նոյա Տիգրանեան (Տնօրէն), Ազիզ Նիկեզէլ, Նորա Նազգաշեան, Արշարայ Նազուպեան, Նունէ Պօղոսեան. Բ. Շարֆ.- Կարինէ Մերկերեան, Արփիկէ Անդրեանեան, Անթարամ Գարակէօզեան (Շրջամաւարտներ.- Շողիկ Պէլեքեան, Արշօ Պէլեքեան, Նարայի Պազըրեան, Անի Գարլանեան, Անի Ուրփաեան, Ռուրիկա Էմէրեզեան), Անահիտ Օհաննէսեան, Աննա Վարդանեան, Ազնիւ Պաղտատարեան:

Եր. Յ Յունիս 2000. Սրբոց Թարգմանչաց Երկրորդական Վարժարանի Շրջանաւարտները.- Զախէն Աջ՝ Ա. Շարֆ. Թեոդորոս Արդ. Զաֆարեան (Տեսուչ), Թորգոմ Պատրիարք, Նիլա Տիգրանեան (Տնօրէն): Բ. Շարֆ. Անի Գարլանեան, Շողիկ Պենիան, Արշօ Պէլեան, Անի Ուրֆալեան, Ռուրիմա Էմերեզեան եւ Նաբալի Պագրընեան:

Ամմանի Իւզպաշեան-Կիւլպէնկեան Նախակրթարանի ուսուցչական կազմը եւ 14 շրջանաւարտները.- Ա. Շարֆին մէջ՝ վերասեսուչ՝ Վահան Արֆ. Թօփալեան, Զաֆարիա Դիմյ. Սարիբէկեան, Ժիրայր Զրզընեան, Նուարդ Ազիզեան (Տնօրէն):

Քշ. 5 Յունիս 2000.- Auckland, New Zealand, վարչություն Հայ Համայնքի. Չախեն Աջ' Տէր. Ռուբեն Ազիզեան, Յակոբ Եւրղեան, Տիկ. Լեւոնի Սուփիասեան, Առաջնորդ Աղան Արք. Պալիօզեան, Տիկ. Սալբի Եւրղեան, Արա Օվաննէսօֆ, բացակայ՝ Սերժիկ Սուփիասեան:

Քշ. 5 Յունիս 2000.- Auckland, New Zealand, ելոյթ հայ աշակերտներու:

Քշ. 5 Յունիս 2000.- Auckland, New Zealand. Զախեն Աջ' ձօն Զօհրապ, Dame Sian Serpoohe Elias, հայազգի Chief Justice, Առաջնորդ Աղան Արք. Պալիօգեան:

Ուրբաթ 9 Յունիս 2000. Wellington, New Zealand. Զախեն Աջ' Տէր եւ Տիկին Յակոբ եւ Սալիկ Նլորգեան, Sir Michael Hardy Boys, Governor General of New Zealand, Առաջնորդ Աղան Արք. Պալիօգեան, Lady Marie Hardy Boys, Lady Marie-ին զարմիկը՝ ձօն Զօհրապ.

Ուրբաթ, 23 Յունիս 2000, Ս. Էջմիածին, Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդի նիստին. Չախն Աջ. Ա. Շարֆ. Գեորգ Արք. Սարայտարեան, Զաւէն Արք. Չիլիկեան, Թորգոմ Պատրիարք Մանուկեան, Գաբրիէլ Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, Վաչէ Արք. Յովսէփեան, Գիւտ Արք. Նազգաշեան. Բ. Շարֆ. Ներսէս Արք. Պօղոսեան, Աղամ Արք. Պալիօզեան, Խաժակ Արք. Պարսամեան, Յուսիկ Արք. Սանթրոբեան. Կ. Շարֆ. Նաւասարդ Նպա. Կնոյեան, Պարգիս Արք. Մարտիրոսեան, Արրահամ Նպա. Մկրտիչեան.

ԳՂ. 27 Յունիս 2000. Պոլսոյ Գնալը կղզիին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ Խորհուրդի եւ Տիկնանց անդամներ Թորգոմ Պատրիարքին հետ:

ԳՂ. 27 Յունիս 2000.- Պոլսոյ Գնալը կղզիին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մուտքին. Չախէն Աջ՝ Մեսրոպ Պատրիարք Մուրաֆեան, Տիկնանց Միւրքեան Ատնապետը, Սան Տիէօէն Երեցկին Շնորհիկ Առաքելեան, Ֆրէզնօն Շահէ Ա. Բիւնյ. եւ Երեցկին Մարի Ալբունեան:

Ուրբար, 4 Օգոստ. 2000.- Տըշուրին Կարգ Կիսասարկաւագի. Զախէն Աջ՝ րուրվառակիր Արքուր Սրկ. Երիցեան, Վիրապ Կիսասարկաւագ Պետրոսեան, Աւետիս Արդ. Իփրանեան, Նուրիան Եպս. Մանուկեան՝ Լուսարարապետ, Բորգոմ Պատրիարք, Բագրատ Արդ. Պուրնէքեան, Յովնան Կիսասարկաւագ Պաղտասարեան, Բուրվառակիր Միսաք Սրկ. Յովհաննէսեան:

Շր. 5 Օգոստ. 2000.- Ս. Յակոբայ Տանարի Ս. Էջմիածին մատրան մէջ ձեռնադրութիւն սարկաւագի, ձեռամբարձ, երեսն առ ժողովուրդն՝ ձախէն Աջ՝ Յովնան Սրկ. Պաղտասարեան եւ Վիրապ Սրկ. Պետրոսեան:

Շր. 5 Օգոստ. 2000.- Ս. Յակոբայ Տանարի Ս. Էջմիածին մատրան մէջ ճեղնադրուիւն սարկաւագաց, Չախէն Աջ՝ Յովնան Սրկ. Պաղտասարեան եւ Վիրապ Սրկ. Պետրոսեան:

Շր. 5 Օգոստ. 2000.- Կոչումն Քահանայութեան. Ս. Յակոբայ Տանարին Աւագ Դուռնն դէպի Աւագ Խորան ծնկաչոյք կը յառաջանան Արման Սրկ. Մինասեան, աղըքերակայ՝ Վանիկ Վրդ. Մանկասարեան, Կողբին՝ Հայկ Սրկ. Գազազեան, աղըքերակայ՝ Աւետիս Արդ. Իփրանեան, Խոնուր՝ Միսաէ Սրկ. Յովհաննէսեան, աղըքերակայ՝ Բազրատ Արդ. Պուրնէֆեան, անոր աջին՝ Արմէն Սրկ. Յունտուրեան, աղըքերակայ՝ Ընծանուէր Արդ. Բարախանեան, աղբւլէն քաղղներ՝ Սամուէլ Ծ. Վրդ. Աշոյեան, ճաւ Լուսարարապետ Նուրիան Եպս. Մանուկեան, Համբարձում Վրդ. Քէշիշեան:

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Քահանայական Ձեռնադրություն, Ս. Յակոբայ Աւագ Խորանին վրայ, ձեռամբարձ Հրաժարումն. Չախեն Աշ' Հայկ Սրկ. Դազազեան, Արման Սրկ. Մինասեան, Միսաք Սրկ. Յովհաննէսեան, Արմէն Սրկ. Ճունտուրեան:

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Քահանայական Օծումն Ճակատի, Աշ և Ահեակ Ափերուն, առաջին «Խաղաղություն ամենեցունը», և սկիհով պատարագելու իշխանություն ստանալը, Տ. Նորայր Լուսակրօն փահմայի.

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Քահանայական Օծումն Ճակատի, Աջ եւ Ահեակ Ափերուն, առաջին «խաղաղութիւն ամենեցունը», եւ սկիհով պատարագելու իշխանութիւն ստանալը, Տ. Իսահակ Կուսակրօն քահանայի.

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Քահանայական Օծումն Ճակատի, Աջ եւ Ահեակ Ափերուն, առաջին «խաղաղութիւն ամենեցունը», եւ սկիհով պատարագելու իշխանութիւն ստանալը, Տ. Ղևոնդ Կուսակրօն քահանայի.

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Քահանայական Օծումն ճակատի, Աջ եւ Ահեակ Ափերուն, առաջին «խաղաղութիւն ամենեցունը», եւ սկիհով պատարագելու իշխանութիւն ստանալը, Տ. Խաղ կուսակրօն քահանայի.

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Երեկոյեան ժամերգութենէն յետոյ, նորած քահանայից վեղարի տրչութիւն. Զախէն Աջ՝ Տ. Խաղ Արդ. Ճունտութեան, Տ. Նորայր Արդ. Դազագեան, Տ. Պարէտ Մ. Վրդ. Երեցեան, Տ. Նուրհան Նպս. Մանուկեան՝ Լուսարարապետ, Թորգոմ Պատրիարք, Սամուէլ Մ. Վրդ. Աղոյեան, Տ. Բազրատ Արդ. Պուրնէքեան, Տ. Իսահակ Արդ. Մինասեան, Տ. Ղեւոնդ Արդ. Յովհաննէսեան:

Կիր. 6 Օգոստ. 2000.- Վեղարի տրւոյթներն յետոյ նորընծայ Արեղաները Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ. Զախէն Աջ՝ Ա. Շարք, Բագրատ Արղ. Պորնէքեան (Քառասունփ ուսուցիչ), Նուրհան Նպս. Մանուկեան՝ Լուսարարայեւ, Թորգոմ Պատրիարք, Սեւան Նպս. Ղարիպեան. Բ. Շարք՝ Տ. Ռադ Արղ. Ճումտուրեան, Տ. Նորայր Արղ. Գազազեան, Տ. Իսահակ Արղ. Մինասեան, Տ. Անունդ Արղ. Յովհաննէսեան.

Ուրբաթ, 25 Օգոստ. 2000.- Յունաստանի Առաջնորդ Տ. Խրիսթօստուլոս Արք. եւ իր ուղեկիցները Նրուսադէմ ուխտի գալով կ'այցելեն Հայոց Պատրիարքարան: Թորգոմ Պատրիարք «Բարի Գալուստ» կը մաղթէ:

Ուրբաթ, 25 Օգոստ. 2000.- Յունաստանի Առաջնորդ Տ. Խրիսթոստոս Արք. և իր ուղեկիցները
 Երուսաղեմ ուխտի գալով կ'այցելեն Հայոց Պատրիարքարան: Պատույ Հիւրը իր սրտի մաղթանքը
 արտայայտեց և Պատրիարք Սրբազանին նուիրեց 2000 ամեակի առիթով պատրաստուած խաչանձեռն
 մետալիոն մը.

Ուրբաթ, 25 Օգոստ. 2000.- Թորգոմ Պատրիարք, Յունաստանի Առաջնորդ Տ. Խրիսթոստոս
 Արքեպիսկոպոսին կը նուիրէ սատափէ զարդագրուած Հայերէն «Հայր Մեր»ը.

Միացնալ Նահանգաց Արևելեան թիւնէն երիտասարդներու ուխտատուութիւնը 11-20 Օգոստ. 2000, զվարտութեամբ երկու հոգեւորականներուն, թորգոմ Պատրիարքի աշխն՝ Տ. Վազգէն Քիւնյ. Գուգուեան, ձախն՝ Տ. Մարտիրոս Քիւնյ. Չեւեան.

Միացեալ Նահանգաց Արեւելեան թեմն երիտասարդաց ուխտաւորական խումբը թորգոմ
 Պատրիարքին հետ տեսակցութեան ընթացքին, Պատրիարքարանի դահլիճին մէջ.